

III,
M, 40.540
h

40.540, III, M, h.

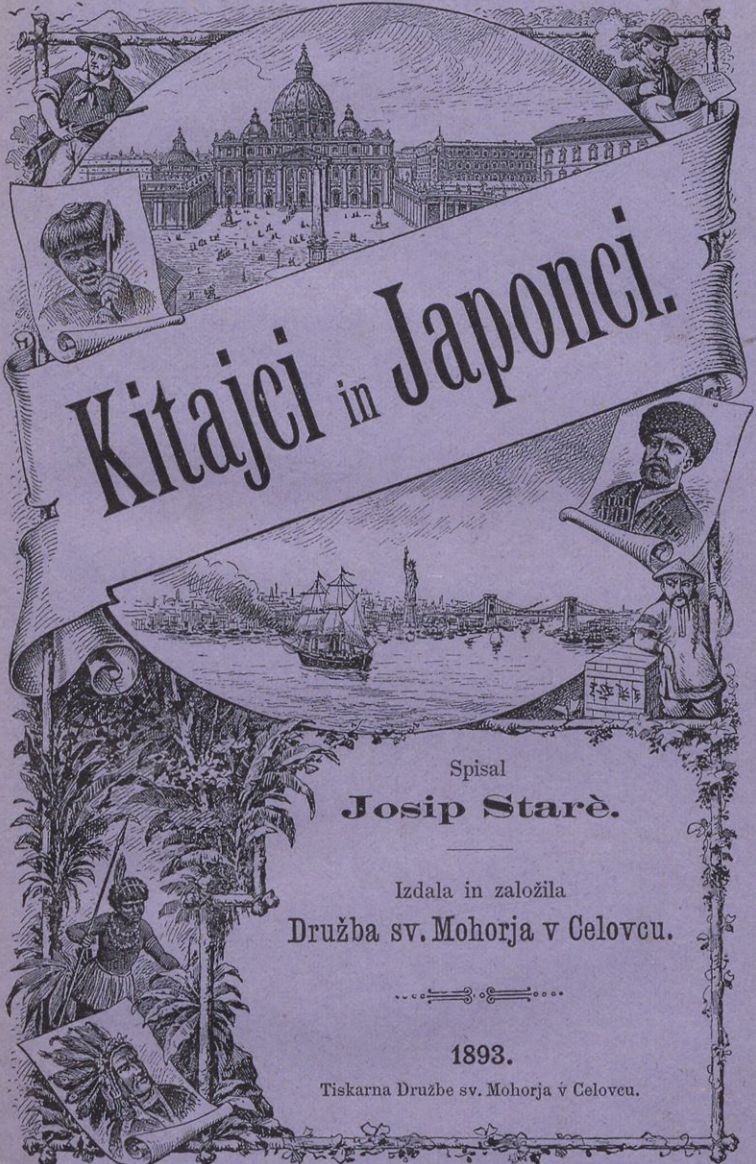

40540.

Kitajci in Japonci.

Spisal
Josip Starè.

Izdala in založila
Družba sv. Mohorja v Celoveu.

1893.

Tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celoveu.

Kitajci in Japonci.

Spisal

Josip Starè.

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

1893.

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

III. M. h.
40540

Z dovoljenjem visokočastitega krškega knezoškofijstva.

Uvod.

Dandanes se že mali otroci v domači ljudski šoli učé, da je naša zemlja okrogla kakor veliko jabelko. Skoro tri četrtnine zemeljske krogle pokrivajo vode, in le nekoliko več nego četrtni del njenega površja je suhega svetá. Ves ta suhi svet ločimo v pet kosov, ki jih zovemo Azijo, Ameriko, Afriko, Evropo in Avstralijo. Azija je največja, Avstralija najmanjša. Od poslednje le malo večja je Evropa, v kateri bivamo tudi mi Slovenci. Evropa ima svetá za več nego petnajst naših cesarstev, in vendar je majhna, če jo primerjamo Aziji, ki ima prostora za štiri in pol Evrope. Pa ne le po veličini svoji, ampak tudi po različnosti površja svojega se odlikuje Azija od vseh ostalih delov naše zemlje. Višave in nižave, gore in doline, rodovitna zemlja in gole puščave se vrsté druga za drugo. Kakor je mnogovrsten svet azijski, tako raznovrstni so tudi narodi, ki živé na njem. Nekteri so še priprosti kočarji, ki danes tu, jutri tam razpenjajo šatore svoje, ne da bi bili kje prav domá. Drugi živé po prijaznih vaseh in obdelujejo rodovitno polje; zopet drugi se po velikih mestih pečajo z obrtnijo in kupčijo. Našel jih boš, ki verujejo samo v jednega Boga, in takih, ki molijo več bogov. Nekteri ne poznajo druge vladarske oblasti, nego plemenskega glavarja svojega, drugi pa imajo dobro urejene države. Po vsem tem se azijski narodi tudi po svoji omiki, po domačem svojem življenju ter sploh po šegah in navadah svojih jako ločijo drug od drugega. Kaj več zvedeti o teh narodih bo mikalo gotovo vsakega, ki rad čuje in čita, kako ljudje po drugih krajih živé. Takšno čitanje pa je tudi koristno. Saj vidimo, kako je okretnejši in bistroumnější, kdor je bil kaj po svetu. Tak človek si

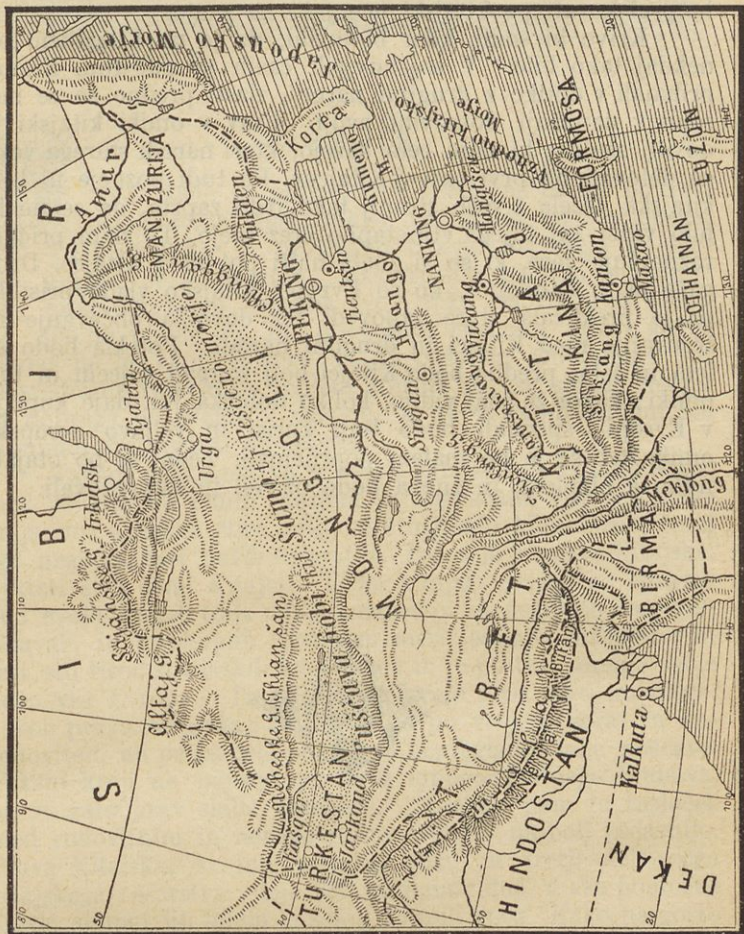
bo mnogo prej vedel pomagati nego tisti, ki nikdar ni stopil črez mejo domačega kraja. Seveda najboljši si človek vtisne v spomin, kar je videl na svoje oči; toda vsak ne more iti na tuje, zlasti v daljne kraje ne. Segel bo torej po knjigi, v kateri bo našel mnogo prav poučnih stvari in celó takih, ki jih popotnik sam ne bi niti zapazil ne.

Med Slovenci so takšne knjige zdaj še jako redke. Sklenili smo torej spisati nekoliko knjižic, v katerih mislimo podati mičnih črtic o nekterih tujih narodih in njih deželah. Začeli bomo s Kitajci ali Kinezi, ktere smemo prištevati najstarejšim omikanim narodom, če tudi njihova omika in državne njihove naprave niso tako stare, kakor sami trdé. V prejšnjih časih so v naših krajih ljudje le malokdaj kaj čuli o Kitajcih. Pa saj sploh ni bilo mogoče mnogo zvedeti o tem čudnem narodu, ki je sto in sto let deželo svojo zapiral proti vsemu ostalemu svetu. Postave so Kitajcem ostro prepovedovale hoditi na tuje, in prav tako ni smel noben tuj človek prestopiti kitajske meje. Kitajec se je moral zadovoljiti s tem, kar mu je domača zemlja rodila, in kar so mu izdelovali domači obrtniki in umetniki. Če je zemlja tudi več rodila, nego so potrebovali prebivalci njeni, na tuje prodati nisi smel ničesar, kakor nisi smel s tujega naročati ničesar, niti takšnih stvari ne, ki so bile koristne in jih ni bilo dobiti na Kitajskem. Prav tako se Kitajci čisto nič niso ozirali na znanosti drugih omikanih narodov, ampak le to je imelo veljati, kar so učeni Kitajci sami izumili in iznašli. Kitajska je torej nekoliko sto let bila svet záse, a mogla je biti, ker je jako prostorna in rodovitna dežela. Ločeni od ostalega sveta, razvijali in likali so se Kitajci res po svoje, in prav zato se nam marsikaj v njihovih šegah tolikanj čudno zdi. Nektere stvari, kakor na primer smodnik in papir, iznašli so Kitajci, ko pri nas v Evropi še nihče ni vedel za nje; nasprotno pa imamo tudi mi mnogo, mnogo prav koristnih naprav, katerih Kitajci še dandanes ne poznavaajo, ali pa se jih branijo zato, ker še vedno nimajo zaupanja v stvari, ki jim dohajajo od tujcev. Ločeni od drugih narodov, niso mogli Kitajci dolgo napredovati, ampak ko so dosegli neko stopinjo omike, obtičali so na njej. Prebavljati nauke in vednosti svojih prednikov, to je omika kitajska. Natanko po starih vzorih se kitajski obrtnik uri v svoji umetelnosti, ali ne da bi sam po svojem kaj zboljšal ali izpremenil. Evropski popotnik, ki se je naučil kitajskega jezika ter je za Kitajca preoblečen potoval po tej zanimivi

deželi, pripoveduje nam o tem prav mično dogodbico. Ko je prvo svojo obleko do dobrega obnosil, šel je h kitajskemu krojaču in si naročil novo prav takšno, kakoršna je bila

KITAJSKO CESARSTVO

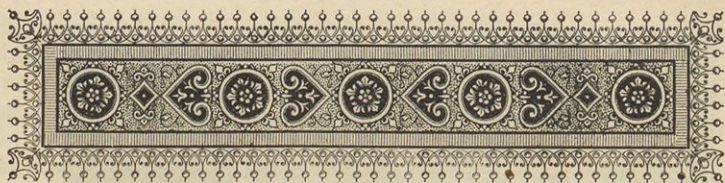
prva. Vestni krojač vzame mero ter jame po stari suknji natanko meriti vse luknje, in skrojil bi bil novo obleko prav takisto raztrgano, kakor je bila stara. Po vsej sreči je popotnik še o pravem času zapazil čudno ravnanje kitajskega

krojača, ki se je ves razžaljen opravičeval, da je gospod hotel imeti prav takšno opravo, kakoršna je bila stara. Takisto je tudi v znanosti. Več ko se je kdo iz starih knjig na pamet naučil, bolj učenega se šteje. Samostalno umovati in preiskovati pa kitajski učenjaki ne znajo.

Krivo bi sodil, kdor bi mislil, da je na Kitajskem od nekdaj tako bilo. V najstarejših časih so pač tudi Kitajci prihajali v dotiko z drugimi narodi, zlasti predno so se naselili v današnji domovini svoji. Prav v omiki kitajski je dovolj sledov, ki nam celó kažejo, kateri narodi starega veka so delovali na prvi razvoj Kitajcev. Pa tudi pozneje ni bila kitajska dežela z vseh strani tako trdo zaprta, da se ne bi bilo včasih kaj tujega vtihotapilo črez mejo. To nam pričajo razne tuje vere, ki so si znale najti pot med Kitajce. Drugače je to dandanes, ko so Evropeci kitajsko vladu prisilili, da je preklicala stare zapovedi ter dovolila občevarje in trgovanje med Kitajci in drugimi narodi. Potekla bodo še leta in leta, predno bodo Kitajci bolj zaupali tujcem in tuji omiki; kakor že zdaj vidijo, koliko dobička jim daje kupčija v Evropi, spoznali bodo tudi korist in veljavo evropske omike ter se je po malem poprijemali. Tedaj se bo otajala njihova otrplost, in znova bodo oživelili in napredovali.

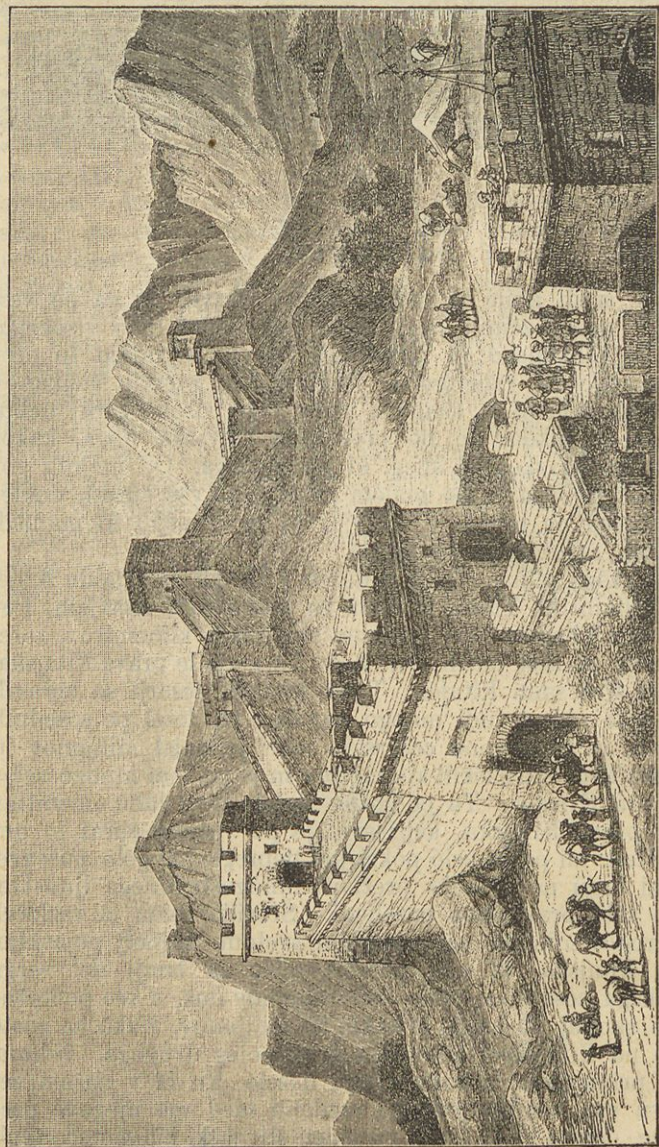

Dežela.

sredi Azije se vzdiga svet v višave, da ga po vsej ostali zemlji naši nikjer ne najdeš tako visokega. To velikansko in prostrano višavje zagrajajo in pregrajajo še višje gore. Nekteri teh gorskih velikanov molé vrhove in slemená svoja tako visoko proti nebu, da jih nikdar ne bo prestopila človeška noga, kakor nikdar ne bo skopnel sneg, ki jih pokriva. Od mejnih gor se središčno višavje po malem znižuje na vse strani, dokler do dobrega ne preide v nižavje, ki se v večjih in manjših ravninah razprostira do morja.

Takšna velika nižava je dežela Kitajska na vzhodu Azije, med Velikim ali Tihim morjem in središčnim višavjem. Površja ima Kitajska štiri milijone štirijaških kilometrov, torej več nego za šest naših cesarstev. To pa je le prava Kitajska, v kateri živé sami Kitajci. Toda kitajski cesarji so spravili pod svojo oblast tudi mnogo narodov in dežel po sosednih višavah, in to skupno cesarstvo meri najmanj milijonov in šest sto tisoč štirijaških kilometrov in je po tem mnogo večje nego vsa Evropa. Te podložne dežele niso tako imenitne, kakor prava Kitajska, kajti svet je po večjem gorat in nerodovit, ali pa ga celó pokrivajo nepregledne gole puščave. Takšni kraji ne morejo preživiti mnogoštevilnega ljudstva, pa so zato prav slabo naseljeni. Številke nam ta razloček med rodovitnim in nerodovitnim svetom najbolj pojasnijo. Prava Kitajska, ki ima površja blizu za tretji del vsega kitajskega cesarstva, šteje 380 milijonov duš, a vse podložne dežele skupaj jih imajo le kakih 23 milijonov. Kako na gосто ljudje na Kitajskem stanujejo drug poleg drugega, vidimo, če jo primerjamo s kako drugo deželó. Ko bi v našem cesarstvu vso zemljo jednako razdelili med vse njegove prebivalce, dobilo bi 18 ljudij po jeden štirijaški kilometer svetá; a ko bi takisto razdelili Kitajsko, prišlo bi na jeden štirijaški

Veliki kitajski zid.

kilometer 87 ljudij. In vendar pri nas že zdaj ljudje večkrat tožijo, da nas je preveč, pa se selijo v Ameriko. Na Kitajskem pa je še pred kratkim bilo celó prepovedano, da se nihče ni smel seliti na tuje. To nam priča, kako rodovitna mora biti Kitajska. Pa ne le rodovitna, tudi obdelana je Kitajska, kakor nobena druga dežela, in po vsem svetu ga ni tako zmernega, treznega in silno delavnega človeka, kakor je Kitajec. Zdaj ko ni več prepovedano hoditi na tuje, začeli so se tudi Kitajci seliti v Ameriko, da si poiščejo dela in zaslužka, ki jim ga domá že pomanjkuje. Amerikanci so pridne kitajske delavce tem rajši sprejemali v službo, ker so bili mnogo cenejši od drugih. V malo letih pa so se Kitajci v Ameriki tako pomnožili, da so v nekih krajih jeli že izrivati druge delavce, ki bi ob skromni kitajski hrani morali od gládú umreti. Bistroumni možje so izprevideli nevarnost, ki je pretila starim ameriškanskim prebivalcem, in tedaj so v državnem zboru sklenili posebno postavo, ki ima ustaviti naseljevanje Kitajcev v Ameriki.

Ker mislimo v tej knjižici govoriti le o samih Kitajcih, a ne o narodih, ki so njim podložni, ozirali se bomo tudi samo na pravo kitajsko deželo, ki je že po svoji legi ločena in odmaknjena od drugih narodov. Na vzhodu in jugovzhodu jo obliva široko morje, proti jugu in zahodu jo zapirajo strme gore in snežniki, na severni in severnozahodni strani pa jo zagrajajo gore, čez ktere drži le malo prelazov v sosedne dežele na azijskem višavju. In prav tod ob meji teče velika deroča reka Hoango, ki oj je težko premostiti. Razun tega so to stran svoje države stari kitajski cesarji zavarovali z velikanskim zidom, ki sega od gornjega Hoannga čez hribe in doline nad tri sto milj daleč do morja. Začeli so ga zidati dve sto let pred rojstvom Kristusovim, a dovršili so ga še le v začetku sedmega stoletja po našem računu. Prav za prav je to velikanski nasip, ki je ob zunanji strani lepo in močno obzidan, po vrhu pa obložen z opekami in kamenitimi ploščami. Visok je najmanj metrov, širok pa tako, da lahko šest jezdecev vštric jaha po njem. Vsakih dve do tri sto korakov drug od drugega stojé zidani stolpi za brambo, med tem ko se prehodi zapirajo z železnimi vrati. Male divjaške druhalje je ta zid pač odvrčal, velikih sovražnih vojsk pa ni mogel ubraniti. Danes se je kitajski zid na več krajih že razsul.

Severna polovica Kitajske je prostran raven svet, ki se nekoliko vzdiga na notranjo stran, ali deroče reke trgajo in

razkopavajo rahlo zemljo ter jo nosijo s seboj v dolnje nizave. Tu se ob času povodnji mastna prst vleže na polje ter ga pognoji, da ga človek ne bi mogel bolje. Zlasti medvodje dveh največjih rek, Hoanga in Jantsekianga, dobilo je s takšnim nanašanjem prerodovitna tla; a tam, kjer se v srednji Kitajski izlivata te dve reki v morje, zasula je nanašena zemlja v teku stoletij mnogo morja ter razširila suho obrežje. Po južni polovici Kitajske je manj nižav nego v severni. Svet je tu po večjem gričast, a proti zahodu je celó gorat. Kakor razori po njivah, vrsti se od jugozahoda k severovzhodu hribovje in podolje. Največji holmci niso večji od tisoč šest sto metrov, a na mnogih krajih jih ločijo preseke. Po takšnem svetu pridnim prebivalcem ni bilo pretežko izkopati prekope, po katerih napeljujejo vodo na polje, kedar pomanjkuje deževne vlage; tam pa, kjer je vode preveč, zavaroval je Kitajec obrežje z nasipom; umetne naprave in pa prav ugodno, blago podnebje povzdigujejo rodovitnost zemlje, ki sama po sebi ni tako rahla in mastna, kakor v srednji in severni Kitajski. Pridna roka človeška je celó gorato pokrajino Sečuan izpremenila v pravi pozemeljski raj.

Sploh so za razvoj kitajskega življenja imenitne vode kitajske. Velike in male reke in vsa jezera so med seboj zvezana s prekopi, po katerih se vozijo ladije od ustja malo da ne noter do izvirka. Koder je voda plitka, ondod vozijo s ploščastimi čolnici ali pa le s plavi; ne bojé se pa niti brzic, niti vožnje v breg. Tedaj privežejo za jadernik vrvi, in za nje vleče po več mož ladijo ob reki gor, med tem ko jo porivajo drugi z bambusovimi drogi za njimi. Vožnja je zamudna in težavna, ali potrpežljivi in spretni Kitajec premaga vse ovire, zlasti ker se pri skromnih svojih potrebah zadovoljuje z malim zaslužkom, pa mu ni mar, če kaj časa izgubi. Če tudi na Kitajskem ne manjka cest, prava kupčija in trgovina je le ob rekah. Tu stojé največja mesta; tu se shajajo prodajalci in kupčevalci; tu so gostilne za popotnike; tu so središča nosačev in drugih težakov, ki nakladajo in prekladajo raznotere tovore na ladije in iz ladij; ob rekah so se sploh naselili ljudje, ki živé ob kupčiji in brodarstvu. Največje reke so v severni in srednji Kitajski, med tem ko so južno-kitajske reke po večjem brežnice ali pa pritoki drugih rek; toda ker so vse med seboj zvezane s prekopi, so manjše prav tako imenitne kakor večje. Od prekopov je največji takozvani cesarski prekop, kateremu po vsem starem svetu ne najdeš podobnega. Ta velikanski prekop

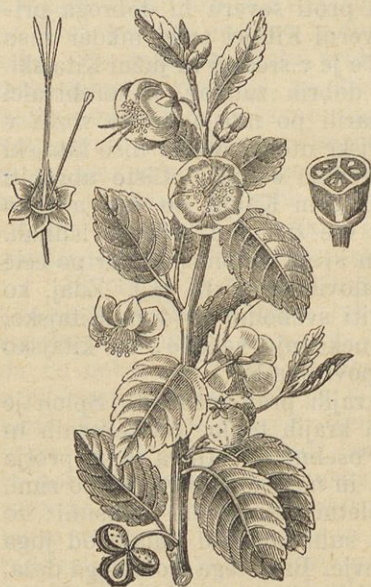
drži od juga proti severu od mesta Ningpa do Tientsina ter veže reki Hoango in Jantsekiang med seboj in z glavnim mestom Pekingom. Dolg je kakih 1500 kilometrov, širok 70 do 300 metrov, in globok 10 do 22 metrov. Ob straneh ima velikanske nasipe, ki ga ločijo od bližnjega, zdaj nižjega, zdaj višjega svetá. Da so tolik prekop napolnili z vodo, napeljali so Kitajci vánj več velikih rek. Silno deroči Hoango, ki je že večkrat izpremenil dolnji svoj tek, predrl je nekoliko njegovih nasipov ter podrl velik del te prekornostne naprave.

Dobri dve petini kitajske meje obliva morje, in vendar ga od ustja reke Jantsekianga proti severu ni dobrega pristanišča za morske ladije. Severni Kitajci torej nikdar niso bili kaj prida mornarji. Drugače je v srednji in južni Kitajski. Tu je dovolj prav varnih in dobrih zalivov, in prebivalci teh krajev so od nekdanj brodarili po morju ter se vozili v Zadnjo Indijo in na južno-azijske otoke, dokler niso kitajski cesarji ostro prepovedali občevanja s tujci. Čisto ubraniti pa tega le niso mogli, kajti južni Kitajci so morja tako vajeni, da jih na sto tisoče vse žive dni biva na ladijah. Na ladijah imajo svoje hiše in svoje rodbine, in kar po cele vasi se zibljejo na morskih valovih (glej str. 94.). Zdaj, ko so si celó Evropei znali priboriti svobodni vhod na Kitajsko, izgubile so čudne prepovedi nekdanjo veljavo, in kitajsko brodarstvo se je znova jako povzdignilo.

Podnebje je po raznih krajih prav različno. Sploh je po vzhodnih in jugovzhodnih krajih toplo, po severnih in severozahodnih pa mrzlotno. Posebno občutljiva so nasprotja med največjo vročino po letu in največjim mrazom po zimi. Zato pa so velika dobrota poletni vetrovi ali monsuni; to so vetrovi, ki po jako vroči in suhi pomladi pihajo od juga ter prinašajo s seboj silno deževje. Brez tega poletnega deža, ki presušeni zemlji daje potrebne vlage, ne bi mogli Kitajci pridelati ne riža, ne čaja; in prav ta dva pridelka sta za nje najiminenitnejša.

Riž je Kitajcem vsakdanja hrana; od riža si Kitajec pripravlja kaj različnih jedij, a kuha si tudi neko vrsto omamljive pijače ali takozvano riževino ali žganje. V mnogih krajih siromašni ljudje po vse leto niti ne okusijo druge hrane nego riž. Prav verjetno je, da je riž na Kitajskem domá, in da se je odondod še le zanesel v druge kraje. Kako so Kitajci od nekdanj cenili ta domači svoj sad, priča nam njihov cesar Chen-ming, ki je pred več nego štirimi tisoč leti odločil, da ima pri narodni svečanosti v

slavo poljedelstva vsako leto cesar sam posejati riž, ostale vrste žita pa najbližnji njegovi sorodniki. Kakor je riž narodna hrana, tako je čaj narodna pijača na Kitajskem. Bržkone je tudi čaj domača kitajska rastlina, akopram bi človek po neki japonski pravljici sodil, da je prišel iz Indije. Japonci namreč pripovedujejo, da je leta 1519. pobožen duhovnik iz Indije prišel na Kitajsko oznanjevat Budovo vero. Ko je po noči molil in molil, obnemogel je naposled in zaspal. Za kazen si je drugo jutro odrezal trepalnice in jih vrgel na zemljo. In glej, iz trepalnic je vzrastle grm, kakoršnega

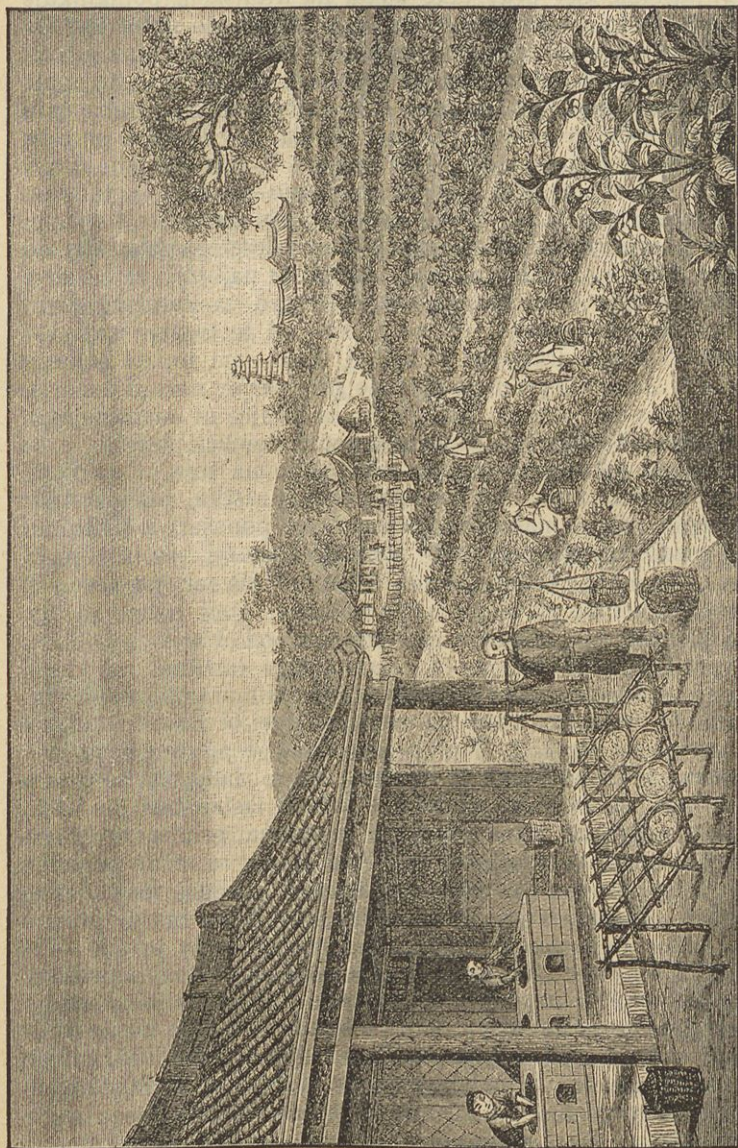

Čajeva rastlina.

dotlej še ni bilo na svetu. Duhovnik odtrga z grma nekoliko listja, pokusi ga, in bil je čisto preporojen. Glava se mu je razbistrila, in ni bil več zaspal. Nato pové čudni dogodek svojim učencem, in hitro se je ljudem prikupil novi sad. Pa to je le pravljica, za katero Kitajci ne vedó, marveč se v stari kitajski knjigi že leta 2700. pred rojstvom Kristusovim omenja čajev grm; in drug pisatelj iz četrtega stoletja po Kristusu opisuje, kako se kuha čaj. Kitajci pijó čaj zlasti zato, da si žejo gasé; kajti bistre pitne vode imajo le gorski kraji, a po prostranih ravninah, ki so vse premrežene s prekopi, in ki poleg njih ne manjka kalnih mlak, ondi je voda grda

in nezdrava. Kitajec danes ne bi mogel živeti brez čaja, ki mu je to, kar so nam voda, vino, pivo in kava. V cesarski palači in v najsiriomašnejši koči pijó čaj prav vsak dan o vsaki dnevni dobi in pri vsakem jedilu. Prodajajo ga po gostilnah, po ulicah in po cestah. Nikdar ne bo Kitajec ljubega si gosta pustil z doma svojega, da mu ne bi postregel s čajem. Štejejo ga olikanca, kdor zna čaj dobro skuhati ter pristojno ponuditi gostu. Iz Kitajske se je čaj razširil naprej po sosednih azijskih deželah, a koncem šestnajstega stoletja je prišel tudi v Evropo. Najhitreje so se ga poprijeli

Kako se spravlja in prideluje čaj.

na Ruskem, kjer prav tako kakor na Kitajskem pomanjkuje zdrave vode. Čajev grm vzraste po sedem do deset metrov visok, ali ker ga že v prvi mladosti obrezujejo, niso grmiči nikdar višji od poldruega metra. Cvet je bel in čisto malo rudečkast, plod pa okrogel. Da dobro obrodi, treba čaju mnogo vode in solnca, pa dosti gnoja. Za domače potrebe ga sadé kot živo mejo okoli vrtov. V četrtem letu mu v prvič listje potrgajo, potem pa imajo po štiri in tudi po pet trgatev na leto. Mlade vejice dajejo najboljše listje, in zato se grmiči vedno obrezujejo do petdesetega leta. Čaj od prve trgatve (meseca malega travna) je najboljši in se zove cesarski čaj, zato ker ga vsega poberó za cesarski dvor. Uradniki ostro pazijo, da ne bi kdo od te trgatve kaj záse obdržal. Kako dragocen je ta čaj, kaže nam to, da samega cesarja stane kilogram po štiri sto goldinarjev našega denarja.

Po vsem tem ga poleg riža za Kitajce ni imenitnejšega pridelka od čaja, ki zadostuje veliki domači potrebi, a še ga ostaja neizmerno mnogo za kupčijo na tuje. Rodovitna kitajska dežela pa ima še dokaj drugih rastlin, raznovrstnih in lepih, da se naša Evropa ne more ponašati s takšnimi. Po gozdih rastejo nenavadni borovci, kostanji, jeseni, bresti, javori in orehi. Vedno zelenih hrastov vidiš celó po severnih krajih noter do glavnega mesta Pekinga. Tudi palme rastejo na Kitajskem. Imenitna so drevesa, od katerih se dobiva izvrstni kitajski firnež, in razne druge rastline, od katerih Kitajci narejajo barve in papir. Omeniti moramo prekoristni bambus, največjo travo na svetu, o kateri bi človek rekel, da je drevje (gl. str. 75.). Bambusova stebila so po dvajset metrov visoka, neznano lahka in močna, ter se dadó na vse strani previjati, ne da bi se zlomila. S takimi lastnostmi jih lahko dobro rabijo za razne potrebe, kakor na primer za droge, za jadernike, za mostove, za hišne grede, za razno pohištvo in hišno orodje, pa tudi za drobne pahljače in podobne stvari. Zanimivo je, da bambus prav hitro raste, pravijo da v štiri in dvajsetih urah za pol metra. Prav pridno sadé Kitajci murbe za hrano tistim gosenicam, ki svilo predejo. Kitajci so prvi poznavali svilo, pa jo tudi najboljše izdelujejo in je mnogo potrebujejo; kajti gospe in gospodje nosijo svilnata oblačila. Od ostalih rastlin so imenitne bombaž, indigo in sladkorjevec. S sadjerejo so se Kitajci že v najstarejših časih prav pridno pečali, in še dandanes je njihovo sadje najplemenitejše. Pomaranča je baje na Kitajskem domá, in odondod so jo sčasoma zasadili v druge dežele. Poleg

koristnih rastlin pa na Kitajskem nikakor ne pogrešaš prelepih cvetlic različnih vrst, katerih tu ne moremo posebej naštevati. Prekrasnih kamelij je toliko, da so po njih Kitajsko večkrat zvali deželo kamelij. Seveda vsega ne dobiš povsod; toda Kitajska je prostrana, a česar nimajo v enem kraju, imajo v drugem. Tako so na primer po severni Kitajski že davno do dobrega posekali vse gozde, in zdaj niti toliko lesa nimajo, kolikor ga potrebujejo za krste. Bogati kitajski deželi ne manjka niti raznovrstnih rud, in zlasti premoga in železa ima obilno; toda Kitajci doslej niso nič kaj cenili rudarstva, pa so to silno podzemeljsko bogastvo pustili prihodnjim rodovom, kateri bodo v njem dobili nov izvor velikega bogastva.

N a r o d.

Učeni možje ločijo dandanes vse človeštvo le na troje velikih plemen; na kavkaško ali belo pleme, na mongolsko ali rumeno (žolto) in na etijopsko ali črno pleme. Po tej razdelitvi so prebivalci prostrane Kitajske vsi mongolskega plemena in le ob zahodni meji jih je nekoliko kavkaške krvi. Seveda od pravih Mongolov se današnji Kitajci ločijo že po veliki omiki svoji; a gotovo je, da so se tudi sicer izpremenili, odkar bivajo v rodovitnih nižavah pod blažjim podnebjem. Vedeti moramo tudi to, da se veliki narod kitajski ni razrastel iz jednega jedinega razroda, ampak da so današnji Kitajci zmes raznoterih manjših narodov, od katerih so nekteri že pred prihodom pravih Kitajcev bivali na sedanjem Kitajskem, drugi pa so se pozneje naselili tja, a vsi so bili različni odrastki istega velikega plemena mongolskega. V goratih krajih južne Kitajske živé še dandanes ostanki nekdanj svobodnih ljudstev tibetanske, birmanske in sijamske krvi, toda sčasoma bodo tudi oni do dobrega izginili in se pretočili v prave Kitajce, da ga ne bo več razločka med njimi.

Kdaj so prišli Kitajci v današnjo svojo domovino, tega nihče ne more povedati; bilo je davno, davno pred rojstvom Kristusovim. Gotovo je, da so prišli od severo-zahodne strani, in da so se počasi in mirno širili po vzhodno-azijskih nižavah. Drugi narodi so silovito prihrumeli v kako deželo, ustanovili silovito vlado ter strahovali slabейše narode, dokler niso prej ali slej opešali. Tedaj se je mogočna njihova država zopet razsula, in posamezna ljudstva so bila zopet sama svoja, dokler jih kakšna nova sila ni zopet upognila

v jarem svoj. Drugače so postopali Kitajci. Prišedši v ravnice, vzeli so toliko sveta, kolikor so ga trebali, da se preživé na njem. Rok niso križem držali, ampak prav pridno so se lotili dela. Na suha tla so napeljevali vodo, z mokrih so jo odpeljevali, potem pa kopali in orali ter si obdelovali rodovitno polje. Bolj ko so se množili, dalje je segal ta njihov obdelani svet. Zidati so jeli dobre ceste, ki so vezale vas z vasjo, mesto z mestom; črez reke so napravili mostove, a s prekopi so premrežili vso deželo, da so na ladijah in plavih pridelke svoje lažje spečavali v druge kraje. Oster državni red in dobre postave so določili, kaj je mojega, a kaj tvojega, ter skrbeli za varnost življenja in imetja. Od leta do leta je rastlo telesno blagostanje Kitajcev, a rastla je tudi omika, ki jih je čim dalje bolj ločila od surovih in divjih sosedov. V devetem stoletju pred rojstvom Kristusovim je Kitajska proti jugu segala že črez reko Hoango. Ljudstva, ki so od prej tod bivala, zatrli so Kitajci ali pa jih pognali v gorate kraje, a nektere so razselili med same prave Kitajce, in od njih so po malem sprejeli jezik, nošo, šege in navade. Kedar so Kitajci kako ljudstvo premagali, niso ga kar brez milosti dejali pod oblast svojih cesarjev, ampak radi so mu puščali njegove glavarje in nekoliko državne svobode. Zato pa so med njim takoj utemeljili kitajsko naselbino, delali ceste in prekope, da so kitajski kupci lažje prišli v deželo, a glavarjem so podelili časti in odlikovanja višjih kitajskih uradnikov. S takšnim postopanjem so si Kitajci tuja ljudstva prej pridobili kakor s silo. Tisti, ki so se prej ustavljali Kitajcem, prizadevali so si potem na vso moč, da bi se jim prikupili, in da bi jim tudi po omiki postali podobni. Po kitajski šegi so si jeli lase v kito spletati ter se sploh začeli nositi po kitajsko; in dasi so se med seboj še po domače menili, očitno so govorili le kitajski, in otroke svoje so pošiljali v kitajske šole. Tako je kitajski narod vedno rastel in se širil do današnjega dne; in brez števila raznih rodov in jezikov je potegnil v se, da so ga pomnožili in povečali. Če so pa kdaj kaki ljudski rodovi trdovratnejše branili svobodo in samostalnost svojo, tedaj so premeteni Kitajci naščuvali in razdražili rod zoper rod, da so se ti nasprotniki zatirali in slabili sami med seboj, dokler niso iznemogli ter se dobrovoljno utopili v neizmernem morju kitajske narodnosti.

V goratih krajih južne Kitajske živi še dandanes nekoliko ljudstev, ki imajo svoje domače kneze; ali tudi ti se le po

manjši omiki svoji še nekoliko ločijo od Kitajcev, sicer pa so jim čim dalje podobnejši. Kitajski trgovec iztakne najskrivnejši kot, pa tu kaj proda, tam kaj kupi, in po malem se ljudje nehoté privadijo prej neznanih potreb, ki jih zopet izpodbujajo, da se lotijo obdelovanja zemlje, kakor jih uče pridni sosedge Kitajci. Teh pa itak nikjer ne manjka; kjer je le košček ravnega sveta, tam se gotovo naseli kitajski kmetovalec, sprijazni se hitro z bližnjimi gorjanci in se tudi ženi z njihovimi hčerami. Tako so se Kitajci od nekdaj počasi in varno širili in niso več dali iz rok zemlje, ki jo je preoral njihov kmet. Saj je pa tudi ni v Aziji države, ktere oblast, omika in jezik bi tako daleč segali, kakor cesarstva kitajskega. Koliko moč ima ta od toliko razrodov „zloženi“, a z jedno omiko „stopljeni“ narod kitajski, kaže nam to, da mu nobena tuja primés ni mogla vzeti njegovih posebnostij. V trinajstem stoletju so prihrumeli Mongoli in se polastili te dežele, ali Kitajec je ostal Kitajec kakor poprej, le vladarje je imel druge. Niti to jih ni motilo, da mongolski cesarji niso tujim ljudstvom branili črez mejo, saj so se vsi morali takorekoč utopiti v velikem kitajskem narodu. Mongolske vlade je bilo konec,

Kitajec.

in Kitajci so bili zopet sami svoji. V tem pridejo leta 1644. Mandžuri, zmagajo Kitajce ter posadé svojega kneza na kitajski prestol. Pa kaj se je zgodilo? Mandžurski cesarji še dandanes vladajo na Kitajskem, Mandžurov pa že skoro ni več. Kar se jih je preselilo na Kitajsko, postali so vsi koreniti Kitajci; a tisti, ki so ostali domá, ginejo čim dalje bolj pred Kitajci, katerih se je že najmanj milijonov naselilo med njimi. Tako je danes vsa vzhodna Azija takorekoč „kitajski svet“. Kamor ne sega oblast kitajskih cesarjev, tja sega gotovo omika kitajska, ktere sta se celó dve samostalni državi, Koreja in Japan, tako poprijeli, da bi človek rekel, tudi tu bivajo Kitajci. In glej, prav ti Kitajci, ki se nam

tako čudni zdé, so po omiki in po vsakdanjem življenju svojem nam mnogo bližje, nego ostali narodi azijski.

Po vsem tem so Kitajci velika narodna zmes, kakor smo že prej povedali. Ista omika je zblížala raznotere manjše narode, ki so tudi po telesnih lastnostih svojih kaj podobni drug drugemu. Postave so srednje, glavo imajo okroglo, a iz širokega obraza gleda po dvoje mežavih, po strani ležečih očíj. Lase imajo črne in napete, a polti so rumene, kakor pšenica. Takšni so na prvi pogled precej vsi Kitajci. Toda kdor jih bolj natanko opazuje, našel bo kmalu tudi razločkov med njimi; saj ni mogoče, da bi po tako prostranem

Kitajka.

svetu toliko milijonov ljudij bilo med seboj podobnih, kakor brat bratu. Tako so na primer v severnih krajih otroci rudečih lic, kakor pri nas; v južnih pa so ljudje že čisto rujave polti. Prvi vzrok tem razločkom je različno podnebje, ki je tu mehko in toplo, tam ostro in mrzlo. Pa tudi vsakdanje življenje deluje na Kitajskem prav tako na ljudi, kakor pri nas. Priprost človek, ki težko dela in skromno živi, je tudi na Kitajskem bolj krepkega in okornega telesa, nego sopomehkuženi gosposki ljudje. Drugače

izgleda kmet, ki pod milim nebom polje obdeluje, nego obrtnik, ki ves dan v zaprtem prostoru čepi za strojem svojim.

Kakor po telesnih, tako niti po duševnih lastnostih niso Kitajci vsi jednaki; podobni pa so si v marsičem. Kitajec je po vsem praktičen človek; pametno in mirno presoja vsako stvar, in dasi ni brez srca, v škodo svojo se nikdar ne bo dal ganiti. Pri njem odločuje um, a ne srce. Kar vé, da je dobro, tega se drži. Nikdar ne bo segal po negotovem „boljšem“, niti bo za prihodnost delal kake osnove. Najbolj ceni to, kar ima, kar je njegovo, pa je zadovoljen. Prav ta zadovoljnost je nekoliko tudi vzrok, da

Kitajci počasi napredujejo, in da celó obtičé v duševnem razvoju svojem. Če je pa Kitajec do dobrega prepričan o kaki novi napravi, tedaj se je ne bo branil, ampak poprijel se je bo, naj ga tudi stane truda in potrpljenja. Kitajec neznano rad kupčuje in trguje, in pri tem je kaj okreten in živahen. Loti se vsake stvari, če vé, da bo kaj dobička in zaslužka. Po mestih nakupi starih oblek, pa jih nosi daleč čez hribe in doline v kraje, kjer vé, da jih bo spečal za dober denar. Kdor hoče Kitajca prav poznati, ne sme ga opazovati v velikih primorskih mestih, kjer se je v obče vanju s tujci že navzel mnogo grdih navad in razvad, ampak videti ga mora domá v takih krajih, ki so bolj v stran od velikih mest in cest. Če boš v takšnih krajih opazoval kmeta ali priprostega meščana, prepričal se boš, da je Kitajec sploh uljuden, prijazen in dobrodušen, ob enem pa tudi kaj radoveden človek. Vedno je vesel in dobre volje, in če se tudi s kom spre, prej se bo smejal, nego se stpel z njim. Pravi veseljaki pa so berači, katerih vse mrgoli. Nič se ne pačijo, ampak lahkega srca prosijo miloščine in zadovoljni so z najmanjšim darom. Navadno dobivajo deseti del našega novčiča, ali ker jim ga malokdo odreče, prebijejo tudi s tem. Kako usmiljeni so Kitajci, kaže nam to, da imajo v vsakem mestu po nekoliko dobrodelnih naprav ali zavodov. Posamezni bogatini imajo po cele shrambe žita, da ga ob času draginje prav po ceni prodajajo revežem. Z velikoumjem ali genijalnostjo se Kitajci ne morejo ponašati; bistrourni pa so ter pridni, delavni in potrpežljivi, kakor noben drug narod ne.

Priprosto ljudstvo je malokje tako olikano, kakor na Kitajskem; celó v naši Evropi je mnogo dežel, ki v tem daleč zaostajajo za Kitajsko. Zato pa na Kitajskem ni visoke učenosti in pravih znanostij, s kterimi se je Evropa tako visoko povzdignila nad vse ostale dele naše zemlje. Tudi temu je nekoliko vzrok to, da se Kitajci preveč trdovratno drže vsega starega, ne da bi skušali ovreči in razbistriti kako zmoto, v katero so po nevednosti zašli predniki njihovi. Tako na primer Kitajci še dandanes učé, da se prepelice čez zimo izpremenijo v krte in se zarijejo v zemljo; na pomlad pa da jim perje znova zraste, in tedaj se izpremenijo nazaj v ptiče. In takih bedastih naukov imajo po cele knjige. Vse njihovo zdravilstvo je po večjem že davno zastarelo praznoverje. Temelj zdravniške znanosti jim je še dandanes knjiga, ki jo je pred štirimi tisoč leti spisal neki

kitajski knez. In vendar Kitajec rad opazuje prirodo in jo tudi prav dobro posnema v umetelnih svojih izdelkih. On čuti in umeje, kaj je lepo; posebno rad ima lepe žive barve, ktere vé bolj ceniti, nego lepe oblike. Največji lišp kitajskim hišam in drugim poslopjem so lepe žive barve, s kterimi so pobarvane vse stene zunaj in znotraj ter vse pohištvo in druge hišne priprave; a mnogo je tudi pozlačenega vmes.

Rodovina.

Gotovo mora nenavadno žilav biti narod kitajski, da se je ohranil toliko tisoč let; a moral je tudi živeti po tem, da si je do današnjega dne ohranil toliko životne moči, da

Kitajske žene.

se še vedno množi, in da bržkone še dolgo, dolgo ne bode izginil s površja naše zemlje. Res, žilav je Kitajec; a razun tega mu veliko moč podaje temelj, na katerem je osnoval vse domače in državno življenje svoje. Ta čvrsti temelj je — rodovina. Na Kitajskem je vsaka rodovina takorekoč mala država záse, a država ni drugega, nego velika rodovina, v kateri je cesar namesto očeta. Glava rodovini je oče, kteremu so pokorni vsi domači ljudje, tudi odrastli in oženjeni, a ne da bi se kdo predrznil kljubovati veliki njegovi oblasti. Voljno trpi tudi priletni mož, če ga hišni oče udari; neposlušni sin pa mora iti pred cesarskega sodnika, ki mu ostro sodi in ga tudi zapre v trdo ječo.

Pravi Kitajec ne zapusti nikdar očeta svojega, ampak kar je moških v kaki rodovini, naj bodo bratje ali sinovi, vnuki ali pravnuki, vsi ostanejo na očetovem domu ter ondi skupaj živé in delajo. Kar kdo prisluži, ne prisluži záse, ampak

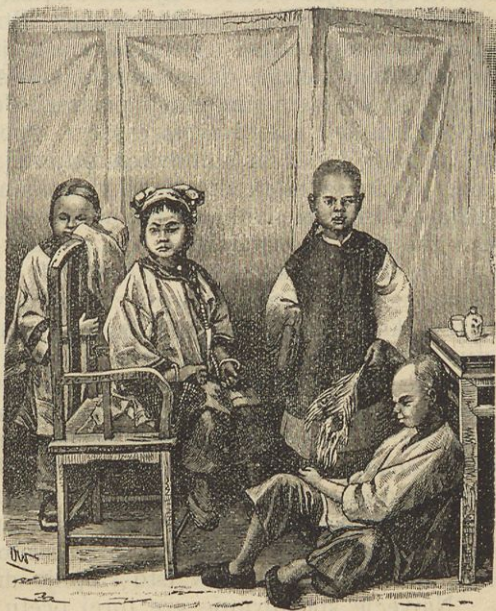
za vso rodovino ter shrani vsak zaslužek v skupno denarnico, do ktere imajo vsi jednako pravico, če zbolijo, ali če jih tarejo druge nadloge. Sicer določujejo pisana pravila natanko, v kake namene se imajo skupni dohodki trositi. Sploh posamezen človek na domu malo velja; veljavo ima le rodovina, ki je skupna posestnica vsakega imetja. Zato se na Kitajskem zemljišča in posestva ne vknjižujejo na posameznega človeka, ampak le na rodovino. Z doma gredó samo hčere, če se pomožijo. Sin brez očetovega dovoljenja ne sme nikamor.

Pripeti se pa večkrat, da ne morejo vsi živeti domá, in tedaj si gredó nekteri v druge kraje za služka iskat, nekteri pa gredó v vojake ali pa v državno službo. Toda nikakor se niso za ves čas ločili od svojih; misli in želje so vedno domá; domú pošiljajo, kar so si prihranili od zaslužka svojega, in prej ali slej se sami vrnejo domú.

Kdor pa se živni več mogel povrniti k svojim,

naredil je v oporoki, naj ga mrtvega prepeljejo domú, da bode počival v skupnem rodovinskem grobu. Kitajec se ne boji smrti, a da bi bil na tujem pokopan, to mu je grozna misel, in celó iz Amerike pošiljajo kitajski izseljenci umrle rojake svoje daleč čez morje v domačo zemljo.

Velika, mnogoštevilna rodovina, v kateri vsi udje složno delajo drug za drugega in ga ni nasprotja med njimi, takšna rodovina je Kitajcu sreča, da si je ne more misliti večje. Zato se na Kitajskem vsakdo ženi prej ko mogoče, in oženjeni

Kitajski otroci.

so vsi, celó priprosti vojaki in mornarji. Vlada sama je od nekdanj pazila na to, da se ljudje ženijo. V ta namen je v starih časih kitajski cesar naložil poseben davek devicam in samicam; drugi je vsaki otročnici iz državnih žitnic določil po tri vreče prosa, njenega moža pa je za leto dnij oprostil vseh davkov. Stariši sami pospešujejo ženitev svojih otrok, da bi se jim hitreje pomnožil zarod. Vsak Kitajec si želi mnogo otrok, nekoliko zato, da bi ga na stara leta živili in spoštovali, še bolj pa zato, da bi po smrti kdo zanj molil in opravljal daritve. Ljubiti stariše, to so od nekdanj učili kitajski modrijani in zakonodajci. Starodavna postava vелеva, da imajo otroci o petelinovem petju vstajati, in prej nego se lotijo kakega dela, morajo stariše svoje vprašati, kaj želé, in s čim bi jim mogli postreči. Jedro vsega dejanjskega nauka je: „Bodi zvest cesarju, spoštuj stariše, ljubi ženo, a bodi dober in stanoviten prijatelj!“ Gotovo prelepi nauki, katerih se mora držati vsak omikani človek, če tudi ni Kitajec. Prav ti nauki so takorekoč stebri vsega družinskega življenja na Kitajskem, kjer veljajo že tisoč in tisoč let ter so rodovinsko zvezo tako utrdili, kakor pri nobenem drugem narodu. Kako državni zakoni povzdigujejo veljavo starišev, kaže nam to, da Kitajec postane deležen vseh častij svojega sina. Če na primer cesar zaslužnega moža povzdigne v plemenitnika, tedaj postaneta „plemenita“ tudi njegov oče in stari oče, nikakor pa ne sin ali vnuk. Na Kitajskem si mora „plemstvo“ vsakdo sam zaslužiti in le prav malokdaj ga dobi po očetu; ali takšno podedovano plemstvo nima čisto nič veljave, in ga nihče niti ne ceni ne. Pa ne le plemstvo, tudi druge časti prehajajo nazaj od sina na očeta. Če kdo postane cesarski svetovalec ali minister, takoj dobi tudi oče njegov isto stopnjo državniške časti.

Največje spoštovanje gre torej očetu in materi; ta sta prva v rodovini kitajski, ostali udje pa so med seboj kakor bratje, ki imajo jednake pravice in dolžnosti drug do drugega in do vsega roda svojega. Prva in najimennitnejša dolžnost vsem je, da med seboj složno živé, in da skrbé in delajo v skupni prid. In tako se tudi res godi. Nikjer ne najdeš takšne vzajemnosti in tolike bratovske sloge kakor v kitajskih rodovinah. Ni pa samo ljubezen, ki veže ude jednega in istega roda med seboj, ampak še bolj jih veže veliko spoštovanje, ki ga imajo Kitajci do starih navad in zakonov. Velikega in ostrega reda v družinskem življenju je Kitajec tako privajen, da si niti ne more misliti, da bi

moglo biti drugače. Navzlic temu se pripeti tudi na Kitajskem, da se spró v kaki rodovini, in da se ta razpor nikakor ne dá več poravnati. Tedaj je ni druge pomoči, nego da pride cesarski sodnik, in da loči sovražnike v dve ali v več novih rodovin, ki si razdelijo zemljišče in drugo imetje med seboj.

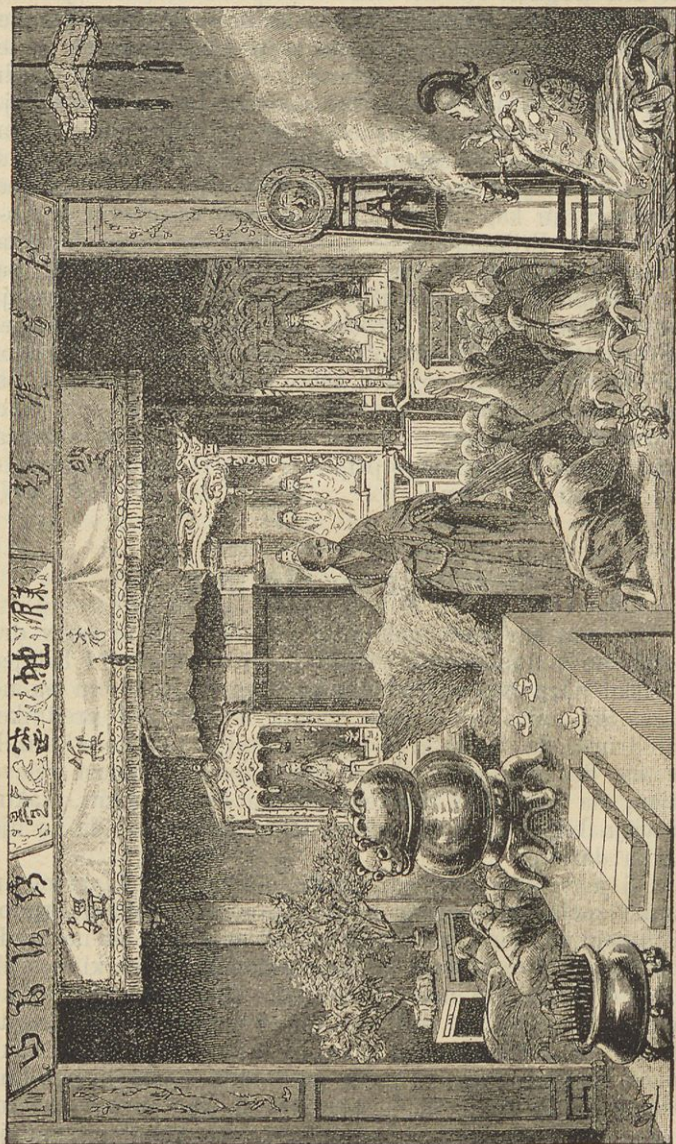
Kakor družinska sloga, tako sta tudi prijateljstvo in usmiljenje Kitajcu prirojeni navadi; ali zato nikakor ne mislimo, da kitajsko srcé ničesar ne čuti. Siromakom Kitajec rad pomaga, in kar na cesti utegne sleči suknjo in jo podeliti revežu. Prijatelji skrbé med seboj prav tako drug za drugega, kakor udje jedne rodovine. Če se kdo ženi, pa nima potrebnih novcev, zložijo mu prijatelji toliko skupaj, da poplača ženitovanjske stroške; a če kdo v nadlogi umrje, skrbé prijatelji za vdovo in otroke, da se preživé in izrejajo. Kakor dobri prijatelji so med seboj ljudje istega stanú, pa si pomagajo drug drugemu, kedar treba. Krojači nabirajo dobrovoljnih prineskov za krojača, ki ga je kaka nesreča zadela; a prav tako ravnaajo priprosti delavci, omikani umetniki — pisatelji in drugi.

Češčenje prednikov.

Po tem, kar smo malo prej povedali, je ni ne v državnem, ne v domačem življenju naprave, ktero bi Kitajec bolj čislal nego močno rodovinsko zavezo. Rodovini pa ne prišteva le živih sorodnikov svojih, ampak vse prednike, katerih trupla že davno krije hladna zemlja, med tem ko njih duše na drugem svetu dalje živé. Sveta dolžnost velewa Kitajcu, da mora te rajnke prednike svoje častiti, kakor neka višja bitja, da se jih spominja v molitvi, in da za nje opravlja daritve.

Ni je verske dolžnosti, ki bi jo Kitajec bolj vestno in natanko izpolnjeval, nego je češčenje prednikov. V vsaki rodovini čuvajo ploščice, na katerih imajo napisana imena prednikov ter njihove zasluge in vse častne naslove, ki so jih imeli v življenju. Kolikor prednikov ima rodovina, toliko ima ploščic, ki so po vrsti obešene v najlepši sobi. Bogate rodbine imajo v ta namen posebno sobo, ki je kakor kako domače svetišče; nekteri pa so prednikom postavili posebno kapelo na vrtu ali pa na pristavi svoji, kjer bivajo po letu. Tu se zberó o godovih vsi sorodniki, da skupaj praznujejo spomin svojih rajnkih. Take svečanosti so za rodovino

Notranje lice kitajskega svetišča.

največji ponos, in celó iz daljnih krajev pride na ta dan domú, komur ni dala usoda, da bi vedno živel med svojimi. Največje česčenje prednikov praznujejo Kitajci vsako leto spomladi in jeseni, a najimenitnejši pomen vsega opravila je skazovanje hvaležnosti. Pa tudi godove živih ter sploh vsako rodbinsko svečanost, kakor ženitovanje in podobne prilike, praznujejo v sobi prednikov, o katerih sodijo, da so tu v duhu med njimi. Prav to jedinstvo med živimi in mrtvimi sorodniki je vzrok, da se Kitajci ne selijo radi na tuje, če jim je domá le količkaj mogoče prebiti.

Po vaseh, kjer so prebivalci itak skoro vsi med seboj v rodu, imajo navadno po jedno skupno kapelo, da v njej časté prednike svoje. Posebno zaslužnim možem na Kitajskem ne postavljajo spomenikov, kakor pri nas, ampak postavijo jim kapelo, v kateri potomci časté njihov spomin in praznujejo njihov god. Če se je bil rajnki skazal v državni službi, dá mu sam cesar napraviti takšno domače svetišče in pošlje vsako leto po jednega višjega uradnika, da ga nadomestuje pri slovesni obletnici. To odlikovanje nam zopet priča, kako Kitajcu nobena stvar ni tolikanj sveta, kakor rod in predniki. „Kaj pa bogovi?“ utegnil bi kdo vprašati. Na to mu za zdaj le toliko povemo, da tudi Kitajec veruje v bogove in jim daruje; ali on sodi, da je med njim in med bogom razloček prevelik, pa se zato rajši obrača do svojih prednikov, češ, naj oni, ki so bliže bogovom, prosijo zánj.

Kakor vsak Kitajec rad časti prednike svoje, prav tako si želi, da bi njegovi nasledniki kdaj njega čistili; in več ko bo imel čistilcev, srečnejšega se šteje. Zato skrbi, da se mu množi zarod, a če nima lastnih otrok, vzame tujega za svojega, da se po njem ohrani njegovo ime, in da ga njegovi potomci prav tako časté kot prednika svojega, kakor če bi jim bil pravi oče po krvi.

Ženitev.

Po vsem Kitajskem, v južnih vročih in v severnih hladnih krajih se ljudje prav mladi ženijo. V dvajsetem letu že nihče več ni samec. Večkrat se mladeniči ženijo s šestnajstimi leti, deklice pa se možijo s štirinajstimi ter so v tridesetem letu že stare matere. Kitajcem se zdi kakor kaka pregreha, če se človek ne ženi; zato so med njimi stari samci ali stare device redke, ljudem zoperne prikazni.

Navzlic temu ženitev na Kitajskem ni niti verska, niti državna naprava, pa se ne sklepa ne pred duhovnikom, ne pred uradnikom, ampak se opravlja domá v rodovini po starih šegah in navadah, ki so ljudem tako svete, kakor nam cerkvena poroka. Zaljubljenec na Kitajskem ni; saj se nevesta in ženin pred poroko niti ne poznata ne, kajti to je stvar njihovih starišev. Brž ko je sin za ženitev, jameta se oče in mati posvetovati, kje bi našli zanj primerno nevesto. Iščejo je le v takšnih rodovinah, s katerimi so prijatelji, in ktere so njihovega stanú. Tudi gledajo na to, da so v rodu prihodnje snahe samo spoštovanja vredni ljudje, katerih se ni treba sramovati pred svetom. Jemati ženo iz višjega ali nižjega stanú pa Kitajcu ne kaže, ako-pram nobena deklica, niti najbogatejših starišev, ne dobi nobene dote razun potrebne oprave. Zato ne prašajo, koliko ima; saj nobena nič nima; tem bolj pa pozvedujejo, kakšno je dekle, ki jo mislijo sinu svojemu izvoliti za nevesto, je li blagega srca, bo li dobra gospodinja in skrbna mati, je li zdrava, in kakšna je sicer.

Ko sta oče in mati vse dobro preudarila in jima je izvoljena po volji, razodeneta svoj naklep njenim starišem in se začneta z njimi pogajati. Nikakor pa ženitev še ni dognana stvar, če so se stariši neveste in ženina med seboj zmenili in sporazumeli. Še je treba vedeti, ali kažejo vraže na dobro ali slabo srečo. V ta namen ogledujejo rojstna izpričevala ženina in neveste in pozovejo tudi kakšnega vedeževalca, da jim vse natanko raztolmači. Če se pri takšni priliki pripeti kakšna majhna nesreča, na primer da se porcelanasta posoda zvrne in razbije, tedaj se namerjavana ženitev gotovo razdere; kajti praznovernim starišem je to malo znamenje povsem zanesljiv dokaz nesrečne usode. Če pa vsa znamenja kažejo na srečo, tedaj je ni več ovire, in takoj se lotijo stariši potrebnih priprav za ženitovanje.

Vsaka stranka naredi svoje ženitno pismo, ki ga podpišejo stariši in rodovinski oče, ki je v takšnih stvareh najvišja oblast vsega roda. Njegov podpis velja toliko, kolikor pri nas notarjev. Stariši ženinovi in nevestini si nato zamenijo ta ženitna pisma, in zaroka je dognana. Zdaj še le se začneta zaročenca bližati drug drugemu, dasi tudi se še zdaj ne poznata in tudi ne seznanita. Najprej pošlje ženin nevesti svoji kak dar v spomin, da sta zaročena. Če premore, pošlje ji najrajsi dve zlati zapestnici, ki ju zveže z rudečim trakom, znamenjem zakona. Kdor ne more

dati zlatih zapestnic, dá srebrni. Kmalu potem ji pošlje cele koše svilenih in bombažastih tkanin, vezenine, cvetlic ter drugega drobiža in lišpa, ki ga potrebuje mlada žena za svojo opravo. Tem darilom prilaga tudi kolačev, da jih nevestini ljudje razdelijo med svoje prijatelje ter s tem razglasé, da bodo v rodu skoro imeli ženitovanje. V zameno pošlje nevesta ženinu svojemu čisto novo moško opravo, ki jo prvikrat obleče na dan poroke. Pa tudi očeta zaročencev si drug drugemu pošljeta primerno darilo, navadno gos in gosjaka, ki pomenita zakonsko zvestobo. Razun tega napravljajo v obeh rodovinah v slavo zaročencev domače veselice, na ktere pozovejo dobre znance in prijatelje.

Kdaj ima biti poroka, določi kak vedeževalec, ki iz zvezd prerokuje najsrečnejši čas za to. Prej smo rekli, da nevesta ne dobiva nobene dote. Dobiva samo „balo“, namreč več oblek, srebrnine, perila, pohištva, in česar sploh potrebuje v prihodnjem gospodarstvu svojem. Na dan pred poroko peljejo to balo z velikim hrupom in skazovanjem na ženinov dom. Tisti dan ob sedmih zvečer pošlje ženinova rodovina nevesti lepo nosilnico, od znotraj vso odeto z rudečo svilo. Nosilnice imajo kitajska gospoda namesto kočij. Tesne so, da more le po jeden človek sedeti v njih; spredi in vzadi pa imajo po dva držaja za dva, štiri ali pa tudi za osem nosačev. S takšno lepo nosilnico torej gredó v slovesnem izprevodu na nevestin dom. Naprej stopa glasba, a strežaji svetijo z bakljami in svetilnicami od pisanega papirja, nasajenimi na protih bambusovih. Če ima rod kako državno čast, tedaj nosijo v izprevodu tudi rudeč dežnik in zelen solnčnik kot zunanji znamenji te časti, a kažejo tudi male ploščice, na katerih so zapisani vsi častni naslovi prednikov. Na nevestinem domu so se med tem sorodniki in prijatelji zbrali v goste. Najprej ogledujejo nosilnico, ki so jo postavili nosači sredi najlepše sobe, potem pa se vsedejo k večerji, med katero godci same okrogle godejo. Ob istem času imajo tudi na ženinovem domu goste, ki si pri tej priliki ogledujejo nevestino balo.

Drugi dan je dan ženitovanja. Za ranega jutra gredó štirje veljavni možje v praznični opravi po nevesto, ki jih že čaka. Ko so jo možje povabili, da bi šla k ženinu, vsede se brez obotavljanja v svojo nosilnico, nosači jo vzdignejo in svečano stopajo proti ženinovemu domu. Pred nevesto nesejo drugi nosači one štiri veljavne možje, vsakega v svoji nosilnici. Pred ženinovim domom čakajo trobci, in brž ko

zagledajo izprevod, veselo zatrobijo v znamenje, da prihaja nevesta. Svatje so zbrani v najlepši sobani ali takozvani sobi prednikov. Tu so se okoli in okoli zvrstili sorodniki in prijatelji ter družice in drugovi, le sredi sobe je prostor prazen. Le-sem postavijo nosači nevestino nosilnico, ki ima okenca in vrata z zagrinjali zagrnjena. Jeden drugov, kteremu visi na prsih svetlo zrcalo, stopi pred nosilnico in se trikrat nakloni. Zdaj stopi družica k nosilnici, odgrne zagrinjalo in pozove nevesto, naj gre k ženinu. Zagrnjena z gostim svilenim zavojem, stopi nevesta iz nosilnice in koraka mimo svatov v prihodnjo svojo sobo, kjer jo v praznični opravi čaka ženin. To je tisti imenitni trenutek, ko se kitajski ženin in nevesta prvič vidita. Pa nista dolgo sama. Svatje pošljejo po njiju ženitovanjski starešini, in sicer sta to vselej dva starejša zakonska moža, ki imata mnogo otrok. Prišedša zopet v gostinsko sobano, poklekneti in molita ženin in nevesta pred domačim oltarčkom, na kterem je vina in sadja ter kadilnica s kadilom v dar bogovom. Tu zahvaljujeta najvišjega boga, da ju je stvaril, zahvaljujeta zemljo, da ju je preživila, cesarja, da ju je varoval, a stariše, da so ju odgojili. Nato se vzdigneta mož in žena, in poroka je dovršena brez duhovnika in brez kakega državnega uradnika, samo v navzočnosti sorodnikov in prijateljev, ki so priče nove zakonske zaveze. Ves čas tega priprostega opravila godci neprenehoma godejo, kakor tudi potem ves dan, dokler je še kaj ženitovanjskega veselja. Po poroki seznanani ženin mlado ženo svojo s sorodniki in prijatelji, ki se potem vsi skupaj gosté in veselé. Po starodavni navadi se nevesta pri tej gostiji nobene jedi niti dotakniti ne sme in tri dni zaužije le to, kar je prinesla od svojega doma s seboj. Tudi verujejo Kitajci v razne vraže pri tej priliki. Tako na primer pravijo, da bode od novih zakonskih tisti gospodaril, ki bi se pri ženitovanjski slovesnosti slučajno vsedel na obleko drugega. V nekterih krajih zastavljajo svatje nevesti uganke in ne pusté je prej iz družčine, dokler vsakemu po jedne ne ugame. Po gostiji nevesta ves večer ne sleče svatovskega oblačila, ampak vsa opravljena sedi v veliki sobani za mizo, a od vsake strani jo obseva po jedno svetilo. Lesëm jo sme priti pogledat, kdorkoli hoče, naj bo sosed, ali pa čisto tuj človek, če je po naključbi šel mimo hiše, ki je prav zato do pozne noči odprta na stežaj. Drugi dan potem pelje nevesta moža na svoj dom, da ga med podobnimi slovesnostmi seznanani s svojimi sorodniki in prijatelji.

Take so ženitovanjske šege pri premožnih ljudeh; pri siromašnih in priprostitih so seveda nekoliko krajše, ali po večjem so si le podobne. Nekteri potopisci trdè, da imajo Kitajci po več žen, drugi pa pravijo, da se smejo ločiti od prve svoje žene in si vzeti drugo. Jedno in drugo je mogoče, ali ni navadno in tudi ni povsem tako, kakor nam pripoveduje površni opazovalec. Prvi in najimenitnejši pomen kitajskega zakona je ta, da se pomnoži rodovina, in nesrečen je le tisti zakon, iz ktereга ni otrok. V takem slučaju so kitajski zakonodalcι že davno dovolili ločitev, kakor jo tudi dovoljujejo tedaj, ko bi žena bila nepokorna starišem svojega moža in bi jih celó zasramovala; ali pa če bi se takisto obnašal mož proti starišem žene svoje. Navzlic temu je Kitajcu zakon zaveza, ki se nikdar več ne dá do dobrega razvezati, in Kitajec si rajši pomaga drugače, nego da bi se ločil od prve svoje žene. Kaj navadno je, da vzame tujega otroka za svojega, in da nanj prepiše svoje ime, svoje pravice in vse svoje imetje. Včasι si tudi vzame drugo ženo, ki pa nima nikdar pravice prve zakonske tovaršice, marveč se mora njej pokoriti, kakor kakšna služabnica, ter ji celó prepustiti svoje otroke. Zato gredó za drugo ženo le deklice priprostih in siromašnih starišev, in pripeti se, da jo prva žena sama poišče možu svojemu. Zakonska žena se s tem nikakor ni ponižala, ampak celó povzdignila se je v rodovini, kateri je na vso moč ustregla; saj je poskrbela, da ne bode možu zmanjkalo zaroda, ki bode ohranil njegovo ime ter po smrti častil njega in njegove prednike. Ločitev je tudi zato neprilìčna, ker gredó prvi ženi vse časti njenega moža. Te časti obdrži žena tudi po ločitvi, nikakor pa ne dobiva kake pripomoči za življenje. Ločena žena je torej velika reva, a moževemu rodu tudi ne bi bilo na čast, ko bi se taka reva pred svetom ponašala z vsemi njegovimi častnimi naslovi; zakonski ljudje zato rajši potrpe drug z drugim, če se nikakor ne morejo sporazumeti in ljubiti, žena pa se še posebno tolaži, da bo v otrokih doživela veselja in radosti, ki jo bodo odškodovale za vse krivice, ktere ji je kdaj prizadejal njen mož.

Srečen zakon in srečno domače življenje Kitajci na vso moč cenijo in čislajo. To pa je le mogoče, če sta mož in žena složna, če se ljubita, in če vsak po svojem poklicu izpolnjujeta dolžnosti svoje. Res, da imajo na Kitajskem ženske sploh manj veljave nego moški; zlasti je usoda deklet kaj žalostna, če se ne omože; saj niti od premožnih

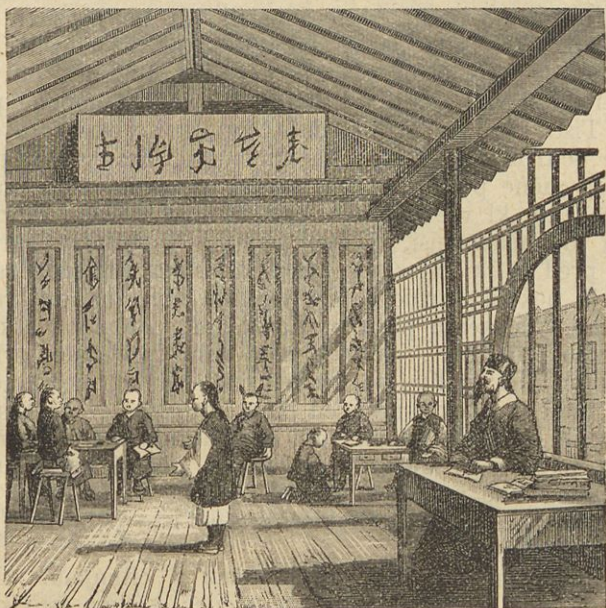
starišev ničesar ne dobijo, kajti staro pravilo je, da se ima vsako imetje v enakih delih razdeliti med sinove, hčere pa se naj pomožijo. Toda kedar se dekle omoži, tedaj ima kot žena v novi hiši prvo besedo; ona gospodinji, ona odgaja otroke, ona skrbi za vse domače stvari in ima celó pravico, da po svoji razsodbi svobodno gospodari s skupnim imetjem, ter sme tu kaj prodati, tam kaj kupiti, kakor misli, da je treba. Da bo vsemu temu kos, skrbeli so že njeni stariši, ko so jo izrejali ter jo učili vsega, česar ji treba, da bo kdaj blaga žena in dobra gospodinja. Če je kitajska žena za dom, a ne za svet, zato pa ona nikakor ni vedno zaprta v hiši, kakor turške žene. Svobodna gre z doma v posete k prijateljem, na izprehod, ali kamor hoče; če se ji ljubi, gre peš, če ne, pa se daje nositi v nosilnici, a ne da bi si morala obraz zagrinjati s kakim zavojem. Med tem ko žena gospodinji v hiši in opravlja otroke, gre mož z doma v državno službo, ali pa po drugih opravilih svojih, da si zasluži, česar je treba, da preživi sebe in rodovino svojo. Prav lepo uči kitajski pisatelj, kako bi imelo biti med možem in ženo. Kakor solnce z veliko svetlobo svojo razsvetljuje mesec, da nam po noči tudi on podaje nekoliko blede svetlobe, tako naj mož z umom svojim vodi in podpira ženo, da bode tudi ona s tihimi čednostmi svojimi olajševala drugim težave in jih tolažila v nadlogah.

Vzgajanje mladine.

Že smo povedali, da Kitajci kaj radi verujejo v vraže. Predno se lotijo kakega imenitnega začetja, gotovo ali sami opazujejo kaka znamenja, ali pa poprašajo kakega vedeževalca za svet. Za človeka ga ni imenitnejšega trenutka od tistega, ko se je rodil; zato Kitajci nikdar tako skrbno in boječe ne opazujejo vseh mogočih znamenj, kakor ob rojstvu novorojenega deteta. Saj trdé, da se po nekih znamenjih more za gotovo sklepati, da bo človek na morišču umrl, ali pa da bode sam ubil stariše svoje. In zgodilo se je že, da so stariši takšnega otroka rajši kar takoj sami usmrtili, kakor pa da bi se kdaj izpolnilo grozno prorokovanje. Pa tudi na samem novorojenem detetu ima vsaka najmanjša stvar svoj pomen, in ni vse jedno, kako maha z ročicami, kako brca z nožicami, ali kako kriči. Še le tretji dan ga okopljejo, a nato ga zavijejo v krpe kakega silno starega človeka,

kajti oni sodijo, da bode potem tudi novorojenček doživel tolike starosti. To prvo kopanje je slovesen dogodek, pri katerem se zberó sorodniki in prijatelji ter prinesó detetu v dar čebulovo glavico ali pa denar; prva je podoba bistrega uma, drugi pa bogastva. V vodo denejo lepo dišečih rož, da bolje diši, a po dovršeni kopeli darujejo boginji otrok. Dečkom podajajo takoj prvi dan drobnih stvari, ki pomenjajo razna ljudska opravila, in gledajo, za čim bo najprej segel; kajti po tem sodijo, česa se bo lotil, kedar odraste.

Šola na Kitajskem.

Najbolj veseli stariše, če jim sinček seže po koščku papirja, kar pomeni, da bo učen mož, ali pa če zgrabi tehtnico za novce, da bo trgovec. Črez štiri tedne, kedar mati prvokrat stopi iz spalnice svoje, dadó otroku ime. Z doma pa gre mati še le črez sto dnij, a tedaj vzame dete in ga nese v svetišče, tam ga položi na oltar boginje, ki je zavetnica žen, ter opravi svojo zahvalno molitev.

Do šestega leta vzgajajo otroke stariši sami ter se vedno ravnaajo po starodavni zapovedi, ki velevala, da moraš z otroki

blago postopati, a ne da bi jih s silo krotil. Ko je dete izpolnilo šest let, tedaj se mora tudi kaj učiti. Premožni stariši mu najamejo učitelja, ki ga hodi na dom poučevat, siromašnejši pa ga pošiljajo v šolo, ktere niti v najmanjši vasi ne pogrešaš; kajti že pred rojstvom Kristusovim so na Kitajskem v vsakem mestu in v vsaki vasi morali utemeljiti ljudsko šolo, v kateri se učé otroci čitati, pisati in malo računati. Verski pouk, in česar sicer treba, da si blaži dušo in srce, vse to najde učenec v knjigah, iz katerih se čitati uči. Na Kitajskem mora torej vsak človek v šolo hoditi, in našel boš malo ljudi, zlasti moških, ki ne bi znali čitati in pisati. Vse šole pa se morajo same vzdrževati, tako namreč, da vsak otrok plačuje nekoliko šolnine, od ktere se učitelj preživi, kajti od države ne dobiva nobene plače.

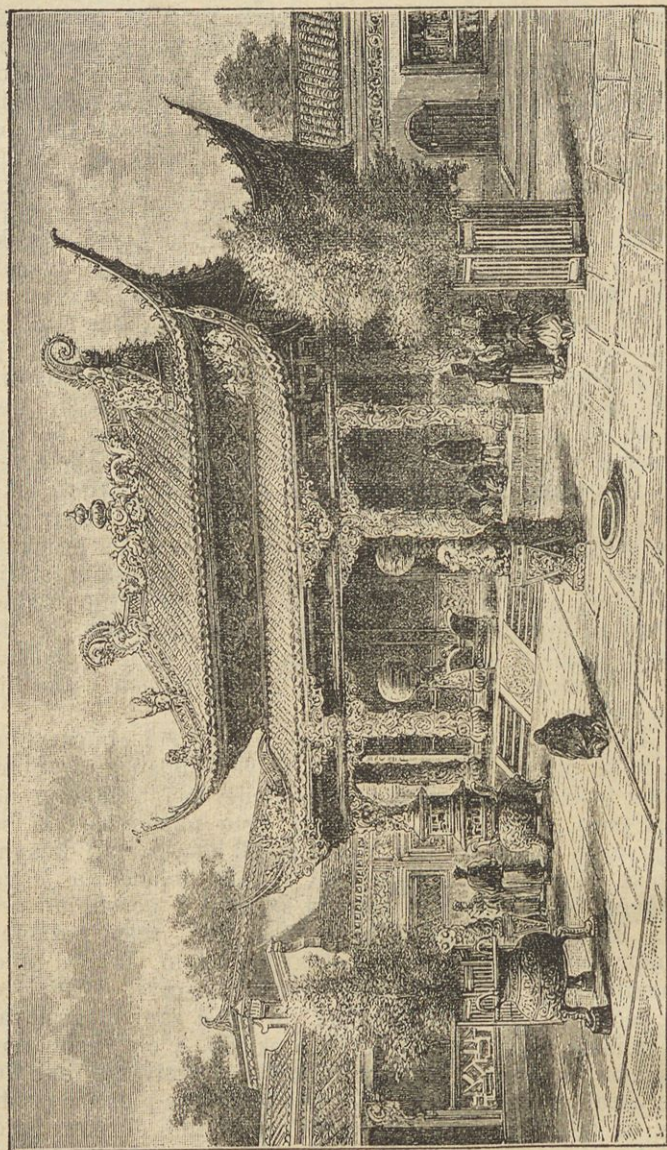
Tisti dan, ko kitajski deček prvokrat v šolo gre ali se začne učiti domá, je zanj imeniten dan. Zato ni vse jedno, kdaj se začne pouk. Skrbni stariši pozovejo torej kakega vedeževalca, ki vse natanko preudari in določi, kateri dan bo za to najsrečnejši. Učitelj novince ljubeznivo sprejme, stopi pred šolski oltar ter zažge nekoliko pozlačenega papirja in nekoliko zrnica kadila v darilo bogu znanosti in največjemu kitajskemu preroku Konfuciju; potem pa s kratko molitvijo prosi oba, da bi bila v duhu pričujoča pri poučevanju. Po molitvi se učenec hvaležno in spodobno nakloni učitelju, poklekne pred oltar, dotakne se večkrat zaporedoma s čelom tal ter tudi sam daruje malo žrtev. Na koncu pobožnega opravila izpremeni učitelj dečku ime v znamenje, kako imeniten je zanj ta trenutek. Učenci, ki se učé domá, opravijo z učiteljem svojim isto pobožnost pred domačim oltarjem.

Poučevanje se kar takoj začne s čitanjem. Učitelj jame na glas in počasi čitati, a učenec, ki ima isto knjigo pred seboj, pazi na znamenja, posluša učitelja in ponavlja za njim na glas vsako besedo. Ko sta prvo vrsto prečitala, začneta zopet in zopet znova, dokler si učenec do dobrega ne vtisne v spomin znamenja za vsako besedo. Na Kitajskem namreč nimajo črk, od katerih bi kakor mi zlagali besede, ampak za vsako besedo imajo posebno znamenje; zato je kitajski čitati mnogo težje nego slovenski. Vsako besedo čitati in zapisati znajo samo učeni možje, a v ljudski šoli se učé le tistih besed, ki so za rabo v vsakdanjem življenju najpotrebnejše. Ko se je učenec celo vrsto naučil, položi svojo knjigo pred učitelja, obrne se od njega proč

in pové na pamet isto vrsto. Tudi pisati se kitajski otroci drugače učé nego naši. Učenec položi pred se pisanje za vzgled, dene nanj tanek prozoren papir ter posnema po njem s čopičem svojim spodnja znamenja prav tako, kakor jih vidi skoz papir. Računati se učé na posebnih računskih ploščah, ki so prav podobne tistim, ki jih imamo tudi po naših ljudskih šolah. Namesto verskega pouka se učé na pamet modre izreke preroka Konfucija. Kar treba človeku znati o lepih čednostih, o Bogu in človeku, o nebu in zemlji, o prirodi in drugih koristnih stvareh, vse to najde kitajski učenec v svojih čitankah, ki se jih mora učiti na pamet. Učitelj mu o vseh teh rečeh ničesar ne razlaga; njemu ni čisto nič mar, ali učenec umeje, ali ne umeje, kar čita, če zna le vse na pamet povedati. Šolsko vzgajanje na Kitajskem je torej nekako tlačansko, ki otroku pač ostri spomin, ali ne, da bi mu bistrilo um. V šolo hodijo le dečki, deklice se učé domá, če se sploh kaj učé. Navadno se vadijo samo v ženskih opravilih, v gospodinjstvu, v lepem vedenju in podobnih ročnih delih, v katerih se nektare tako izurijo, kakor prave umetnice. V premožnejših rodovinah se pa tudi deklice učé čitati, pisati in računati ter brenkati na gitaro. Sicer je pri ženskem vzgajanju kitajskim starišem najbolj mar za to, da se jim hčere privadijo vedno veselega in ljubeznivega obnašanja, da so poslušne, in da se znajo udati v vse, naj pride, kar hoče; kajti le takšne bodo kdaj srečne v zakonu, ki je jedini namen vsake kitajske deklice.

To, kar smo doslej povedali o šolskem poučevanju, velja le za otroke, nikakor pa ne za večje mladeniče. Stari cesarski pravilnik za stariše in učitelje loči vzgajanje na dvoje; prvo je za dečke, drugo za tiste mladeniče, ki se mislijo lotiti višjih nauk, da bi mogli kdaj postati državni uradniki. Prestop iz otroških let v dobo mladeniča je za kitajskega dečka imeniten dan, ki se slavi s posebnimi šegami. Za mladeniča ga okličejo včasi prej, včasi pozneje; vsekakor med dvánajstim in petnajstim letom. Tri dni pred najimenitnejšim dejanjem delajo razne priprave. Hišni oče pelje dečka v sobo prednikov ter jih prosi zanj blagoslova. Pred domači oltar postavijo veliko skledo, a ob vhodu namestijo po več posod, ki jih potrebujejo za umivanje rok. Ko so se zbrali pozvani gostje, postavi hišni oče ploščice prednikov na oltar, nakloni se z vsemi navzočnimi štirikrat pred njimi ter si gre umivat roke. Vrnivši se, poklekne pred

Dvor pred svetiščem na Kitajskem.

oltarjem, in med tem ko z^ujedno roko prednikom v čast zažiga kadilo, daruje jim z drugo vina, ki ga vliva po malem v skledo. Zdaj vzame dečka za roko, pelje ga pred oltar, da ga pokaže prednikom, ter opravi nekoliko zahvalnih molitev. Za hišnim očetom stopijo trije njegovi prijatelji pred oltar. Prvi pozove dečka, naj stopi na preprogo, ki je razprostrta zanj po tleh. Kakor prej hišni oče, gre si tudi njegov prijatelj umivat roke, a ko se povrne, ponudi mu strežaj na ploščku čisto novo kapo. Očetov prijatelj vzame kapo, dene jo prav slovesno na glavo klečecemu dečku, a nato ga v dolgem govoru izpodbuja, naj čednostno živi, in naj se pridno uči, zlasti pa, da izpolnjuje dolžnosti svoje do starišev. Zdaj stopi drugi očetov prijatelj k dečku in ga pelje v postransko sobo, kjer ga preobleče v dijaško obleko; le kapo mu pusti na glavi. Vrnivši se z dečkom v sobo prednikov, naredi vse tako, kakor prvi njegov tovariš, sname dečku kapo ter mu jo zamenja z drugo, ki ima za lišp srebrno kroglo in ptiča. Naposled pristopi tretji prijatelj, odpelje dečka, preobleče ga v praznično ali takozvano dvorsko obleko, a namesto dijaške mu dene na glavo dvorsko kapico. V znamenje, da je polnoleten, vzame mladenič skledico vina, daruje nekoliko kapljic prednikom, ostalo pa izpije. S tem je obred takozvanega „podajanja kap“ dovršen, gostje in sorodniki želé novemu mladeniču srečo, in vsi skupaj sedejo k obilni večerji, pri kateri se veselijo pozno v noč.

Tudi deklice se s podobnimi obredi razglašajo za polnoletne; le to je pri njih drugače, da namesto kape dobivajo dolgo iglo za v lase z zlato ali pa srebrno glavico. Navadno praznujejo to slovesnost malo pred možitvijo, toda nikdar je ne opusté, med tem ko siromašni stariši sinu svojemu niti ne podajo kape, ali pa opravijo ves obred kar v kratkem. Po starih verskih knjigah je dovolj, če hišni oče opravi kratko molitev in se dvakrat pripogne, kedar dorastlemu dečku podaja kapo; a takisto naj tudi naredi mati, kedar deklici zatika deviško iglo v lase.

Otrok se mora vsak učiti, da si pridobi najpotrebnejših vednostij za vsakdanje življenje. Stariši morajo za to pred državno oblastjo odgovor dajati in celó kaznovani bi bili, če ne bi vzgajali otrok, kakor velevali državni zakoni. Mladenič pa se sme kar takoj poprijeti kakega stalnega opravila, ne da bi se dalje učil. Le tisti, ki misli stopiti v državno službo, mora se vedno učiti in učiti, da bode mogel

prestati čim dalje težje skušnje, kajti le po teh se sme nadejati čim dalje višjega uradniškega reda. Stari cesarski pravilnik daje mladeniču tudi za te nauke neka vodila, dasi na Kitajskem niti za te višje potrebe nimajo državnih šol. Jedro teh vodil je, da se človek za vsako stvar mora trdno odločiti, kajti potem je gotovo, da bo dosegel, česar želi. Zlasti pa mora imeti dovolj potrpežljivosti in stanovitosti, kdor se hoče kaj naučiti. Nič ne dé, če počasi napreduješ; le tega se boj, da ne bi zaostajal. Najprej se nauči po pameti živeti, da bodeš v življenju vedno hodil pravo pot; misli, kaj si, in kaj da boš, če vedno ostaneš spoštovanja vreden mož.

Predno povemo, kako se kitajski mladeniči znanstveno vzgajajo, moramo omeniti, kolikanj Kitajci in vlada njihova cenijo znanstveno omikanega človeka. Če na Kitajskem kdo želi dobiti kako državno službo ali čast, ne dobiva je ne na priporočilo, ne na zagovor kakšnega veljavnega gospoda, niti po tem, da je s kakim višjim v rodu, ampak dobiva jo jedino le po svojem znanju. V tem ga po vsem prostranem cesarstvu ni prav nobenega razločka med stanovi, ampak vsi prebivalci imajo pred zakonom iste pravice in dolžnosti; stanovi se na Kitajskem ločijo samo po svojem opraviilu, nikdar pa ne po krvi ali po kakšnih prirojenih pravicah. Vsako večjo veljavo si mora človek sam zaslužiti in tako tudi uradniško čast. Kdor torej hoče stopiti v državno službo, mora se oglasiti pri potrebni, za to odločeni oblasti ter prestati predpisano državno preskušnjo. Oglasiti se sme prav vsak, naj bo siromašnih ali bogatih starišev sin. Kdor je prestal skušnjo, dobi takoj neko čast in neke pravice.

Ker ni državnih šol, mora si mladenič sam plačati učitelja ali domá, ali v kaki zasebni šoli. Kaj se ima učiti, to je že davno natanko določeno, in v tem se že več sto let ni ničesar izpremenilo. Prav tako, kakor za male šole, je vlada tudi za znanstvene preskušnje ustanovila petero velikih vzornih knjig, iz katerih se mladeniči na pamet učé, a o posameznih oddelkih njihove vsebine pišejo obširne razprave, ali pa jih opevajo v pesnih. Kedar je kdo dovolj pripravljen, oglasi se pri okrajnem glavarstvu, kjer mora za poskušnjo napisati šestero razprav. Če jih je dobro naredil, potem še le sme priti na prvo državno skušnjo, ki je vsako leto prav ob istem času pri deželnem glavarju. Tudi tu mora napisati nekoliko razprav, predno stopi pred

cesarskega izpraševalca, ki je posebej za to prišel iz Pekinga. Kdor je do konca dobro odgovarjal, prestal je skušnjo ter dobil prvo častno stopnjo učenih mož. Druga državna skušnja se opravlja vsako tretje leto po vseh glavnih deželnih mestih. Oglasiti se smejo le učenjaki prve stopnje. Najprej delajo troje manjših skušenj, vsako po tri dni, potem pa še tri dni veliko skušnjo, po kateri dobijo drugo učenjaško stopnjo. To skušnjo dela navadno po osem tisoč mladih

Velikanski bronasti Budov kip v Kamakuri.

ljudij in še več. Prav tako, kakor druga, dela se tudi tretja državna skušnja, toda samo v prestolnem mestu Pekingu. Kdor je to skušnjo dobro prestal, dobi tretjo častno stopnjo ter je toliko, kolikor po naše „doktor“. To je velika čast, s katero se ne ponašajo učenjaki sami, ampak z njimi se ponašajo tudi njihovi sorodniki in ves njihov domači kraj. Kedar mladi „doktorji“ zapuščajo izpraševalno palačo, spremljajo jih z godbo, njim v slavo grmé topovi, a vsak dobi v

dar čisto novo obleko in nove črevlje. S tem pa še ni vse opravljeno. Novi „doktorji“ se še enkrat zberó v Pekingu in tu delajo v navzočnosti samega cesarja zadnjo skušnjo. Po večjem ali manjšem znanstvenem uspehu razvrsté vse pred cesarjem preskušane doktorje v četvero razredov. V prvi razred vpišejo samo četvero najboljših, ktere takoj sprejmejo med „akademike“. Tisti, ki so jih ocenili za drugi razred, so tudi odločeni za „akademike“, ali se morajo v ta namen še posebej skušati. Iz tretjega razreda volijo uradnike za v ministerstvo ali državno svetovalstvo; iz četrtega pa okrajne glavarje in njim podobne uradnike. Akademija je najvišja učena družba ali takozvani cesarski zbor, iz katerega se volijo ministri.

Tako si mora torej na Kitajskem višjo uradniško stopnjo vsak sam zaslužiti s svojim znanjem; brez skušnje ne more nihče v službi više stopati. Že prej smo rekli, da je ves domači kraj ponosen, če je kdo od njih dosegel kako višjo uradniško stopnjo. To je prav tako, kakor v nekterih krajih po Slovenskem, kjer je vsa vas ponosna, če ima novomašnika. Najbolj pa se na Kitajskem veselijo stariši, če jim je sin postal doktor, kajti tudi njim gre ista čast, in ne le oče, tudi mati in žena smejo odslej nositi znamenja doktorske časti. Ni čuda torej, da imenitni dogodek v rodovini prav tako slovesno praznujejo, kakor ženitovanje. Najprej se sorodniki zberó v sobi ali kapelici prednikov ter jim darujejo zahvalno daritev, potem pa se s povabljenimi prijatelji gosté in veselé po več dnij. Kedar novi doktor hodi sosedom in znancem oznanjat čast, ki ga je doletela, stopa pred njim glasba, a prijatelji ga z rudečo zastavo spremljajo od hiše do hiše, med tem ko mu ljudje med potjo slavo kličejo in ga časté kakor kakega kralja. Če si pa vse to zamudil, oznanja ti veliko srečo na hiši prilepljen razglas, ki ga ob enem razpošiljajo po vsej soseski. To odlikovanje izpodbuja druge, da se tudi oni trudijo in prizadevajo, da bi prej ko mogoče dobili kako višjo stopnjo učenih mož.

N o š a.

Življenje je po vsem prostranem kitajskem cesarstvu precej jednolično. Ljudje se povsod držé starodavnih navad, kakor so jih pred sto in sto leti uredili državni zakoni. Tako je tudi noša povsod jedna ter ista in se tudi med

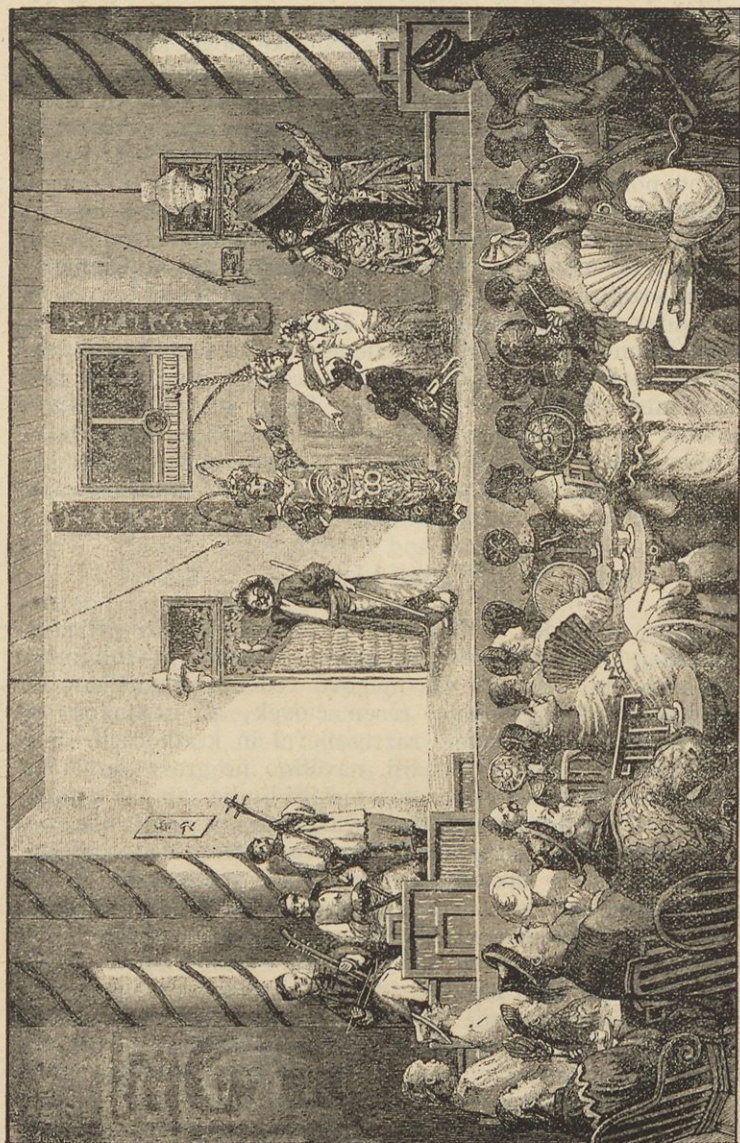
bogataši in siromaki loči le po večji ali manjši vrednosti tkanin, nikakor pa ne po kroju. Silno široke hlače in jopič od bombaževe tkanine, oboje temno-modre barve, so najnavadnejša obleka vsakega Kitajca. Če treba, obleče po črez še drugi jopič od bolj debele črne tkanine. Priprosti človek srednje postave potrebuje na leto po dve obleki, ki ga obe skupaj ne staneta več nego kakih šest goldinarjev našega denarja. Oblačilo je torej dosti po ceni. V novejšem času skušajo angleški in ruski trgovci Kitajce privaditi na toplejše volneno sukno, ki jim ga na vso moč ponujajo, ali brez posebnega uspeha. Kitajec ne opusti rad stare navade, pa si rajši več oblek drugo črez drugo obleče, kedar mu je mraz, ali pa si jih dá podšiti, ne da bi si kupil tujega sukna. V severnih krajih nosijo tudi ovčje kožuhe. Bogati ljudje pa si za zimo že od več nego sto let kupujejo dragocene kožuhovine, ki jo dobivajo od ruskih trgovcev iz Sibirije. Za praznike in svečane prilike imajo kitajska gospoda, možje in žene, svilena oblačila prav živih barv in bogato z zlatom izvezena. Imenitni uradniki imajo na prsih všito podobo kake zveri ali kakega ptiča, ki natančno kaže stopnjo njegove časti. V tistih krajih, kjer svilo izdelujejo, nosijo tudi manj premožni ljudje svilene obleke, in če prideš na praznik v tako mestice, vidiš dobro polovico prebivalcev v svilenih opravah. Namesto kratkega gornjega jopiča imajo gospoda dolgo ohlapno haljo, ki jim sega do gležnjev. Zapeto jo imajo za dva zlata gumba, a prepasano s svilnatim pasom, ob katerem visi mošnja za duhan (tobak), škatlica s kresilom, lepo izvezena vrečica za uro, pahljača in dve drobni palčici, ki jih imajo pri jedi namesto vilic. Nekteri imajo za pasom tudi še stekleničico z drobnim duhanom in pa čisto malo žličico, s katero duhan zajemajo in sipljejo na levi palec, da ga posrkajo potem v nos. Najimenitnejša gospoda si o svečanih prilikah obešajo okoli vratú verižico od brušenih dragocenih kamenov. Razne stvari devljejo tudi v široke rokave, ki so jim namesto žepov, in v rokave vtikajo tudi roke, da jih ne zebe. Po letu si glavo pokrivajo s kapo, spleteno od bambusove trave. Gospoda si kapo dadó preobleči s črno svilo, a na njej imajo prišit čopek in pa gumb. Po zimi nosijo namesto bambusovih suknene kape z nazaj zavihanimi kraji. Ženska obleka se loči prav malo od moške. Kakor moški nosijo tudi ženske široke hlače, navadno zelene ali pa rudeče. Sploh ljubijo kitajske žene v svojih oblačilih bolj svetle

barve, in premožnejši imajo vse, hlače, jopič in dolgo gornjo suknjo, bogato izvezeno. Zanimivo je, da Kitajec ne pozna belega perila, ne za na život, in ne da bi pokrival z njim posteljo ali mizo. Prav čudno kitajsko je to, da si človek ne sme zimske obleke zameniti z letno, ali pa narobe, kedar bi hotel, ampak celó v taki stvari mora slušati višje povelje. Ker je v raznih krajih prej mraz, v drugih zopet prej vroče, ne more cesar dati ukaza za vse cesarstvo ob enem. Odloči torej to v vsaki deželi njegov namestnik, in kedar se on preobleče, morajo se z njim preobleči vsi prebivalci tistega kraja, a ne prej, ne pozneje. Dan, kedar se imajo ljudje preobleči v zimsko ali letno oblačila, okliče cesarski namestnik s posebnim razglasom.

Zunanji znak pravega Kitajca je dolga kita. Moški si namreč lase do kože brijejo, le na temenu jih pusté rasti ter jih spletajo v dolgo kito, ki jim visi črez hrbet. Ta čudna šega ni tako stara, kakor druge. Vpeljali so jo še le mandžurski cesarji, ko so leta 1644. spravili Kitajsko pod svojo oblast. Kitajci so se tudi za novih vladarjev trdovratno držali starodavnih navad, in celó Mandžuri so se istih poprijeli. Jedno pa so novi cesarji zahtevali, da bi poznali, kdo je za nje, in kdo proti njim, a to je bilo, da si morajo vsi moški spletati lase v kite. Kakor so se do današnjega dne na Kitajskem obdržali mandžurski cesarji, tako se je z njimi obdržala ta čudna šega. Kdor bi se predrznil kito razplesti ali jo odrezati, pregrešil bi se prav tako, kakor da bi se vzdignil zoper cesarja svojega. Kedar kitajski cesar osvoji kako deželo, skažejo mu novi prebivalci najprej s tem udanost svojo, da si jamejo lase spletati v kite. Tudi brado mora vsak Kitajec imeti obrito; še le kedar je izpolnil štirideset let, sme pustiti, da mu rastejo brki; polno dolgo brado pa smejo nositi možje od šestdesetega leta začensí. Brivci imajo torej na Kitajskem mnogo dela in zaslužka, a brijejo kar po suhi glavi brez mila in brez vode.

Svobodnejše nego moški si smejo ženske naravnati svoje lase. Deklice jih v nekterih krajih spletajo v kite ter jih pusté, da jim visijo črez rame, v drugih pa si jih nad čelom kratko pristrižejo. Mnogo več opraviti z lasmi imajo žene, ki si jih v kaj raznovrstnih podobah spletajo in lepijo okoli glave. Navadno zatikajo v nje po več velikih igel z zlatimi ali srebrnimi glavicami; tudi si vpletajo zlate zaplattice, bisere in cvetlice. Po obrazu so vse namazane, kajti

Gledališke predstave na Kitajskem.

obrvi si počrnijo, ustnice porudečijo, a po licih se najprej namažejo z belilom, potem pa z rožasto barvo. Še grša razvada je ta, da si vse gosposke ženske noge skrcijo, da niso nikomur podobne, in da se pri hoji zibljejo, kakor race. Že v petem letu zavijajo deklicam četvero manjših prstov pod nogo ter jih prav močno privežejo s trakovi, da ne morejo dalje rasti, in da po malem čisto otrpnejo. Takšno pokveko, ki je bolj podobna konjskemu kopitu nego človeški nogi, štejejo Kitajke med največje ženske lepote. Nekteri to grdo navado zagovarjajo, češ, žena se naj domá drži, pa naj nikar ne hodi okoli. Kitajske gospe s pohabljenimi svojimi nogami res ne morejo daleč hoditi, zato se pa dadó v nosilnicah prenašati, kedar gredó z doma; ako pa ne premorejo nosilnice, zadene jih kaka močna dekla na hrbet ter jih nese po ulicah, kakor se nosijo pri nas otroci med seboj, kedar se igrajo. Drugi znak kitajske gosposčine so na levi roki dolgi nohtje, ki pričajo, da človeku ni treba delati. Naj pri tej priliki povemo še to, da Kitajec prikima z glavo, kedar nam hoče kaj zanikati, a da odmaje, kedar pritruje.

Veselice.

Ako se snideš s Kitajcem, prav uljuden in prijazen bo s teboj, ali vsako besedo bo dobro preudaril, predno jo bo izustil, in tudi sicer bo vse njegovo vedenje premišljeno in dostojno. Sploh je Kitajec resen človek, ali ne tako, da se ne bi tudi on po svoje razveseljeval in kratkočasil. Seveda, kedar se hoče poveseliti, navadno ne gre z doma na očitna veselišča, kakor pri nas mestni ljudje, ampak ostane domá med svojimi, katerih živi včasih samo v jedni hiši po pet rodov skupaj, od pradedá do pravnuka. Med tolikimi se vsak čas slavi kak rojstni dan, kaka ženitev ali druga kaka svečana prilika, in če je hiša le količkaj premožna, povabijo o takšnih godovih dobre znance in prijatelje v goste, in tedaj ne more biti dolgega časa. Bogati ljudje imajo takoj za hišo lep vrt, da se izprehajajo v njem, da jih razveseljujejo krasne cvetlice, ali pa da počivajo v prijazni utici. Cvetlice sploh Kitajca jako veselé, vsaka mu kaj drugega pomenja, a če je vzgojil kako posebno lepo in nenavadno cvetko, pozove znane rodbine, naj bi jo prišli gledat, a pri tej priliki jim na vrtu napravi večerjo, da so dalje časa skupaj, in da skupaj občudujejo lepo jasno noč,

ki jih tako povzdiguje, da jim kar srce igra od veselja. Akopram bi se Kitajcu smešno zdelo, da bi se po nasajenih drevoredih in šetališčih izprehajal sem ter tja, daleč ven iz mesta pa le rad hodi. Navadno jih gre po več rodovin skupaj v kak lep kraj na božjo pot, kjer jih redovniki v Budovem samostanu prijazno sprejmejo in dobro pogosté. Kaj radi se Kitajci za veselje vozijo po ladijah, ki so prav za ta namen narejene. Popotnik dobiva na njih vso postrežbo, mehko posteljo in dobre jedi, a ne manjka niti godcev, niti vesele družbe. Žene hodijo druga k drugi v posete, in pride jih tudi po več skupaj, ali tedaj so vedno same med seboj brez moške družbe. Da jim čas hitreje poteka, menijo se in vezejo, a kaj rade tudi kvartajo ali pa igrajo druge igre. Prav tako imajo tudi moški svoje sestanke in pomenke, ali nikdar ne bodo govorili o stvareh, v katerih se vsi ne ujemajo; kajti Kitajec se v družbi ničesar bolj ne boji, nego prepira in razpora.

Kdor pozna Kitajca, kako je delaven in trezen, ne bi verjel, kako ta človek rad igra za denar. Nič ne koristi, da državni zakoni ostro prepovedujejo igranje za velike novce. Navzlic tej prepovedi boš našel v vsakem mestu in celó na kmetih v vsaki vasi kako skrivno krčmo, kamor zahajajo ljudje, da zaigrajo težko zaslužene novce. Pri posebni mizi se je namestil zvit slepar ter z jedno roko iztresa kocke, z drugo pa hlastno pobira in izplačuje denar. Naposled dobiva vedno le on, kajti strastni igralec nikdar ne vé jenjati o pravem času, in mala sreča ga le izpodbuja, da še več stavi. Med igralci boš videl priprostega težaka, ki je zaigral zadnji belič in povrh še zastavil vso svojo obleko, a videl boš tudi bogato opravljeno gospo, ki jame snemati zlate zapestnice, igle in ves dragoceni lišp, kar ga ima na sebi, pa ga vrže na igralno mizo. Nič nenavadnega ni, če premožen Kitajec zaigra vse svoje imetje, hišo in zemljišče, dokler ga grda strast ne spravi na beraško palico. Višji uradniki morajo večkrat samo zato potovati po deželi, da bi zasledili igralnice, ali za dobro plačilo ti gospodje zamežé, kjer bi morali gledati, včasi pa še sami igrajo, ker vedó, da bodo sleparji njim naklonili dobiček. Po mestih ne manjka predrznih igračev, ki kar očitno na ulicah nameščajo svoje mizice ter mimogredoče zapeljujejo k igri. In ne samo odrastli ljudje, tudi mali dečki se v šolo gredé ustavijo pri njem in napravijo tiste novčiče, ktere so jim dali stariši, da bi si kupili kruha.

Kaj radi hodijo Kitajci v gledališča, za ktera imajo po mestih posebna poslopja. Igralci predstavljajo navadno kako imenitno dogodbo iz stare kitajske zgodovine, od ktere se le glavna dejanja prej naučé, med tem ko si pogovore še le na odru sproti izmišljajo. Za nas bi bile takšne igre zeló dolgočasne, Kitajec pa se jih ne naveliča, ampak pazljivo posluša in gleda vso noč, zjutraj pa gre domú spat, a drugi večer pride zopet, da vidi nadaljevanje dolge igre. Predstavljalci so sami moški, kajti ženam državni zakoni ne dovoljujejo očitno igrati. Če torej treba predstavljati žene, morajo se moški za ženske preobleči. Nekatere družbe igrajo le po mestih, druge pa hodijo okoli po vaseh, kjer o javnih godovih igrajo v šatorih, gledalci pa sedijo kar pod milim nebom (glej sliko na str. 41.).

Po gostilnicah imajo Kitajci včasí godbene zabave. Po četvero godcev brenka in gode po glasbenem orodju, ki je podobno hrvatski tamburici in pa navadnim goslim (str. 109.). Godba je ubrana, bolj tiha in otožna, le preveč enakolična je, brez izpremembe, vedno ista in ista. Prav takšna je, da bi vspavala človeka, ki je ni navajen od mladih nog. Priljubljena zabava so Kitajcem raznoteri glumci, ki očitno po trgih burke uganjajo, po vrvi plešejo, ali pa takšne igre igrajo, da človeka z naglim, urnim kretanjem zaslepé, da se jim čudi. Starodavno veselje so Kitajcem umetalni ognji, pri kterih so že rabili smodnik, ko v Evropi še nihče ni sanjal o njem. Stara igrača je od papirja narejeni takozvani „zmaj“, ki ga spuščajo v zrak. Iznašli so to igračo bajé že dve sto let pred Kristusovim rojstvom, a še dandanes je starim in mladim tako priljubljena, kakor da bi bila kaj čisto novega. Tudi z žogo se radi igrajo, ali ne bijejo je z rokami, ampak z nogo jo breajo.

Predno jenjamo govoriti o kitajskih veselicah, moramo vsekako omeniti tudi še takozvanih „cvetličnih ladij“, ki so mladim kitajskim gizdalinom najljubša zabavišča. Kitajec je sicer najrajši domá v svoji rodovini; tu ima svoje veselje in svoj kratek čas; le-sem pozove o domačih godovih prijatelje svoje v goste. Razun pri takih slovesnostih pa kitajska šega ne dovoljuje, da bi se zbirali na domu moški prijatelji. Če se torej kdo želi s svojimi tovariši in dobrimi znanci poveseliti, pozove jih o določeni uri na „cvetlično ladijo“. Te ladije so prav za prav plavajoče gostilnice, kterih najdeš ob mestih po vseh večjih rekah. Kitajci najrajši potujejo na ladijah, kar je gotovo tudi najugodnejše.

Črez noč ostajajo ladije v pristaniščih blizu mest. Popotniki si tedaj tudi želé malo izpremembe, a da ne bi po temni noči morali tavati po neznanih potih v mesto in tu iskati gostilnic, osnovali so Kitajci gostilne na ladijah. Te gostilne stojé vedno v pristanišču ter so posebno lepo in okusno, celó sijajno opravljene, a z jedjo in pijačo ti v njih tako dobro postrežejo, kakor v nobeni gostilni v mestu. Da ne bi kuhinjski duh in drug smrad okužil čistega zraka, imajo kuhinjo, shrambo in ostale prostore na drugi ladiji.

Cesta v Kantonu.

Vse to privabi vsak večer tudi iz mesta odličnih gostov in mlada gospoda se najrajši shajajo na „cvetličnih ladijah“, kjer se tudi bolje kratkočasijo, kedar nimajo domá veselice. Na „cvetličnih ladijah“ pa je tudi vse tako uravnano in pripravljeno, da se odlična družbica vsak čas lahko zbere na veselje in gostijo. Tu dobiš že pripravljena povabila na rudečem papirju, napišeš samo še uro shoda ter ime umetnice, ki bo gospodo kratkočasila, pa jih razpošlješ med prijatelje, s katerimi bi se rad sešel. Da žene ne smejo do-

hajati v takšne moške sestanke, povedali smo že; ali nič nespodobnega ni, če se jih udeležuje neomožena ženska, zlasti takšna, kateri je to vsakdanji kruh. Pripeti se tudi na Kitajskem, da deklica obsedi, ali pa da se še le v poznejših letih omoži. Od takšnih se nekatere izurijo v brenkanju in petju ali v kaki drugi umetnosti; tudi se naučé pesni zlagati ter so sploh v knjigah bolj zvedene, nego žene, ki gospodinjijo in izrejajo otroke. Kitajci najmejo takšne pevkinje za svoje rodovinske slovesnosti ter jih plačajo od ure; najmejo pa jih še rajši za shode na „cvetličnih ladjah“, kjer se z njimi svobodneje, dasi spodobno kratkočasijo. Najeta pevkinja poje gospodi in brenka, pa se tudi udeležuje pogovorov, ali pa jim kar sproti zлага male pesmice, kakor nanese zabava. Slabega pri tem ni ničesar; brž ko je določeni čas potekel, pobere pevkinja svojo gitaro, pa gre dalje v drugo gostilnico ali v kako domačo družbo, kamor so jo naročili. Nekatere si z umetnostjo svojo zaslužijo mnogo novcev, pa se dajo v sijajnih nosilnicah, kakor imenitna gospoda, nositi iz družine v družino, pa tudi v gledališče in na izprehode.

Svečanosti.

Narodne godove Kitajci na vso moč čislajo, pa jih radi praznujejo s slovesnimi obhodi in drugim očitnim skazovanjem. Med največje godove štejejo takozvani „praznik svetilnic“, ki ga slavijo mesecu na čast. O postanku tega praznika si pripovedujejo Kitajci tó-le mično pravljico. Nekdaj se je cesar Ming-vong s pobožnim duhovnikom izprehajal po svojih vrtovih ter se z njim menil o prerokovanju po zvezdah. Med drugim ga vpraša, kakšen je prè mesec, če tudi na njem živé ljudje ali morebiti kaka druga bitja. Duhovnik se nasmeje in pravi, da bi bilo najbolje, ko bi si cesar sam šel pogledat, kako je tam gori; če ga je volja iti, da gre rad z njim, most da bo takoj narejen. Cesar ga debelo pogleda, češ, rad bi se šalil. V tem pa je duhovnik svojo palico vrgel proti nebu, in ko bi trenil, stal je najlepši most, čez katerega sta zdaj cesar in duhovnik šla na mesec. Nista se mogla načuditi pravi rajski deželi; vsega sta našla, palače, vrte, ljudi, le vse je bilo lepše in sijajnejše, nego na zemlji. Presrečen od tolikih krasot, ki jih je videl, jel je cesar od neznanega zadovoljstva bren-

kati na svojo gitaro, duhovniku pa je dal polno možnjo zlatov, naj jih razmeče po zemlji. Ljudje so čuli brenkanje in videli zlati dež, pa so mislili, da božji duhovi hodijo po nebeškem oboku. Ko se je cesar drugo jutro vzbudil, mislil je, da se mu je sanjalo, pa je hotel poslati po duhovnika, da bi mu raztolmačil sanje. V tem mu strežaj izroči službeno pismo, v katerem mu njegov namestnik poroča, da se je prej ta dan z neba čula prelepa glasba, ter da je ob istem času padal zlat dež. Cesar se je zdaj prepričal, da je bil res na mesecu, pa je zaukazal, da se ima na spomin čudnega dogodka vsako leto praznovati praznik češčenja meseca.

Pravljica je pravljica; res pa je, da Kitajci še danes časté mesec na „praznik svetilnic“. Ta dan je že od ranega jutra vse živo; mladi in stari se veselé in delajo priprave za na večer. Moški obešajo ob hišah svetilnice od pisanega papirja, drugi zatikajo na strehe dolge vihraje z zastave s pomenljivimi napisi, ženske pa pekó takozvane „mesečne kolače“ v podobi ščipa ter naredé od testa kratke modre izreke na nje. Takšne kolače pekó na veliko tudi pekarji, ki jih pošiljajo črez morje noter v Ameriko in sploh na vse kraje, kjer je kakšna kitajska naselbina; kajti Kitajec na vso moč ceni, če ima ta dan tudi na tujem kolače, ki so pečeni domá na Kitajskem. Brž ko se je storila noč, prižgó svetilnice, in vse mesto se sveti v pisanih barvah. Ljudje hodijo po ulicah sem ter tja, da si ogledajo praznično osvečavo; največji vrišč pa je na trgih, kjer zažigajo krese mesecu na čast. Otroci veselo skačejo okoli ognja in pihajo s pahljačami vanj, da bi se še bolj razplamenil. Malo potem se poleže hrup, in ljudje se pogubijo po hišah, kjer se začinja domača svečanost. Najprej se zberó v sobi prednikov, in hišni oče daruje mesecu na domačem oltarju nekoliko zrn riža, malo svinjetine in mesečni kolač. Navzočni pokleknejo in se s čelom naklanjajo do tal, med tem ko nekdo ves čas bije na posodo od kovine, ki daje od sebe glas, kakor lepo doneči zvon. Ko so opravili daritev, gredó vsi skupaj na vrh hiše, in tu se pred samim mesecem devetkrat pripognejo ter zopet bijejo na zvon, da se razlega daleč na okoli. Po dovršenih obredih sedejo pozvani prijatelji in vsi domačini za mizo in se gostijo do zore.

Deseti dan potem je praznik „češčenja solnca“, ki ga pa ne praznujejo tako slovesno, kakor mesečni dan. Hišni

oče zbere opoldne vse domačine na dvorišče ali pa v kako sobo, kamor ravno solnce sije. Brez posebne svečanosti opravijo solncu malo daritev, prižgó nekoliko sveč in zažgó kadila, a naposled govori hišni oče v imenu solnca o velikih dobrotah, ki jih dobivajo ljudje od solnca in jih še bodo dobivali; toži, da ga zato vse premalo časté, ter obeta, da bode rešen vseh boleznij in nadlog, a po smrti da bo kar naravnost šel v nebesa, kdor bo vsak dan opravil navadne molitve solncu v slavo.

Notranje lice kitajske cerkve.

Lep praznik je nekak „dušni dan“, ki ga slavijo na jesen. Namen tega praznika je, da Kitajci opravljajo daritve in molitve za tiste mrtve duše, ki nimajo potomcev, da bi jih častili kot prednike svoje.

Sedmero zvezd ali „gostosevce“ časté Kitajci kot boga zavetnika ali varuha vezenja. O njegovem godu mu darujejo žene lepo vezenih oblek in črevljev, ki jih zvečer v razsvetljeni sobi razložé po malih mizicah, potem pa sežgó bogu v čast in slavo. O polnoči gredó male deklice po vodo

ter jo shranijo v dobro zamašenih vrčih, da je potem za prvo pomoč, kedar kdo zboli v hiši.

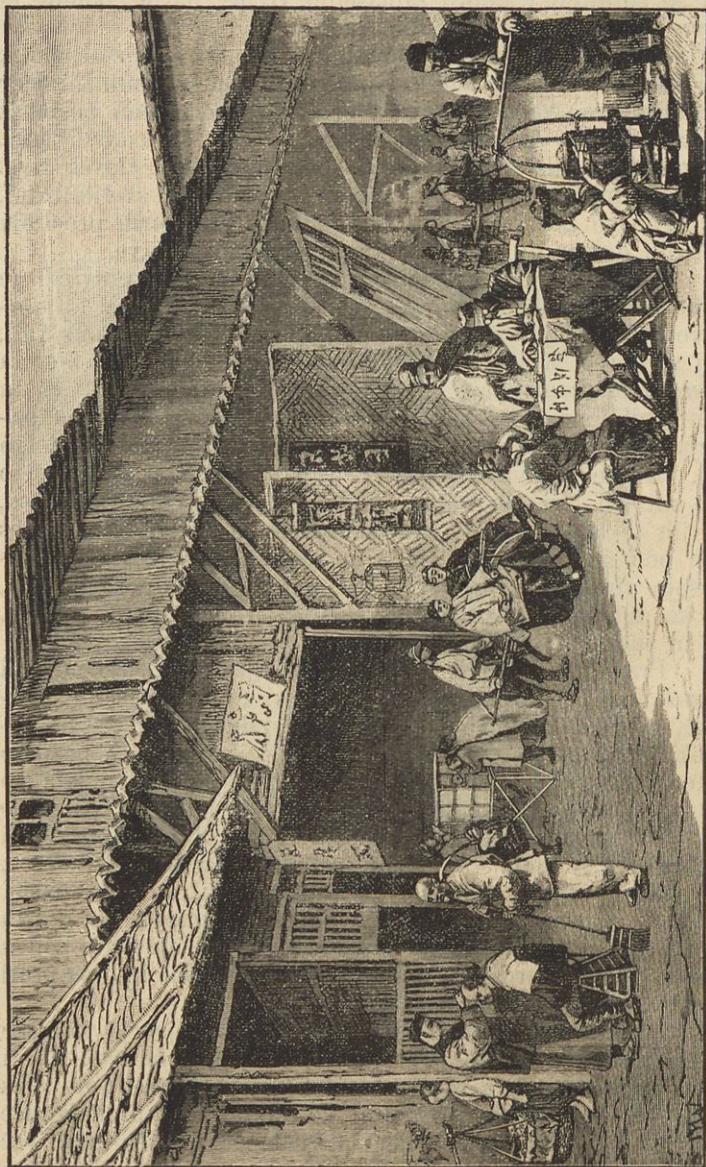
Boga ognja časté s slovesnimi obhodi ali procesijami, pri katerih nosijo po mestu voščene podobe slavnih Kitajcev iz starodavne zgodovine. Za procesijo gredó tudi gospe iz najodličnejših rodbin, vse opravljene po starodavni šegi, kakoršna je bila takrat, ko je bog ognja kot človek živel med ljudmi. Ulice so razsvetljene s steklenimi svetilnicami, na oglih so za ta dan postavili oltarje, pri katerih procesija postoji, dokler duhovniki opravljajo dolge molitve.

Vesel praznik je „zmajev dan“. Po stari pravljici je pobožnega modrijana imela zadeti velika nesreča, ali bogovom se je njihov ljubljeneec smilil, pa so mu zaukazali, naj se z vso svojo rodovino preseli na visoko goro, kjer ga nesreča ni mogla najti. V spomin tega čudeža Kitajci ta dan hodijo na hribe in holmce ter spuščajo v zrak od papirja narejenega zmaja, ki ga imajo privezanega za dolgo nit. Ko se je zmaj že precej visoko povzdignil, prerežejo mu nit, da izgine v višavi in daljavi, kajti prepričani so, da jih to leto ne bode zadela nobena nezgoda. Nato se ves dan pod milim nebom gosté in veselé, pa gledajo in poslušajo glumce, ki po vrvi plešejo in druge burke uganjajo. Če so dobre volje, praznujejo Kitajci „zmajev dan“ po dva, tri in tudi štiri dni.

Praznikov torej Kitajcem ne manjka. Tu smo navedli le nekoliko imenitnejših. Dasi Kitajci tolikanj čislajo praznike, med tednom ga pa le nimajo stalnega dneva za počitek, kakor imamo mi nedeljo. Saj sploh niti ne poznajo tednov, ampak le mesece imajo, ktere štejejo od mlaja do mlaja. Dvanajst takšnih mesecev jim je leto, ki pa šteje le 355 dnij, torej za deset dnij premalo. Da bi poravnali ta razloček, dodajajo vsakemu tretjemu letu po jeden mesec, in tedaj je troje njihovih let toliko, kolikor troje naših. Sicer pa Kitajci itak ne štejejo po letih, ampak po dobah od šestih let. Kitajsko navadno leto se začenja proti koncu našega meseca prosinca ali januarja, prestopno leto pa proti koncu svečana ali februarja.

Praznovanje novega leta spada med največje kitajske svečanosti. Že davno poprej delajo velike priprave, zlasti se založé po hišah z vsem, česar bi mogli potrebovati čez praznike, kajti celih osem dnij so takrat vse prodajalnice zaprte. V vsaki hiši zakoljejo po jednega prašiča in po več kokošij, med tem ko ženske pekó raznovrstnih kolačev.

Prizori na kitajski ulici.

Vsak kot v hiši se mora za novo leto do dobrega pomesti in očistiti, da nikjer ne vidiš ne prahú, ne smeti, kajti vsaka najmanjša nesnaga privabi bajè hudobnih duhov. Prav zato se pred novoletnim praznikom vsi ljudje, moški in ženske, starci in otroci, okopljejo v vodi, v kateri se je kuhalo pomarančno listje. Pa še nekaj. Do konca starega leta mora Kitajec poplačati vse dolgove, če ne, zarubijo mu takoj po praznikih hišo in mu jo tudi prodajo. Za novo leto treba torej mnogo denarja.

Ko je vse v redu, pogrnejo v sobi prednikov mizo, položé na njo raznih jestvin, pa tudi nekoliko cvetlic v posodah. Ni ga srečnejšega znamenja, nego če se na samega novega leta dan kak popek razcvete. Za novo leto si vsakdo želi sreče, a Kitajci verujejo, da jim jo prinesó dobri duhovi, ki takrat obhodijo vse hiše, v katerih so se pripravili na nje, kakor smo povedali. Nobena stvar pa dobrih duhov tako za gotovo ne privabi, kakor rudeč papir. Kitajec prilepi torej za novo leto košček rudečega papirja, kamor ga le more. Nad hišnimi durimi je na rudečem papirju napisano: „Vseh pet sreč naj pride skoz tá-le vrata.“ Na podbojih visé dolgi trakovi od rudečega papirja, ki segajo do tal. List rudečega papirja vidiš na vratih prodajalnic, shramb in hlevov. Kmet prilepi košček rudečega papirja na vsako kmetijsko orodje, trgovec ga takisto prilepi na mero in tehtnico, a berač ga dene na svoj beraški koš. Kamorkoli se ozreš, povsod vidiš le rudeč in zopet rudeč papir. Med tem ko skrbni gospodarji in drugi možje lepijo papir, hodi mladina po ulicah ter bobna in piska in spušča rakete, da bi človek kar oglušal. Mislijo, da s tolikim hrupom prepodé hudobne duhove, dobrim pa naznanjajo, da se bliža dan njihovega prihoda.

Na starega leta dan ne gre skoro nihče spat; vsi domačini bdijo skupaj za mizo, jedó, pijó, igrajo ter si za kratek čas tudi prerokujejo iz znamenj, kakšna sreča koga čaka v prihodnjem letu. Kakor vsak prvi dan v mesecu, tako je tudi na novega leta dan zapovedan post. Ljudje gredó v svetišča opravljat molitve in darove, katerih ta dan prav obilno darujejo vsem bogovom; saj človek ne more vedeti, ktereга bo potreboval med letom. Največ seveda dobiva hišni bog, ki gre vselej na novega leta dan poročat v nebesa, kako tisti živé, ki so njemu izročeni v varstvo. To poročilo odloči, koliko bo hišni bog prinesel s seboj nebeškega blagoslova za varovance svoje. Med petero največjih sreč šteje

Kitajec: zdravje, bogastvo, starost, čednostno življenje in srečno smrt. Človek pa ima še kako drugo željo, katero bi tudi rad, da bi mu jo izpolnili bogovi. V ta namen napišejo v vsaki rodovini skupno prošnjo, v kateri so domačini razodeli vsak svoje želje, potem pa sežgó to prošnjo prav zgodaj na novega leta dan, da jo hišni bog dobi še pred odhodom v nebesa.

Po dovršenih verskih pobožnostih dobijo otroci in družina nove obleke v dar, potem pa si domačini med seboj želé srečno novo leto. Tudi prijatelji in znanci hodijo drug drugemu srečo voščit ter si zamenjajo rudeče voščilne listke, katere jako cenijo ter jih v najlepši sobi prilepijo na steno. Pri tej priliki vsakemu gostu postrežejo s čajem in kolači, a bogatini si podajajo tudi kak dar. Kedar se torej na novega leta dan gospé prenašajo v posete, visé ob njihovih nosilnicah razne stvari, ki so jih namenile v dar prijateljicam. Državni uradniki ali „mandarini“, kolikor jih je v glavnem mestu Pekingu, morali bi za novo leto vsi iti cesarju želeť srečo, ali ker jih je preveč, pridejo samo najvišji svetovalci in knezi, ostali pa gredó v kako cesarsko svetišče, to je tempelj, v katerem je nameščen posnemek cesarjevega prestola z zmajevo glavo, pa tu v najlepši praznični obleki pokleknejo ter se s čelom devetkrat dotaknejo tal.

Drugi dan novega leta praznujejo z veliko gostijo, pri kateri je najimennitnejša jed riba, ki pomeni srečo. Sledeče dni pošilja rodovina rodovini kolače, pomaranče in vina v dar, in zato najmejo posebne ženske, ki jim pravijo „novoletnice“. Sedmi dan imajo žene in dekleta svoje veselje. V velikih mestih jih je kar na tisoče, ki se zberó na javnih vrtovih ter se ondi kratkočasijo med seboj. Čudno je to, da ta dan ne pridejo v nosilnicah, ampak dekle jih prinesó na hrbtu tja. Razun teh šeg pa ves čas novoletne osmine ne manjka vsakovrstnih drugih veselic; tu glumee burke uganja, tam drugi po vrvi pleše; po trgih so postavili gledališke odre, po ulicah pa stopajo dolge procesije ljudij, ki kažejo kako dogodbo iz stare kitajske zgodovine. Tako vodijo v procesiji „živega zmaja“, namreč moža, ki se je prav nerodno ošemil za zmaja. Tisti premožni očetje, katerim se je v minulem letu rodil sin, pozovejo na petnajsti dan po novem letu siromake v kako svetišče ter jih tu dobro pogostijo. Tako potekajo novoletne svečanosti; ljudje se neprenehoma veselé in gosté, dokler se po praznikih

ne streznijo. Gorjé mu tedaj, kdor ni v starem letu poplačal svojih računov in dolgov. Brez usmiljenja ga biriči. ženó pred sodnika, ki ga večkrat na leta zapre v hudo ječo. Pa še nekaj. Za novoletnih praznikov se Kitajec na vso moč čuva, da ne bi izustil kake psovke ali kletve; nikjer ne vidiš ne jeze, ne prepira, ampak prijazni in ljubeznivi so ljudje med seboj, kakor da bi bili v raj. Takoj po praznikih pa je zopet vse pri starem, in človeku se zdi, kakor da bi se bil vzbudil iz sladkih sanj.

Vse, kar smo doslej povedali, kaže nam, da se kitajsko domače in očitno življenje razvija po stalnih šegah in naredbah, ki se že sto in sto let niso prav nič izpremenile, in ktere Kitajci vestno in natanko izpolnjujejo, kakor da ne bi moglo biti drugače. Za vsak praznik, za vsak posebni dogodek že vsakdo vé, kaj mu je storiti. Pri tem so Kitajci praznoverni, kakor ni noben drug omikan narod. Na vso moč se bojé ne navadnih prikaznij na nebu. Kedar ima solnce ali mesec

Kitajski uradnik (mandarin).

mrkniti, oglašá vlada imenitno dogodbo že več tednov poprej ter opominja ljudstvo, naj se ostro posti in dela pokoro. Oglasi so pisani na belem papirju, kajti bela barva pomeni na Kitajskem žalost, a gotovo je žalosten dogodek, če solnce ali mesec mrkne, zato ker si praznoverni Kitajci mislijo, da hoče veliki „nebeški pes“ takrat požreti solnce ali mesec. Da bi odvrnili veliko nevarnost, denejo náse belo žalostno obleko, postijo se, a ko napoči usodni dan, bobnajo in kričé, da bi z velikim hrupom poplašili in prepodili „ne-

beškega psa“. Tem večje je veselje po prestani nevarnosti, ljudje si drug drugemu voščijo srečo, pa se zopet gosté.

Tako si Kitajci tudi o kaki uimi skušajo z raznimi obredi pomagati. Če je suša, napravljajo obhode v svetišče velikega zmaja. Za velikanskimi zastavami od rumene svile, na katerih so zapisane besede: dež, veter, blisk in grom, stopajo najvišji državni uradniki v oblekah od debelega platna, kakor spokorjenci; takisto so opravljeni tudi drugi ljudje, katerih se velika množica udeležuje obhoda, a spremlja jih bučna glasba. Prišedši k svetišču, ostanejo ljudje zunaj, višji uradnik ali mandarin pa gre noter, pripogne se večkrat pred „zmajevim“ oltarjem, potem pa sežge na njem prošnjo za dež. Tedaj zaženó ljudje strašen krik in razsajajo, kolikor morejo, po celo uro in še dalje, da bi opozorili „zmaja“ na prošnjo. Če vse nič ne pomaga, utegnejo se Kitajci tudi zjeziti, vzamejo iz svetišča zmajevo podobo in jo postavijo na solnce, češ, naj bog sam skusi vročino pripekajočih žarkov, potem bo že dal deža. V nekterih krajih skušajo z ostrim postom izprositi deža ter nosijo velikanskega zmaja od papirja po deželi okoli, da bi se sam prepričal o strašni suši. Če jih bog ne usliši, raztrgajo njegovo podobo na male kosce ter ga psujejo in kolnejo, kakor da bi nič vere ne imeli vanj.

S m r t.

Kitajec se smrti nič ne boji, in kar nič ga ni groza pred njo. Mrtvaško krsto si naroči, dokler je še živ in zdrav, in čuva jo v svoji sobi, kakor kakšno drugo potrebno stvar in še bolj. Šestdeset let je za vsakega človeka lepa starost, zlasti če je še dovolj krepak. Takisto sodijo tudi Kitajci ter posebno slovesno praznujejo šestdeseti rojstni dan. Kdor ga je srečno doživel, a ni siromak, obleče se na ta dan v najlepšo svilenopravo svojo in sprejema voščila in darove od sorodnikov, pa tudi od prijateljev in znancev, ki si kar drug drugemu podajajo vrata. Starček se veseli lepega dne, in kdor pride, vsakemu pokaže sprejete darove, a najbolj mu je všeč, kar mu je podaril najstarejši sin. V sobi prednikov leži na stojalih, a pokrito je z dragocenim pogrinjalom. Očetu kar srce od veselja utriplje, ko odgrne pogrinjalo in pokaže gostu lepo izrezljano in z mehko tkanino opeto — krsto, v katero ga bodo

položili, kedar se mu bo ločiti od tega sveta. To je tisti dar, s katerim se je najstarejši sin očetu prikupil kakor nihče drug.

Kedar se Kitajcu bliža zadnja ura, tedaj se domačini zberó okoli postelje in pozovejo tudi duhovnika, da pri domačem oltarju opravi navadne molitve. Najstarejši sin prinese k postelji umirajočega očeta najlepše njegove obleke, pa ga preobleče, če vidi, da bo skoro izdahnil. Ko je pa oče zatisnil oči, poklekne duhovnik pred posteljo in jame dušo rotiti, naj zapusti telo ter se preseli v večnost. Nato zopet moli in moli ter z izkušnim očesom opazuje mrliča. Molčé gledajo navzoči vanj in čakajo, kaj jim bo poročil o duši rajnkega. In res, vsak čas jim duhovnik razodeva, kako daleč je duša že od sveta, in naposled jim pové, da je srečno prišla v nebesa, in da je tudi tam sprejela človeško podobo. Vsem je odleglo, kajti po kitajski veri mogla bi duša na drugem svetu tudi dobiti podobo kake živali, česar se Kitajec strašno boji. Zdaj so brez skrbi za rajnkega, pa si drug drugemu stiskajo roke, kakor da bi si voščili srečo.

Ko je duhovnik dovršil svoje opravilo, preoblečejo se žalujoči v žalovalna oblačila od trdega platna, najstarejši sin pa vzame vrč in nekoliko drobiža ter gre na potok. Tu vrže drobiž v potok, da si od povodnega boga takorekoč kupi vodo, s katero bodo oprali očetovo telo. Vrnivši se na dom, poškropi očeta, potem pa ga izroči posebej za to najetim siromašnim in zaničevanim ljudem, katerim je omivanje mrličev vsakdanje opravilo. Dokler ti mrliča omivajo in ga zopet ne oblečejo, mečejo sorodniki riževe kolače po tleh, ktere potem reveži poberó in pojedó.

Če je rajnki bil že star mož, položé ga kar takoj v krsto, ktero zabijejo in prenesó v sobo prednikov. Tu pred domačim oltarjem leži mrlič do pogreba, a pred njim gori svetilnica. Žalujoči sorodniki se zberó okoli njega in jamejo na ves glas tuliti in rjoveti, med tem ko jeden onih siromakov, ki so omivali mrliča, vzame kladivo in razbija z njim po tleh in po vseh kotih, da bi pregnal hudobne duhove. Kmalu prihajajo tudi sosedje in prijatelji tolažit sorodnike, ki jim zato po stari šegi postrežejo s čajem, kolači in riževim vinom. Vsi skupaj sedé za mizo in so dobre volje, kakor da bi bili na piru. Veselo se menijo, a ne da bi vzel kdo rajnkega v misel. V tem vstane hišni gospodar in napové, da je čas žalovanja. Z njim vstanejo gostje in

domačini, postavijo se okoli krste, in kakor da ne bi bili več tisti, začno vsi skupaj tuliti in rjoveti in jokati, da solze kar curkoma tekó po licih, ob enem pa zavijajo oči in usta ter se pačijo, da človek ne vé, ali so norci ali hinavci. In glej, za kake pol ure dá hišni gospodar znamenje, in ko bi trenil, je vse tiho, vsak si obriše z rokam solze in znova posedejo za mizo in se gosté in veselé, kakor poprej, dokler jih gospodar zopet ne pozove na žalovanje. In tako se do pogreba po dnevu in po noči neprenehoma vrstita žalost in veselje.

Drugo jutro po smrti delajo priprave za pogreb, ki je seveda pri bogati in imenitni gospodi slovesnejši, nego pri navadnih ali priprostih ljudeh. Najprej potrgajo in polomijo nad hišnimi vrati vso stavbno olepšavo, pa jo sežgó

v navzočnosti tarnajočih sorodnikov. Če je rajnki že izpolnil šestdeseto leto, povabijo k pogrebu tudi sosede in prijatelje. V ta namen se od domačinov nekdo postavi pred hišna vrata ter po več ur neprenehoma bije na tisto zvonu podobno posodo. Na pogreb pozovejo po jednega ali pa tudi po več duhovnikov, nekoliko godcev in trobcev ter več žen žalovalk. Ko se je duhovnik z drugimi gosti pokrepčal z riževim vinom, sežge nad krsto nekoliko papirja ter kliče dušo, naj pride k pogrebu njenega telesa, in da se naj na veke ne loči več od njega. Pri teh besedah zaženó

Banana (bizang, rajska smokev).

žene žalovalke strašen jok in krik ter beže s sorodniki vred iz sobe, kakor hitro se na vratih pokažejo nosači. Praznovni Kitajci se bojé, da morebiti za pogreb niso odločili pravega dne, a tedaj bi se vrnivša duša tisti trenutek maščevala nad njimi, da bi pihnila v nje bolezen ali kako drugo nadlogo.

Pri pogrebu stopajo spredi godci in trobci, za njimi dukovniki, a potem možje s svetilnicami od rumenega papirja. Četvero nosačev nosi krsto, ki visi na močnem drogu, da se kakor zibelka ziblje sem ter tja. Za krsto stopa mož s svetilnico od rudečega papirja, na kateri je napisano ime

rajnkega, kakega stanú je bil, in koliko mu je let. Za njim se vrsté sorodniki po dva in dva, potem žene žalovalke z dolgim bambusovim protjem v roki, a zadnji so prijatelji in sosedje. Jeden pogrebcev iztresa med potjo ponarejenega denarja, da bi z njim zadrževal hudobne duhove. Prišedši na polje, položé krsto v kakšno kapelico ali pa v prav za njo narejeno lopo, kjer jo pusté, dokler vedeževalec ne najde najsrečnejšega mesta za grob. Pripeti se, da mora mrlič po več let nepokopan ležati v lopi. Ko so krsto prinesli v to začasno počivališče, zažgó nekoliko raket in švigalcev, pogrebci in žalovalke zaženó zadnjikrat grozen krik in jok, duhovnik pa opravi kratko molitev, in prva pogrebna svečanost je dovršena. Seveda, bolj ko je kdo bogat in imeniten, bolj slovesno ga nesó k pogrebu. Pri višjih uradnikih ali mandarinah se ravna po njihovi častni stopnji. Nekdaj so cesarju za na pot v drugi svet dejali v grob po sto in petdeset raznih oblek ter so nekoliko navzočnih pogrebcev zgrabili in jih zakopali z njim; toda te navade so že davno opustili.

V znak žalovanja za rajnkim nosijo sinovi in drugi bližnji sorodniki nekoliko časa bele obleke. V hiši ne smejo celih sedem dnij zanetiti ognja, in kdor bi ta čas hotel imeti toplih jedij, moral bi si jih izprositi pri sosedovih. Dokler kdo žaluje, ne sme niti na stolu sedeti, niti v postelji ležati, ampak le na tla sme sesti in tudi spati mora na tleh. Tudi nožev in drugega ostrega orodja se ta čas ne sme posluževati ter si mora pri jedi le z golimi rokami pomagati.

Kedar je vedeževalec iztaknil pravo mesto za grob, zberó se sorodniki zopet pri lopi, vzdignejo krsto z mrličem ter ga z večjo ali manjšo slovesnostjo pokopljejo. Kakor pri prvem pogrebu, tudi zdaj tulijo in jokajo ter zažigajo rakete. Pokopljejo ga navadno blizu omenjene lope na domačem polju ter mu naredé kaka dva metra visok grob v podobi stožca. Premožni ljudje zasadé okoli groba nekoliko cipres, ali pa ga zagraδέ s plotom.

V e r a.

Kitajec veruje v Boga in v bogove, ali nič si ne beli glave, kakšni so ti bogovi, če so pravi ali ne; njemu je dovolj, da živi, kakor ga uči vera njegova, in da opravlja

predpisane molitve in obrede. Povsem praktičen človek ima Kitajec največjo skrb za vsakdanje življenje, a le malo mu je mar za stvari, ki jih ne vidi in ne čuti. Prav zato ne vé mnogo o svojih bogovih, pa se v duhu rajši peča s predniki, ktere je poznal, a če jih ni poznal, vé vsaj toliko o njih, da so bili ljudje, kakoršni so drugi. Nepoznavanje božjih rečij je tudi vzrok, da je Kitajec jako praznoveren in lahkoveren, a večkrat celó neveren. O marsikakem Kitajcu je težko reči, kake vere je; kajti če treba, daruje ob istem času bogovom dveh različnih ver, pa si misli, če ne bo pomagal jeden, bo pa drugi. Takisto se pripeti, da Kitajec na pogreb ali o kaki drugi priliki pozove po dva duhovnika, ki sta različne vere ter vsak po svoje opravljata obrede in molitve. Zastran vere ga torej med Kitajci ni prepira; vsakdo sme spoznavati vero, katerokoli hoče, samo takšne ne, ki bi nasprotovala staremu državnemu redu.

Najimennitnejša in prav kitajska je vera Konfucijeva, ktero spoznavajo vsi učeni možje, državni uradniki in cesar sam. Začetnik te vere je Konfucij, ki je živel v šestem stoletju pred rojstvom Kristusovim. Toda prav za prav Konfucij ni oznanjeval nove vere, ampak le staro je hotel očistiti in urediti. Rekel je, da v nebesih vlada neviden Bog, drugega pa o njem ničesar ni povedal. Tem več je narodu svojemu podal prelepih nauk ter jih zapisal v posebno knjigo ali kitajsko sveto pismo. Trdil je, da sta pravica in modrost tisti čednosti, za kterima hrepeni človeško srce. Toda človek ima petero čutov, ki ga s silno svojo močjo zapeljujejo, da se odvrča od teh vzorov, dokler se popolnoma ne izpridi. Konfucij je torej učence svoje učil, kako se imajo oborožiti zoper nevarnosti, ki jim preté od njihovih čutov. Zanikarnost naša je kriva vsej naši nesreči, zato moramo vedno paziti in bdeti, da premagamo izkušnjave. Spoštovanje do samega sebe, do bližnjega, do starišev in prednikov, do cesarja in do Boga, to je prva in najvišja zapoved, ki jo podaja Konfucij rojakom svojim. S spoštovanjem se loti vsakega dejanja, in srečno boš živel tu na zemlji, in srečen boš tudi na drugem svetu. Spoštovanje mora človek imeti tudi do starih šeg in naredeb ter celó do starih prednikov in vraž. Ljudje so vedno isti in dandanes so prav takšni, kakoršni so bili nekdanj; kar je torej nekdanj dobro bilo, mora biti dobro tudi dandanes. Tako je umoval in učil Konfucij, in prav on je Kitajcem vcepil tisto trdovratnost, s katero se drže starih navad. Med

Glavna ulica v kitajskem oddelku mesta Pekinga.

drugimi nauki je Konfucij posebno poudarjal pokorščino do starišev in do cesarja ter tako do dobrega utrdil temelj državnega in družinskega reda kitajskega, po katerem je rodovina mala država záse, država pa velika rodovina, v kateri je cesar namesto hišnega očeta. Rekel je: Bog je najvišji gospodar vsega stvarjenja, cesar pa je njegov namestnik, in zato se tudi zove „nebeški sin“.

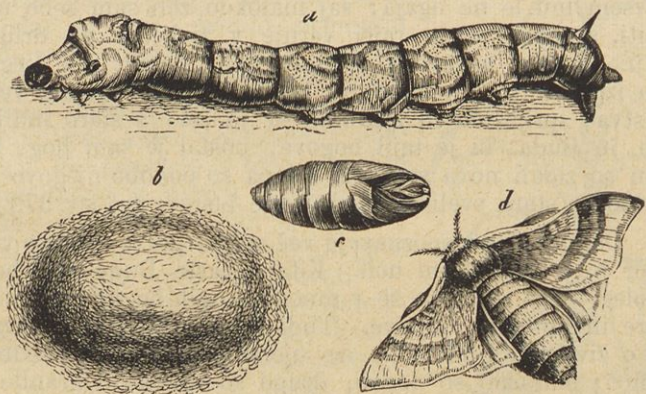
„Spoštovanje“, ki ga Konfucij poudarja kot prvo zapoved, prav lahko primerjamo s krščansko „ljubeznijo“, in spoznali bomo velik razloček med kitajsko in krščansko omiko. Le malo pogledjmo v zgodovino, in videli bomo, koliko moč ima krščanska „ljubezen“, kako hitro in silno so krščanski narodi z njo napredovali, med tem ko je Konfucijevo „spoštovanje“ Kitajce le zadrževalo v napredovanju. Konfucijeva vera nima ničesar, kar bi človeku povzdignilo dušo in srce; ona mu samo podaja neka vodila, po katerih bode lažje in bolje živel na tem svetu; a propisuje mu tudi neke praznoverne obrede, ktere naj opravlja, da se privadi nekemu stalnemu redu, in da postane dober in pokoren državlján. Konfucijeva vera je torej prav dobra državna naprava, ki bolj nego vsaka druga naredba brzda mnogoštevilno ljudstvo, cesarstvu pa podaja veliko moč in stannovitnost. Kdor na Kitajskem hoče pokazati, da je cesarju zvest in udan, mora hoté ali nehoté spoznavati vero Konfucijevo; ali zato mu nobena postava ne brani moliti ob enem bogov drugih ver, hoditi v njihova svetišča in jim darovati. Saj sam Konfucij dovoljuje, da vsak človek Boga in bogove svobodno moli in časti, kakor se mu zdi, da je najbolje. In tega pravila se držé Kitajci še dandanes, ali poleg mnogih bogov nikakor niso pozabili Konfucija, ampak vestno izpolnjujejo njegove nauke, a njemu samemu so postavili v vsaki vasi vsaj po jedno svetišče.

Nekoliko starejša od vere Konfucijeve je vera, ki jo je ustanovil kitajski modriján Laotse. Po tej veri je človeška duša le čisto majhen del večnega in najvišjega bitja ali Boga, iz kterega so izpadli vsi svetovi in vse stvari, dokler se očiščeni zopet ne povrnejo vanj. Če človek čednostno živi in se ves čas svojega življenja varuje greha, vrne se duša njegova po smrti zopet k Bogu ter izgine v njem, kakor bi izginila kaplja vode, ko bi kanila v morje. Če je pa človek grešno živel, mora se duša njegova po smrti dolgo, dolgo pokoriti; zopet in zopet se znova rodi, zdaj v tej, zdaj v drugi živali, dokler se ne spokori do dobrega.

Dušni mir je največja sreča, trdil je Laotse ter človeka učil, naj zatare v sebi vsako strast in vsako grešno poželenje. To vero so Laotsejevi nasledniki sčasoma čisto spачili; vpletli so ji polno najgršega praznoverja ter vero v spomine in čarovnije. Pravijo, da bi človek mogel na veke živeti, ko bi si znal skuhati pijačo za to; in že marsikdo se je trudil, da bi iznašel tako pijačo. Ta spāčena Laotsejeva vera se je na Kitajskem ohranila do današnjega dne, toda le med priprostim in siromašnim ljudstvom.

Največ spoznavalcev, gotovo dve tretjini vseh prebivalcev, šteje na Kitajskem Budova vera, ki se je v prvem stoletju po rojstvu Kristusovem zatrosila iz Indije tja, proti koncu tretjega stoletja pa se bila razširila že po vsem ce-

Sviloprepjka.

sarstvu. Buda je živel v šestem stoletju pred rojstvom Kristusovim v Indiji. Bil je sin bogatega kralja ter se v mladih letih naužil vsega posvetnega življenja in vseh posvetnih slastij. V devet in dvajsetem letu se je bil že vsega nasitil, pa je začel opazovati, kako drugi ljudje živé. Videl je mnogo revščine in silo drugih nadlog, od katerih so trpeli ljudje. Jel je torej premišljati in popraševati, odkod toliko trpljenja, ali nihče mu ni vedel tega povedati, dokler si ni sam domislil, da je vsemu temu krivo to, da se je človek sploh rodil. Ali še hujše je to, da se po indijski veri človek zopet in zopet znova rodi, dokler se do dobrega ne spokori in umrje brez greha. Zato je Buda spoznal, da bi za človeka bilo najbolje, da se ne bi nikdar rodil, a ker

tega ne more ubraniti, naj vsaj vse stori, da se ne bi zopet rodil. Jedina pot do te sreče pa je čisto, brezgrešno življenje. Buda sam se je tedaj odrekel vsemu bogastvu in vsem častim, dejal náse borno rumeno haljo, vzel lonec v roke ter šel z njim po svetu prosit miloščine in novo vero oznanjevat. Učil je ljudi, naj se zdrže pogrešnega poželjenja in vsega posvetnega veselja, naj se spokoré, naj bodo usmiljeni do svojega bližnjega, in naj sploh pobožno in krepostno živé. Bolj ko se more človek odreči posvetnim stvarjem, prej bo rešen vseh nadlog, ne bo se več rodil in dosegel bo največjo srečo: ne bo ga več, kajti s telesom bo umrla tudi duša.

Ta vera podaja človeku mnogo prav lepih naukov, ali po vsem mu le ne ugaja; saj malokdo želi sam sebe ugonobiti, ampak vsakdo rajši veruje v življenje na drugem svetu. Budovi nasledniki so torej prav kmalu jeli njegovo vero izpreminjati in menjati, kakor je bolj ugajala večini ljudstva; sprijaznili in zjediniili so jo celó s staro indijsko vero, in Buda, ki je tajil bogove, postal je sam bog, kteremu so zidali nova svetišča, ali pa so podobo njegovo postavljali v stara svetišča med druge bogove (gl. str. 37.).

Dandanes ne spoznavajo več nikjer prave Budove vere, kakor jo je Buda sam učil. Kitajci časté Budo kot boga, a poleg njega verujejo še v mnogo drugih bogov ter v razne dobre in hūdobne duhove. Tudi to, kar kitajski duhovniki učé o življenju Budovem, ne ujema se več z zgodovinsko resnico; marsikaj so dodali, drugo so spačili. Ohranilo pa se je, kar je najlepšega v Budovi veri, namreč nauk o čednostih in čednostnem življenju. Kitajski dečki se učé četvero nravnih zakonov: „Bodi vesten, zdržuj se vsake najmanjše okrutnosti, bodi milosrčen s svojim bližnjim in bodi usmiljen z vsako živo stvarjo.“ Učé se tudi deseterih zapovedij, ki se glasé: „Ne ubijaj, ne laži se, ne prisegaj, ne pričaj krivo, ne maščuj se, čuvaj se grdih besed, ne kradi, čuvaj se nečistosti, ne bodi sebičen, ne veruj v vraže.“

Budi so na Kitajskem povzdignili brez števila večjih in manjših svetišč, kterim pravijo „pagode“. Navadno je pagoda mala okrogla stavba ali pa tudi na osem oglov (gl. str. 130.). Drugo nadstropje je ožje nego prvo, od kterega ga loči streha, ki moli precej črez zid ter ima na vsakem oglu zvonec. V vsaki pagodi je oltar z Budovo podobo, a razun te stojé ob stranskih stenah podobe drugih bogov. Teh je

zlasti v večjih svetiščih in na slovečih božjih potih mnogo. Pri takšnih svetiščih so tudi prostrani samostani, v katerih biva na sto in sto redovnikov. Imajo pa tudi ženskih samostanov. Duhovnikov, redovnikov in redovnic štejejo po vsem Kitajskem na več sto tisoč; pravega števila pa jim niti ne vedó. Seveda večina teh duhovnikov je kaj siromašna in ni dosti na boljšem od beračev. Navadno hodijo takšni duhovniki s košem okoli ter pobirajo po cestah in po smetiščih ostanke ali odmečke popisanega papirja. Kitajec visoko čisla pisavo in vse, kar je popisanega; zato se mu zdi kakor kaka oskrumba, če se zavrže pisan papir. Ker se pa to vendar le godi, hodijo siromašni duhovniki takšne ostanke pobirati ter jih potem sežgó bogovom v čast. Pri tej priliki dobivajo od pobožnih prebivalcev kako miloščino v dar; včasih jih pozovejo v hišo, da jim z molitvami in obredi zdravijo bolnika; povabijo jih tudi na domače svečanosti ali na pogrebe, ali pa si dajo po njih srečo prerokovati.

Dosti pa je tudi bogatih duhovnikov, zlasti pri svetiščih, kamor vedno prihaja brez števila romarjev, ki po slovečih božjih potih iščejo pomoči za dušne in telesne svoje nadloge. V takšnih svetiščih vidiš vse polno raznoterih darov; tam visi ponarejena roka ali noga, dar od nekoga, ki ga je bolela roka ali noga; takoj poleg visé srceta, molki in razne podobice bogov; tam je nekdo obesil opanke, v katerih je iz daljnega kraja priromal na ta njemu sveti kraj; ondi zopet visi cela moška kita, najlepši kitajski lišp, ki si ga je nekdo odrezal v veliki stiski ali hudi bolezni, da ga žrtvuje bogovom, od katerih se zato nadeja pomoči. V mračnem svetišču je vse zakajeno od darovanega kadila; okoli oltarja vidiš do kože ostržene duhovnike tiho stopati po mehkih preprogah; vsi so v dragocenih opravah, in med tem, ko

Sladkorjevec.

nekteri sveče prižigajo, opravljajo drugi molitve, a zopet drugi zvončkajo z drobnimi zvončki, katerih mnogo visi okoli in okoli po svetišču. Pred ograjo se kar gnete množica pobožnega ljudstva, ki se je sešlo iz raznih krajev. Nekteri tiho molijo na pamet naučene molitve, drugi se neprenehoma pripogibajo ali pa povzdigujejo roke, zopet drugi prebirajo jagode na svojem molku ali pa skrušeno padajo na kolena in se z glavo dotikajo tal. Najbolj čudni pa so tisti, ki svoje prošnje napišejo na košček tankega papirja, prežvečijo papir v ustih ter ga v malih kroglicah pljuvajo črez ograjo naravnost na podobo kakega boga. Če se prežvečena kroglica prime podobe, je to dobro znamenje, da bode bog uslišal prošnjo. Pri ograji je nameščena velika puščica, v katero kar neprenehoma zvenčé darovi pobožnih romarjev (glej stran 24.).

V nekih prav imenitnih samostanih imajo celó živega „svetnika“, ki privabi posebno veliko število romarjev. Verujejo namreč, da se bog Buda večkrat preseli v kakega pobožnega redovnika, ki potem čudeže dela in prerokuje. To pa se godi le o največjih godovih. Takrat pripeljejo redovniki svojega „svetnika“ v svečanem izprevodu v svetišče. Tu se „svetnik“ po turško vsede na oltar in dela svoje čudeže. O jednom pripovedujejo, da si vpričo zbranega ljudstva prereže trebuh, in dokler mu teče kri, odgovarja in razodeva jasno, kar kdo vpraša. Ko je dovršil prerokovanje, pogladi se z roko po trebuhu, in tisti trenutek se ustavi kri, rana se zaceli, in „svetnik“ se prepaše, vstane ter se zopet v izprevodu vrača nazaj v samostan. Romarji kar strmé, in presrečni, da so na svoje oči videli tolik čudež, klečé in molijo še dolgo pred krvavim oltarjem ter drug za drugim polagajo darove nanj. Premožni romarji pa še razun tega priženó na samostansko dvorišče po cele črede goved in ovac in tudi mnogo konj, vse v dar pobožnim redovnikom.

Ne trebamo posebno poudarjati, da je tak čudež le gola sleparija. Na oltar pa se „svetnik“ vseda zato, da je bolj podoben Budi, ki ga Kitajci slikajo in rezljajo po turško sedečega, z navzkriž položenimi nogami in s kvišku stegnjeno desno roko. Koliko se tukaj nabere milih darov, lahko sodimo po tem, da v nekih takšnih krajih biva po deset do dvajset tisoč redovnikov. Nekteri se učé, da bi dosegli višje stopnje duhovniških častij, drugi, da bi postali

zdravniki; mnogo se jih peča s kmetijskim gospodarstvom in živinorejo, a največ jih hodi po svetu okoli, kakor smo že prej povedali.

Druge vere štejejo na Kitajskem prav malo spoznavalcev. Nekoliko židov se je doselilo tja že v starodavnih časih; malo je tudi mohamedancev, ki so v osmem ali pa v devetem stoletju po rojstvu Kristusovem prišli na Kitajsko in se ondi ohranili do današnjega dne. Pobožni misijonarji so se mnogo trudili, da bi Kitajce izpreobrnili na katoliško vero, in če tudi so morali večkrat trpeti huda preganjanja, vendar niso opešali v plemenitem začetju svojem, in danes šteje katoliška cerkev med Kitajci blizu pol milijona duš.

Cesar in mandarini.

Država in državljani se zdé Kitajcu kakor velika rodovina, v kateri je cesar namesto hišnega očeta. Prav tako je pač bilo, dokler so Kitajci bili še majhen narod in je cesar lahko sam vse pregledal. Dandanes, ko je kitajsko cesarstvo večje nego vsa Evropa, pa je marsikaj drugače. Cesar, ki je še vedno jedini najvišji vladar, razdelil je prostrano svojo državo na pokrajine ali dežele ter za vsako imenoval po jednega namestnika. Ti namestniki imajo veliko moč, in cesar bi jih težko brzdal, ko bi se vzdignili zoper njega. Hoté ali nehoté jim torej mora pustiti veliko samostalnost in rajši včasih malo zameži, nego da bi jih s preveliko ostrostjo razdražil. Zveza med posameznimi kosovi velike države bi bila kaj slaba, ko bi jih ne vezala ista kitajska omika, in ko bi se vsi prebivalci raznih pokrajin tako trdovratno ne držali starih šeg in navad, po katerih še zmirom v cesarju častijo „nebeškega sina“ ter skupnega namestnika božjega na zemlji. Zato je vsakemu cesarju prva in najimenitnejša skrb, da se ohranijo stare šege; kajti dokler se te obdržé, obdržalo se bo tudi cesarstvo.

Kitajci pred svojim cesarjem poklekajo in se klanjajo do tal, ali zato mora tudi cesar izpolnjevati svoje dolžnosti, skrbeti za blagostanje poverjenega mu naroda ter ga varovati lakote in drugih nadlog. Ako cesarju za vse to ne bi bilo mar, potem se narod sme vzdigniti zoper njega, kakor ga učé Konfucij in drugi stari modrijani, ki pravijo,

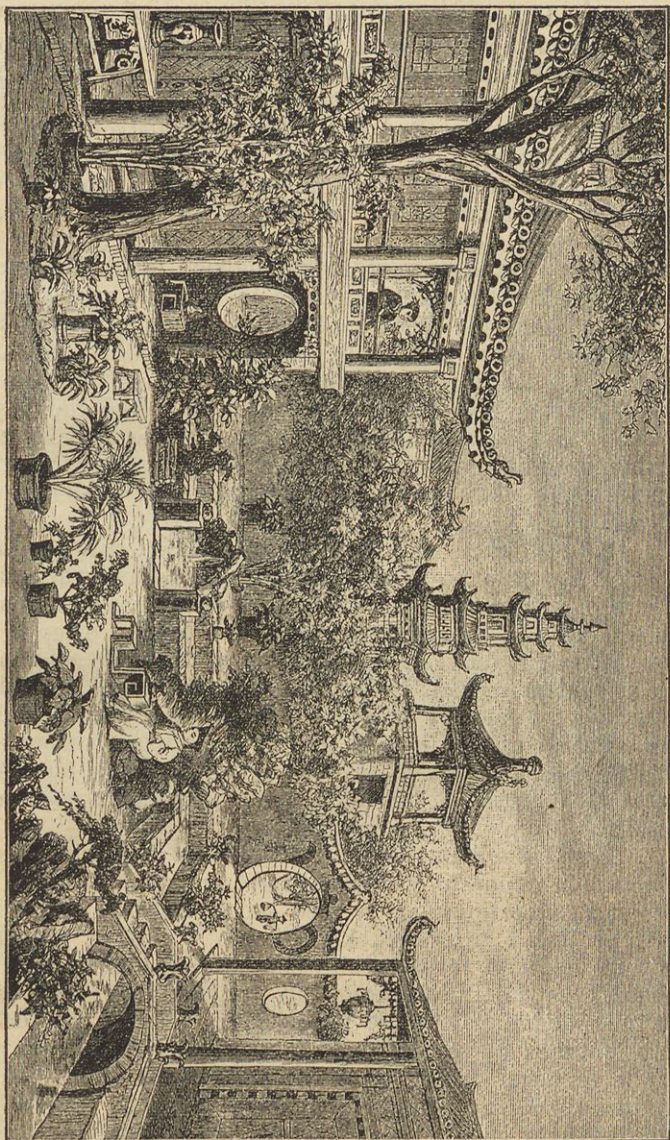
da ljudstvo nima samo pravice, ampak da ima tudi dolžnost, pahniti s prestola vladarja, ki ne hodi „pota pravice in čednosti“. In zgodilo se je že večkrat, da so se miroljubni Kitajci zdaj v tej, zdaj v oni pokrajini vzdignili, če so jim povodnji ugonobile polja zato, ker cesarji niso dali popravljati nasipov.

Kako bi kitajski cesarji imeli skrbeti za narod svoj, kaže nam tá-le zgodba. Stari kitajski cesar je hodil po polju, ko je bil riž v klasju. Še je bilo dolgo do žetve, ali jedna bilka je bila mnogo večja od ostalih in imela je že čisto zrela zrna. Cesar je to bilko dal spraviti, a na pomlad je njen sad za poskušnjo dal posebej posejati. To je ponavljal nekoliko let, in vselej je ta riž mnogo prej dozorel nego drugi. Nato je cesar ukazal, da se ima v prihodnje le ta vrsta riža sejati, in po njegovem povelju se godi to v severnih kitajskih krajih še dandanes. Tako so ravnali tudi drugi cesarji in sami so spisali pouk, kako treba polje obdelovati, kako murve vzgajati, sviloprejkke rediti in svilo presti (gl. str. 61.). Zato pravijo Kitajci, da je najboljša vlada tista, za ktere imajo ljudje kaj jesti. Toda najboljši cesar ne premore vsega, zlasti je dobra letina v božjih rokah, kar priznavajo tudi Kitajci, ki trdijo, da se v nebesih odločuje sreča cesarjeva.

Zunanje znamenje cesarstva ali po naše „grb cesarski“ je na Kitajskem zmaj, ki ga vidiš na vseh cesarskih poslopjih, na cesarskih ladijah in sploh na vsaki cesarski stvari. Kedar Kitajec stopi pred cesarja, ne pravi mu „Vaše veličanstvo“, ampak ogovori ga z besedami: „Zmajevo telo!“ Sicer pa si Kitajec tudi sam izmišlja pomenljivih častnih naslovov, če govori o cesarju. Kedar nastopi vlado, izpremeni si vsak cesar ime, a po smrti mu dadó zopet novo ime, s katerim ga zapišejo med prednike. Za naslednika si kitajski cesar izvoli, kogar hoče izmed sorodnikov svojih. Zen ima cesar po več, toda samo jedna je cesarica.

Najvišja oblast na Kitajskem je državno svetovalstvo, v katerem so cesarjeviči in mandarini prve častne stopnje. Vsako jutro na vse zgodaj se snide po pet svetovalcev pred cesarjem, da v njegovi navzočnosti sklepajo o najmenitnejših vladarskih rečeh ter tudi sodijo na življenje in smrt. Od hudodelnikov, ki tičijo po raznih državnih zaporih, izberó svetovalci tiste, ki so zaslužili smrtno kazen, ter zapišejo njih imena na papir, ki ga podajo cesarju. Le-ta za-

Vrt imenitnega Kitajca.

moči čopič v rudečo barvo in kar na srečo podčrta nekoliko imen hudodelcev, ki se imajo takoj usmrtiti. Tisti, ktere ni zadela rudeča črta, pridejo drugo pot znova v popis, a če so večkrat zaporedoma ušli strašni usodi, vidi cesar v tem naključju znamenje božje volje ter obsojenca svobodnega izpusti iz ječe. Pod državnim svetovalstvom stojé ministerstva kot osrednje oblasti za razne državne naprave in potrebe. Vsi uradniki prostranega cesarstva spadajo pod jedno od teh ministerstev, od kterega prejemajo ukaze, in kteremu zopet pošiljajo svoja poročila. Na čelu vsake pokrajine stoji kralj namestnik kot najvišji deželni glavar, ki pobira davke, izplačuje uradnike in vojake svojega okraja ter je za vsa svoja dejanja odgovoren osrednjim cesarskim oblastim, ki ostro pazijo, da se vsak namestnik ravna po obstoječih zakonih in naredbah. V ta namen potujejo po deželi posebni poverjeniki, kteri male pogreške radi izpregledajo, zato pa brez usmiljenja šibajo večje napake zanižnih uradnikov, o kterih potem obširna poročila priobčujejo v cesarskih novicah v Pekingu, da jih lahko čita vsak človek.

Seveda nikjer ni vse dovršeno, pa ni niti na Kitajskem. Med tem ko čitamo, da so okrajnega glavarja zadavili zato, ker je v nekem kraju za dvajset tisoč goldinarjev našega denarja preveč davka pobral, čitamo o drugem višjem uradniku, da si je ob plači od kakih 8000 goldinarjev po krivičnem zaslužil še ves milijon, od kterega je tretji del razdal med svoje predstojnike v Pekingu, da so molčali in mu odobrili račune. Zgodi se, da cesar ukaže kakemu namestniku ob meji prostranega cesarstva, da mora imeti štirideset tisoč. vojakov, za ktere mu tudi določi potrebnega plačila.

Brezvestni namestnik se dogovori z vojaškim poveljnikom, in namesto štirideset tisoč najmeta le kakih dve sto mož, silne novce pa si med seboj razdelita. Prav tako ravna tudi z žitnicami, ktere imajo v vsakem kraju, da iz njih delé žito revežem ob času draginje in lakote. Namestnik ne daje siromakom niti tretjega dela, vse ostalo pa záse obdrži. Če pride poverjenik, podkupi ga, da mu daje potuho; če se mu pa ne udá, je namestniku tudi prav, saj je že bogat dovolj, da lahko brez službe dobro živi. Še ne davno je na Kitajskem razsajal grozovit morski razbojnik, in ni ga bilo moči ukrotiti, kajti kljuboval je celó vojaški sili. Kitajska vlada si tedaj ni znala drugače po-

magati, kakor da je strašnega razbojnika imenovala najvišjega vojvodo nad vesoljnim cesarskim ladijevjem.

Po vsem tem ni čuda, če ljudstvo nič ne mara cesarskih uradnikov. Francoski misijonar pripoveduje, da je pet in dvajset let živel v istem kraju, in le enkrat so ljudje žalovali za odhajajočim glavarjem. Takrat pa so pokazali, kako tudi Kitajci vedó ceniti poštenega in pravičnega uradnika. Za slovo so napravili njemu na čast slovesni obhod s svilenimi solnčniki, a nosili so tudi tri sto plošč, na katerih

Kadilec opija.

so se v pozlačeni pisavi svetili vsakovrstni častni naslovi, da si jih mogel od daleč čitati. Na jedni deski je bilo zapisano „ljudski prijatelj“, na drugi „oče naroda“, na tretji „dobrotnik starih“, na četrti „zvezda dežele“, in tako dalje. Pri svetiščih, mimo katerih se je pomikal izprevod, stala so poslanstva, in tu je nekdo v lepem govoru slavil glavarjeve zasluge, a drugi mu je postregel z jedjo in pijačo. V drugem kraju je isti misijonar videl, da so ljudje priljubljenega uradnika spremili iz mesta, a pri slovesu so si

izprosili za spomin njegove črevlje, ki so jih potem obesili v svetišču mestnega boga.

Cesarskih uradnikov je na Kitajskem brez števila, pravijo, da jih utegne biti kakih štirinajst tisoč ali pa še več. Plače imajo malo ter se zato kaj radi dadó podkupiti, ali pa si po strani poiščejo kak drug krivičen zaslužek. V svojem rojstnem kraju ne dobi nihče nobene cesarske službe, in tudi ženiti se ne sme iz istega kraja, v katerem služi, niti si ondi kupiti hiše ali zemljišča. Kitajski uradnik se zove „mandarin“, kar prav za prav pomeni človeka, kteremu je kaj naročeno. V Evropi marsikdo misli, da se mandarinu imenujejo le najvišja državna gospoda kitajska; ali motijo se, kajti mandarin je vsak uradnik, naj bo deželni glavar ali pa ponočni čuvaj. Navzlic istemu imenu pa je le velik razloček med mandarinu, kterih je po častni stopnji njihovi devet vrst. Vsak uradnik ima znamenja svoje časti na obleki. Mandarin prve vrste ima vrh kape glavico od rudečega kamena, na prsih in na hrbtu ima z zlato nitjo všito štoroklo, a na zaponi pri pasu ima v rubin vdolan prehnit (zelen kremen); znamenje druge vrste je gumb od korala, z zlatom všiti fazan in zlata zapon; uradnik devete vrste pa ima srebrni gumb, na prsih všitega vrabca, a zaponi od bivolovega roga. Ker na Kitajskem ne poznajo plemenitnikov in gatorej po krvi ni razločka med ljudmi, sme vsak postati mandarin prve vrste, če je prestal potrebno državno skušnjo.

Kakor se cesar prav malokdaj očitno pokaže, tako tudi višji mandarinu najrajsi ostajajo v svojih uradnijah, iz kterih izdajajo pismene ukaze in naredbe. Kedar pa v službenem opravilu gredó z doma, takrat se prav oblastno šopirijo. V dolgem izprevodu stopa pred njimi najprej nekoliko mož, ki nosijo na bambusovih drogih privezane plošče z raznimi napisi. Na prvi plošči sta napisana mandarinovo ime in njegova častna stopnja; na drugi čitaš povelje ljudem, da se morajo ogibati; na tretji, da naj bodo tihi in mirni, a na ostalih še več podobnih ukazov. Za temi nosači vidiš nekoliko trobcev, potem moža z razpetim državnim solčnikom, a za njim strežaje z nosilnico, v kateri sedi mogočni mandarin. Zadnji v izprevodu so biriči z meči in biči, ki kar takoj jamejo udrihati po vsakem, kdor ne bi mandarinu izkazal predpisane časti. Pripeti pa se večkrat, da se o takih prilikah ljudje zgrabijo z biriči in se do krvi pobijejo, zlasti če je mandarin grd oderuh ali sicer nepravichen in podkupen mož.

Največ krivic trpé ljudje na Kitajskem od nepoštenih sodnikov, pri katerih brez denarja ničesar ne opraviš. To je hudo, a še hujše je zato, ker so kitajski zakoni tako ostri in nečloveški, kakor gotovo nikjer drugod med omikanimi narodi. Človek ne bi verjel, da si more kdo izmisliti mučila, kakoršnih imajo na Kitajskem pri vsaki sodnijski obravnavi ne le za obtožence, ampak tudi za čisto nedolžne priče. Če sodnik misli, da kdo ni povedal resnice, prosi ga najprej zlepa, da drugače govori, potem se mu grozi, a naposled pozove biriče. Le-ti slečejo trdovratni priči gornjo obleko ter s šibami in jermení neusmiljeno udrihajo po golem hrbtu. Če priča tudi potem še trdi svoje, stiskajo mu z lesenim strojem gležnja, a med prste leve roke mu zataknejo trde palčice, katere na koncih skupaj zvežejo in tako dolgo natezajo, dokler mu ne zmečkajo prstov. Obtoženec mora pred sodnikom na golih kolenih na soli klečati, a biriči ga z usnjatim jermenom do krvi bijejo po ustih, dokler mu ne omajajo zob. Navadna kazen za tatove je, da jih očitno po ulicah bičajo. Tedaj stopa pred tatom birič, ki bije na bronasto posodo; drugi nosi ploščo, na kateri je zapisano ime tatú, in kaj je zakrivil; za njim stopa tat, kateremu uklenejo roke, za vrat mu obesijo ukradeno stvar, a v ušesa mu zataknejo male zastavice, da mu na vetru povečajo bolečine. Takoj za petami mu je birič, ki ga neprenehoma bije, da se večkrat mrtev zgrudi. Hudo-delnika vprežejo pred obsodbo v težek lesen jarem, v katerem se ne more ganiti, a stati more le zdaj na jedni, zdaj na drugi nogi. Ječe so tesne in temne brez zraka in brez svetlobe, a polne smrada in mrčesa. Tu tičijo drug do drugega ujetniki do krvi ožuljeni od težkega železja, a med njimi leže mrtvi njihovi tovariši, ki so izdahnili, predno so jih odpeljali na morišče. Najgroznejše pa je, kako Kitajci na smrt obsojenim jemljejo življenje. Imajo sicer prav izurjenih rabljev, ki človeku na prvi mah odsečejo glavo. Ali to bi bila za marsikoga preblaga kazen brez dolgega trpljenja; izmislili so si torej več vrst počasne smrti. Najgrozovitnejša je smrt na nože. Rablju dadó pokrit koš, v katerem je mnogo nožev. Na roču vsakega noža je zapisano ime kakega uda človeškega telesa; rabelj seže v koš, in če potegne nož z imenom „uho“, odreže obsojencu najprej uho; potem vzame drugi nož in odreže na primer desno roko, levo nogo ali pa kaj drugega, kar je napisano na noževem roču. Najprej je konec trpljenja, če rabelj potegne nož z

imenom „srce“, in pravijo, da izurjen rabelj takoj privikrat potegne ta nož, če ga sorodniki obsojenca dobro podkupijo. Praznovorni Kitajec se ničesar bolj ne boji, nego da bi mu ne razkosali telesa; zato mu je ljubše, če ga zadavijo, nego da mu odsečejo glavo. Najblažja smrt je, če dajo komu svilen motoz, češ, naj se obsojenec sam obesi, kakor hoče. Pred smrtjo dovolijo vsakemu, da se dobro najé, a sme se tudi omamiti s kako pijačo, da lažje pretrpi smrtno kazen.

Omenili smo le nekoliko primerov, kako na Kitajskem ostro sodijo in kaznujejo, a prepričali smo se dovolj, da so Kitajci navzlic svoji omiki kaj okrutni in trdega srca. Ob jednem pa nam to znova priča, kako pomanjkljiva je vsaka omika, ki nima krščanske podlage.

Vojaki.

Moti se, kdor misli, da je Kitajec slab vojak zato, ker so Francozi in Angleži z malimi krdeli užugali velike kitajske vojske. Kitajec je hraber vojak, a treba tudi njemu dati dobrega orožja ter ga dobro izuriti. Dober pa je kitajski vojak zlasti zato, ker je lahkih in urnih nog, ker ne nosi mnogo prateža s seboj, ker se ne boji ne mraza, ne vročine, niti drugih nadlog, a ima prav malo potreb. Največja napaka pri kitajskem vojaštvu pa so nepošteni in sleparski častniki, ki prav tako kakor mandarini oškodujejo cesarja in državo, kolikor morejo. Vsakdanja navada je, da general sprejema od cesarja plačo za pet tisoč mož, a v resnici jih ima le dve tisoči; včasih pa se loti še predrznejše sleparije, kakor smo že prej povedali. Navzlic vsem pomanjkljivostim so Kitajci s svojo vojsko popolnoma dorastli drugim azijskim narodom, a proti Evropcem so v tem na boljšem, da jih je mnogo več. Saj se je že pripetilo, da so kitajski vojaki, oboroženi samo z meči in sulicami, užugali izurjena in z najboljšimi puškami preskrbljena evropska krdela.

V mirnih časih šteje prostrano kitajsko cesarstvo navadno kakih osemdeset tisoč mož stoječe vojske, če pa je treba, pomnoži jo prav lahko na dva milijona. Seveda tu so všteti tudi Mongoli in Mandžuri. Poslednji služijo zlasti v cesarski telesni straži, zato ker je tudi cesarska rodovina mandžurske krvi. Kitajski vojaki se delé na krdela, ki so oborožena s sulicami, na krdela, ki imajo puške, potem na

konjike in na topničarje. Orožje je sploh dosti slabo, puške imajo po večjem še na kamen. Najmanjši oddelek šteje po deset mož, a pet takšnih oddelkov je to, kar je pri nas stotnija. Večji oddelek, podoben našemu bataljonu, šteje po tisoč mož, še večji pa po deset tisoč. Častnikov je po njihovi stopnji devet vrst, kakor mandarinov, in tudi vojaško častno stopnjo spoznaš po živali, ki je z zlatom všita na prsih in na hrbtu. Prosti vojaki imajo po večjem črni jopič, ki je z rudečo tkanino obšit, a na prsih in na hrbtu

Različne kazni na Kitajskem.

ima prišito belo zaplato, na kateri je z velikimi, črkami zapisana beseda „ping“, to je po slovensko „vojak“. Vsak vojak dobiva na mesec po petnajst kilogramov riža in pa v gotovem po sedem do deset goldinarjev našega denarja. V resnici dobiva le riža, denarja pa malo vidi, kajti nepošteni glavarji ga večjidel záse obdržé. Pa saj se niti častnikom boljše ne godi. Po večji ali manjši stopnji svoji dobiva častnik po 15 do 1500 goldinarjev plače na mesec, in kolikor potrebuje riža za hrano; ali tudi njega oškodujejo

za gotovi denar, kolikor ga morejo. Te napake so vzrok, da so kitajski vojaki ljudem večkrat na veliko, veliko nadlogo; v oddaljenih krajih, kjer se ne bojé kazni, pa celó nisi varen pred njimi, da te ne oropajo. Velika sleparija pri vojakih se vidi tudi v tem, da niso vsi oboroženi, kakor bi moralo biti po cesarjevem ukazu. Pri krdelih s puškami vidiš, da ima le vsak tretji vojak puško, drugi pa imajo sulice; a pri krdelih s sulicami jih je mnogo, ki imajo le dolge droge z nasajeno konico ali ostrico. Najbolje oskrbljeni z vsem, česar je treba, so topničarji, dasi imajo tudi oni po večjem zastarele bronaste topove, in zatorej nikakor niso kos Francozom in Angležem, s kterimi se morajo v novejšem času večkrat vojskovati.

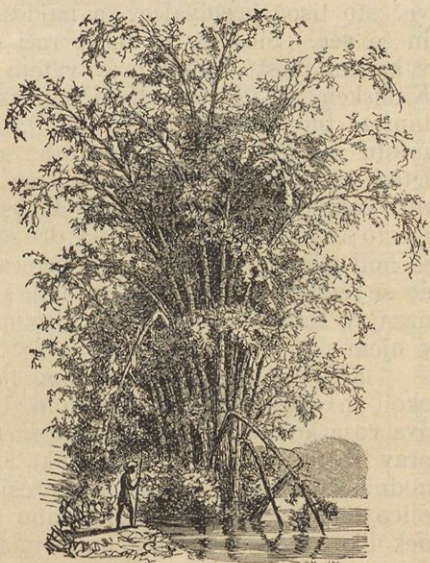
Naj povemo še to, da imajo Kitajci tudi svojega bojnega boga. Pravijo, da je v tretjem stoletju po rojstvu Kristusovem živel na zemlji ter bil imeniten general, ki je v slavnih bojih zmagal mnogo sovražnikov ter si pridobil velikih zaslug za sveto kitajsko cesarstvo. Zato je po smrti takoj prišel v nebesa, kjer je postal bog vojske ter poseben varuh cesarstva kitajskega. Zdaj so mu na Kitajskem postavili mnogo svetišč ter ga prav tako slikajo, kakor Budo, čepečega po turško na križem položenih nogah, le bolj hudo se drži in oborožen je od glave do pete. Ljudstvo ga nič kaj ne čisla in se niti ob času vojske ne zmeni zanj. Tem bolj ga morajo častiti mandarin in vojaški častniki ter praznovati njegove godove. Zlasti če je vojska, morajo prav pridno hoditi v njegova svetišča in mu darovati obilnih žrtev. Pravijo, da ta bog do najnovejšega časa Kitajcev nikdar ni zapustil, in da jim je v vsaki vojski pomagal, da so zmagali. Ko so pa leta 1842. Angleži užugali Kitajce, razglasila je vlada ljudem, da se je to zgodilo zato, ker ni bilo boga z nebes. Toda ljudje se s tem nikakor niso potolažili, ampak še bolj so se ohrabрили ter jeli očitno psovati na cesarja, češ, on je kriv, da jih je zapustil bojni bog.

Vasi in mesta.

Prava Kitajska je razdeljena na osemnajst pokrajin ali dežel, v kterih bivajo ljudje po mestih in po vaseh. Ker se največ Kitajcev peča s kmetijstvom, zato jih tudi največ živi po vaseh, ki so tu manjše, tam večje; v nekterih je po dvajset do trideset rodovin, v drugih do sto; sploh pa

so kitajske vasi večje od naših, in našel jih boš mnogo, ki štejejo po kakih osem tisoč prebivalcev in še več. Dasi na Kitajskem ni pomanjkanja sveta, ljudje le najrajši stanujejo tesno drug poleg drugega. Celó po vaseh so ulice ozke, a v malih kmetskih hišah ni dosti zraka, nesnage pa toliko, da kar smrdi od nje. In v takšnih hišah živi od pradedá do pravnuka po pet rodov skupaj. Navadno se je vsa vas razrastla od jedne takšne rodovine ali zadruge, kakor pri starih Slovanih, in zato so si prebivalci jedne vasi še dandanes skoro vsi v rodu in imajo vsi isto ime. V vsaki kitajski vasi so tudi prodajalnice in krčme, v katerih dobivaš vsak čas vročega čaja in toplih jedij; po tesnih in zakrivljenih vaških ulicah je torej prav živahno, kakor v kakšnem mesticu, zlasti o sejmskih dneh in očitnih godovih. Med bogovi časté posebnega varuha ali zavetnika vasi, ki čuva ljudem življenje in imetje ter živino obvaruje bolezni. O novem letu najmejo duhovnika, da daruje temu bogu in ga prosi, naj odvrne od vasi ogenj, bolezni in druge nesreče. Potem se zopet vse leto ne zmenijo zanj; le njegov rojstni god praznujejo kakor kakšno „cerkveno posvečevanje“ (žegnanje), a konec leta mu opravljajo zahvalno daritev, toda pusté mu le duh darovanih živalij, s pečenim mesom pa se sami gosté.

Bambusov trst.

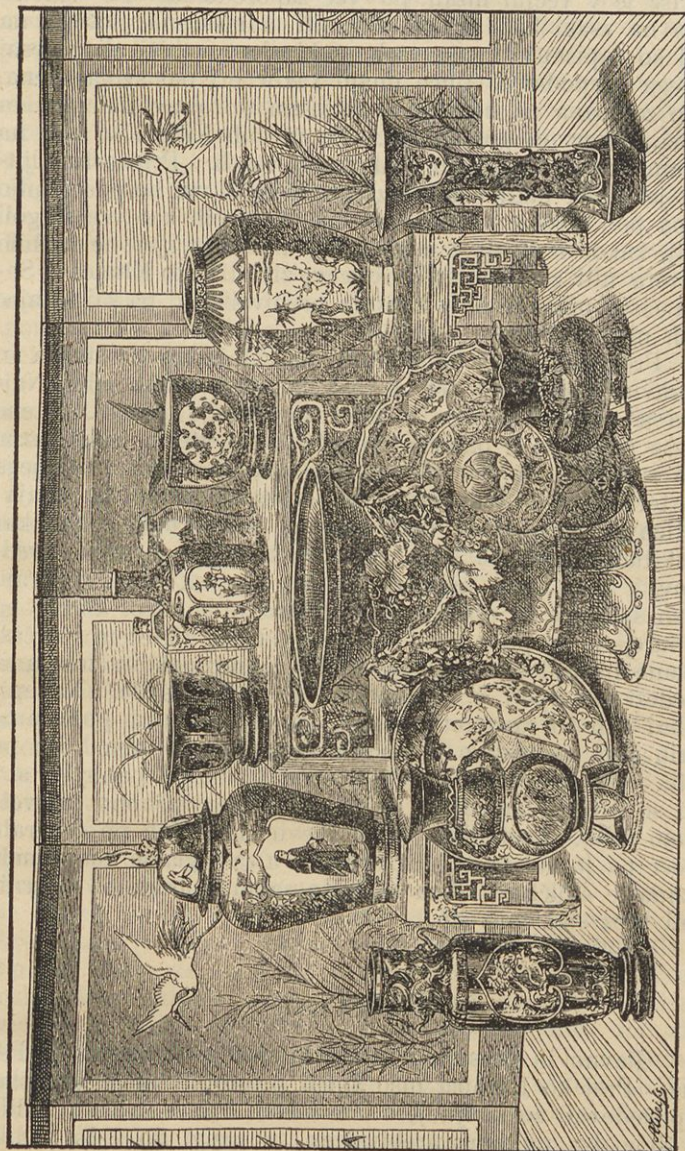
Razun vasij vidiš po kmetih tudi lične grajščine. Kitajec, ki je v mlajših letih pridno delal ter imel srečo v kupčiji ali drugem začetju, umakne se rad na stara leta mestnemu hrupu. Za prisluženi denar si nakupi zemljišč, ktera daje v najem, sam pa se naseli sredi med njimi, najrajši na kaki strmini, odkoder se lepo vidi po okolici. Tu si sezida prijazen gradič, a okoli nasadi vrt z drevjem in cveticami, ki so mu za veselje in kratek čas (gl. str. 66.). Sicer pa Kitajci

nimajo kmetij na samem, le ob velikih cestah stoji tu in tam kaka samotna gostilnica za popotnike. Te gostilnice imajo, kakor po mestih in po vaseh, prav čudna in bahaška imena, ki so napisana ob vhodu na visečih ploščah. Taki napisi se glasé: „Pri peterih poglavitnih čednostih“, — „Pri neskončni obilnosti“, — „Pri treh popolnostih“, — „Pri večni ljubezni“, — „Pri nakupičeni ljubezni“, — „Pri izpolnjevanju vseh želj“.

Maloktera dežela ima toliko velikih mest, kolikor jih ima Kitajska. Vsako le količkaj veljavno mesto šteje po več sto tisoč prebivalcev, a najdeš jih, ki jih imajo milijon in še več. Sicer je pa težko reči določno, koliko ljudij živi v kakem mestu, kajti prav v tem ni nobene stalnosti na Kitajskem. Kitajec hodi za zaslužkom; kjer ga je največ, tam se tudi naseli največ ljudij. Kakor hitro pa v istem mestu zaslužek jenja, zapusté ga zopet, in mesto, ki šteje letos tri sto tisoč prebivalcev, ne bo jih v kratkem imelo niti polovice. Zgodi se tudi, da vsi prebivalci zapusté staro mesto in utemeljijo novo na drugem kraju, kjer sodijo, da je bolj zdravo, ali pa da bo pripravnejše za trgovino. Če so se zmotili, gredó zopet dalje, a včasí se tudi vrnejo nazaj v staro mesto, če se niso med tem naselili že drugi v njem.

Kitajska mesta so navadno na štiri ogle zasnovana ter okoli in okoli zagrajena z zidom. Ulice so tako ozke, da se dva voza komaj ogneta drug drugemu (gl. str. 45.). Ob hišah prav tik prodajalnic se od kolnika loči ozek, nekoliko vzvišen hodnik za pešce. Leseno podstrešje moli precej daleč črez ulico ter je lepo zrezljano, pisano pobarvano ter vmes tudi nekoliko pozlačeno, a na oglih ima navadno zmaja ali kako drugo zver narejeno. Hiše so ob ulicah ozke in brez oken; zato pa ves ta prostor zavzemajo prodajalnice in obrtniške delavnice, ki so na ulice odprte in celó brez šip. Ob vsaki prodajalnici bingljajo podolgaste, gladko s firnežem nama-zane plošče, na katerih je z zlatimi črkami zapisano, kaj je na prodaj. Takšne ulice so kaj zanimive in kratkočasne, zlasti po južno-kitajskih mestih, kjer niti niso narejene za vozove, zato ker navadno stojé ob velikih rekah in se blago po vodi dovaža in odvaža (gl. str. 50.). V severnih krajih je nekoliko drugače; tam je manj rek, pa se trgovina drži velikih cest, po katerih se vozovi pripeljejo tudi v mesta, ki morajo torej imeti bolj široke ulice. Vse notranje sobe v mestnih hišah so obrnjene proti dvorišču, na ktero imajo okna. Takšnih

Japonske bronaste in porcelanaste posode, rezljane mizice in vezeni stenski zasloni.

dvorišč je v večjih hišah po več zaporedoma. Po zakonu mora na vsaki hiši pri vhodu biti nameščena plošča, na kateri so zapisana imena vseh prebivalcev v hiši ali pa vsaj hišnega gospodarja. Ulice imajo kakor pri nas svoja imena, ki so zapisana na oglu prve hiše in so prav bahaška in čudna, kakor pri gostilnicah. Po mestih Kitajci še bolj na tesnem skupaj stanujejo, kakor po vaseh. Priprostim ljudem je vsaka luknja dobra za prenočišče, naj bo pod zemljo ali pa pod streho. Našel boš hiš, v katerih kar vse mrgoli ljudij, kakor mravelj v mravljišču, in tam, kjer ne bi bilo prostora niti za trideset Evropecev, živi tri sto Kitajcev. Seveda čisto nikakor ni v takšnih prebivališčih, pa saj Kitajec sploh ni čist človek.

Premožni ljudje imajo tudi na Kitajskem prostorna in pripravná stanovanja ter za vsak namen posebno sobo. Najlepša je gostinska soba, v kateri sprejemajo posete. Stene so vse olepljene s papirnatimi oboji, na katerih vidiš razne slike v prav živih barvah; gornji okrajki so od zrezljanega lesa ter kažejo na vsaki strani po jednega pozlačenega zmaja; po tleh je lesen pod, med tem ko je v drugih sobah kar prost tlak od ilovice. Poleg gostinske sobe je soba prednikov, v kateri stoji majhen domač oltarček; bolj v kraju pa so spalnice in obednice. Pohištva ni mnogo, ali kar ga je, narejeno je prav lično od črnega lesa, v katerem so včasih vdelane bisernice. Noge pri stolih in mizicah so zrezljane, a sedeži so opeti z blazinami od rudeče svile. Najlepši drobni lišp so raznotere posode od dragocenega porcelana, katerih stoji vse polno po malih stojalčkih ob stenah in po kotih. Od stropa visé svetilnice od pisanega papirja, a v njih so zataknjene lojeve sveče, da zvečer čarobno razsvetlujejo sobo. Posteljina je po dnevu shranjena po omarah, zvečer pa jo kar po tleh razprostró, a za vzglavje imajo male blazinaste stolčke. Okna zapirajo samo z lesenimi veternicami brez steklenih šip.

Peking.

Glavno in prestolno mesto kitajskega cesarstva je Peking. Prej ko Evropci niso smeli prestopiti meje kitajske, pripovedovali so si ljudje o tem mestu čudne stvari in trdili, da šteje dva milijona prebivalcev, a drugi so celó sodili, da jih ima štiri milijone. Res velik je Peking, kajti mestno

zidovje zagraja devet štirijaških milj svetá in ima 38 kilometrov v okrogu; toda prostor med tem zidovjem ni ves zadelan s hišami in drugimi poslopji, marveč se po njem razprostirajo tudi široka polja in veliki vrtovi z raznoterimi nasadi, s hladnimi gozdiči ter umetnimi jezeri. Prebivalcev utegne biti milijon, a ločijo se na prave Kitajce in na Mandžure. Poslednji so s sedanjo cesarsko rodovino v sedemnajstem stoletju prišli na Kitajsko, ali danes se po svojih šegah in po svoji omiki že čisto nič ne ločijo od pravih Kitajcev, dasi še vedno bivajo v posebnem delu mesta.

Peking stoji na severnem Kitajskem v peščeni ravnici med rekama Hunhom in Pejhom, ki je s cesarskim prekopom zvezan z veliko reko Hoangom. Če se pri nas bližaj velikemu mestu, pokažejo se ti že od daleč stolpi, cerkve in druga visoka poslopja, če se pa pelješ proti Pekingu, ne vidiš ničesar kakor dolg zid, čez kateri le tu in tam moli kos strehe od kake večje hiše. Vsakih sto korakov ob zidu stoji za brambo mesta stolp na štiri ogle, a pri mestnih vratih, katerih je šestnajst, stoji na vsaki strani po jeden tak stolp. Pod zidom okoli in okoli mesta je izkopan širok okop, a vanj je iz bližnje reke napeljana voda, ki teče tudi v mesto za vsakdanje potrebe prebivalcem. Mesto je podolgasto na štiri ogle, a deli se na južno in severno mesto, ki ju zopet loči poseben velik zid s tremi vrati. V južnem mestu stanujejo pravi Kitajci (glej stran 59.), v severnem pa Mandžuri, a brž ko se zmračí, zapró vsa troja vrata, da ne morejo drug do drugega. V severnem mestu med Mandžuri stoluje cesar v posebnem oddelku ali v takozvanem „prepo-vedanem mestu“, ki je zopet záse zagrajeno z močnim zidom celo uro hodá na okoli.

Če prideš skoz velika južna vrata v kitajsko mesto, imaš pred seboj dolgo cesto, ki drži skoz vse mesto naravnost do nasprotnega konca ali do severnih vrat. Ta cesta je široka ter ob krajih zasajena s košatim drevjem, toda brez tlaka je. Prav takšna cesta pelje od vzhodnih do zahodnih vrat, da se križa s prejšnjo. Vse ostale ulice so ozke, da se jahača komaj ogneta drug drugemu. Hiše so zidane na jedno nadstropje ter nimajo na ulico nič oken, kakor jih sploh nimajo po kitajskih mestih. Tem sijajnejše so urejene prodajalnice, katerih je zlasti v južnem ali kitajskem mestu mnogo. Nekatere imajo celó steklena okna, zložena od kakih tridesetih ali štiridesetih malih šip, kar je za starokopitne Kitajce kaj novega. Takoj na začetku ulice,

od mestnih vrat na desno stoji „oltar nebes“, o katerem bi človek prej rekel, da je svetišče. Sredi obzidanega prostora, kakih tri sto oralov zemlje, sezidana je velika okrogla plošča, na katero drže tri kamenite stopnice. Tik za njo pa je mala kapelica, ki ji pravijo „hram treznosti“. V tej kapelici se cesar tri dni posti in pripravlja za veliko daritev, katero na oni plošči daruje nebesom vsako leto o zimskem kresu ali po naše o božiču. Razun cesarja ga ni, ki bi smel opravljati daritve na „oltarju nebes“, cesar pa je po veri

Riževa žetev.

kitajski itak sam nebeški sin. Temu oltarju nasproti, na levo od južnih mestnih vrat, je prav tak prostor, a na njem je četvero „oltarjev kmetijstva“, na katerih cesar prvi pomladanski dan žrtvuje. Po dovršenem opravilu se tedaj v svečanem izprevodu podá na polje ter v navzočnosti najvišjih častnikov razorje nekoliko brazd v znamenje, kolikanj mora človek spoštovati kmetijstvo. Orodje, ki ga je cesar rabil pri oranju, spravijo črez leto v posebno kapelico.

Na drugem, z visokim zidom zagrajenem prostoru je izkopen takozvani „zmajev vodnjak“, ki je posvečen povodnim duhovom. Ob času hude suše se kitajski cesar obleče za spokornika ter hodi k temu vodnjaku prosit deža.

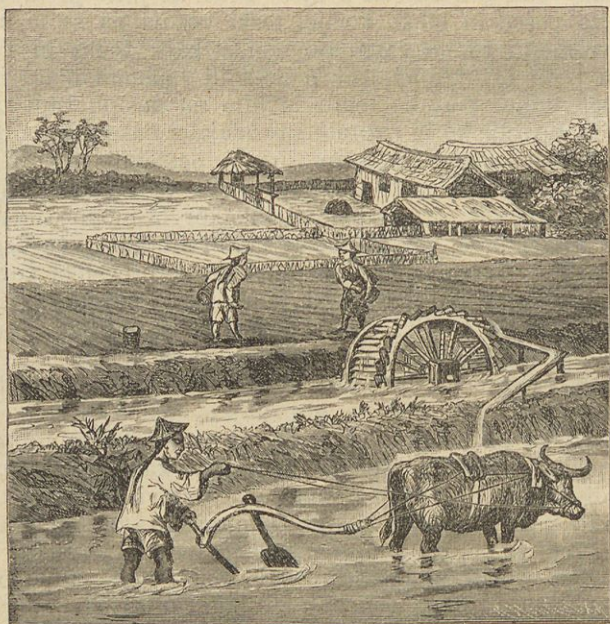
V Pekingu je že od ranega jutra po ulicah kaj živahno, zlasti po oni veliki cesti, ki drži od juga k severu po sredi skoz mesto. Ta široka cesta je v sredi kakor kak nasip skoro cel meter višja, nego ob krajih proti hišam, da se ob dežu voda brž odteka z nje. Prav za prav je ta nasip samo za pešce in lahke kočije, težki vozovi pa se le o slabem vremenu smejo voziti po njem, kajti tedaj bi se na nižjem potu ob straneh kar pogreznili v silnem blatu in ne bi mogli dalje. Navzlic temu bi bilo na nasipu tudi za nje prostora dovolj, ko bi raznoteri prodajalci baš ondi na desno in na levo ne razpeli šatorov in ne postavili lesenih lop. Med njimi se v dolgi nepretrgani vrsti pomikajo ljudje in vozovi, jedni gor, drugi dol, ali nikakor ni mogoče, da bi z vozom prišel pred voz, če bi se komu mudilo. Včasih se vsa vrsta ustavi, in največkrat je temu vzrok prevelika zunanja uljudnost, kakor jo ostro terja stara šega kitajska. Če pešec sreča znanca v kočiji, mora poslednji stopiti z voza ter prvega sočutno poprašati za zdravje in ga povabiti, da sede k njemu. Pešec mu prijazno odzdravi in odgovori, a brani se sesti v voz, pa niti ne gre dalje, dokler se znanec ne odpelje. Ta pa se tudi ne gane, da ne bi bil neuljudnejši nego prijatelj, in tako se oba zamujata kako četrto ure ali pa tudi dalje. Seveda z njima se je ustavila cela vrsta do na konec ceste, in ljudje voljno čakajo, ako sta znanca uradnika. Zgodi se pa, da sta se srečala priprosta voznika, ki se tudi držita starih kitajskih navad; tedaj pač mine ostale ljudi strpljenje, in na ves glas psujejo in kričé, naj hitro opravita svoje poklone.

Vse te sitnosti se le pripeté navadnim ljudem, nikdar pa ne cesarju, ki se le malokdaj pelje skoz mesto. Mestni oblastniki zvedó že prej, kdaj se bo cesar vozil, pa dadó za tisti dan odpraviti vse lope in šatore prodajalcev, a vso cesto posujejo z rumenim peskom.

Postranske ulice so v Pekingu prav tako ozke, kakor po drugih kitajskih mestih. Tam, kjer se ulice križajo, je v mali stražarnici mestni čuvaj, da pazi na red in sumljive ljudi. Poprej so na vsakem razpotju bila tudi vrata, da so z njimi po noči zapirali vsako ulico posebej, in kdor se je zamudil, moral se je pri stražarju izkazati, kdo je, ter ga

prositi, da mu je odprl vrata. Dandanes vrat ne zapirajo več in tudi odpravili so jih že mnogo, le čuvaj je še vedno na svojem mestu, na katerem pa navadno zaspi.

Zunanje lice kitajske prestolnice je sploh precej jednolično brez velikih izprememb. Lepih trgov in očitnih izprehajališč ni; hiše so obrnjene proti dvorišču, večja poslopja pa so navadno zagrajena z visokim zidom, da zopet ničesar ne vidiš. Najbolj zanimiva so svetišča, ki so od zunaj prav

Kako se napravlja riževo polje.

zivo rudeče pobarvana, da jih že od daleč takoj zapaziš. Skoro vedno so prazna, in le malokdaj se pride kdo priporočat zapuščenim bogovom. Najprej se jih spominja uradnik, ki je dobil kako dobro službo. Vesel velike plače, obhodi vsa svetišča, prižge pred vsakim malikom lepo dišečo svečo, poklekne pred njim ter se nekolikokrat zaporedoma s čelom dotakne tal, med tem ko duhovnik ves ta čas bije na zvon. Ko je uradnik opravil to malo pobožnost, vrže duhovniku v dar nekoliko drobiža ter gre v drugo svetišče,

kjer vse takisto ponavlja. Tudi priprosto ljudstvo hodi le o posebnih prilikah v svetišče. O veliki suši prihajajo kmetje kar v obhodih prosit deža, poklanjajo se malikom, zažigajo jim sveče in tudi darov jim prinašajo. Vsak mesec je nekoliko stalnih dnij, o katerih ljudje pohajajo svetišča, ali ne, da bi molili v njih, saj prave molitve Kitajec niti ne pozna, ampak pohajajo jih zastran kupčije. Tiste dni namreč prodajajo prodajalci po dvoriščih okoli svetišč vsakovrstnega drobnega in lepega blaga, in od poldne do večera se ljudje kar gnetejo med njimi. Marsikoga pa privabijo pred svetišče razni glumci, ki uganjajo ondi svoje burke, kakor o semnjih. Proti večeru se ljudje razidejo, in do prihodnjega shoda je zopet vse tiho in prazno po dvoriščih in okoli njih. Le duhovnik še pride, da pred imenitnejšimi maliki prižge svečo, večkrat pa celó to malo opravilo prepusti hlapcu svojemu.

Rajši nego v svetišča hodijo Kitajci v gostilnice, katerih je v Pekingu v vsaki ulici po nekoliko; in navzlic velikemu njihovemu številu ne zmanjka v njih ljudij od jutra do večera. Gostilnice so prav podobne prodajalnicam; odprte so na ulico, in znotraj je velik prostor z dolgimi mizami in klopmi za priprosto ljudstvo, med tem ko imajo za gospodo po več manjših sob, da je v vsaki po jedna družbica čisto záse. Pekinški mladi gizdalini kaj radi trosijo denar po gostilnicah in prav ponosni so, če za jeden obed plačajo po dve sto goldinarjev našega denarja. Ker vina ne pijejo, so jim tem večja slast redke in drage jedi, kakoršnih ne zna vsak kuhar narejati. Nič nenavadnega ni, če kdo za majhen plošček kake posebne slaščice plača štiri in dvajset goldinarjev. Da ženske ne hodijo v gostilnice, povedali smo že prej, moški pa se zato shajajo v gostilnicah, ker na dom po kitajski šegi ne smejo vabiti prijateljev razun o svečanih rodovinskih godovih.

Kakor smo že prej povedali, je žena kitajska le za dom, ona ne sme hoditi ne v gostilnico, ne v gledališče, a o shodih ne sme niti v svetišče. Nikakor pa ji ni prepovedano razkritega obraza iti z doma, kakor je to Turkinjam. V Pekingu boš srečeval ženske vseh stanov po najživahnejših cestah in ulicah. Priproste gredó peš, bogate se dajo nositi v nosilnicah, mnogo pa se jih vozi v malih vozičkih in kočijah na dve kolesi. Kitajske kočije so kaj nerodne, a ker so tudi pota slaba, lahko umejemo, da se gospoda rajši dajo nositi. V Pekingu se pač tudi imenitne gospe vozijo,

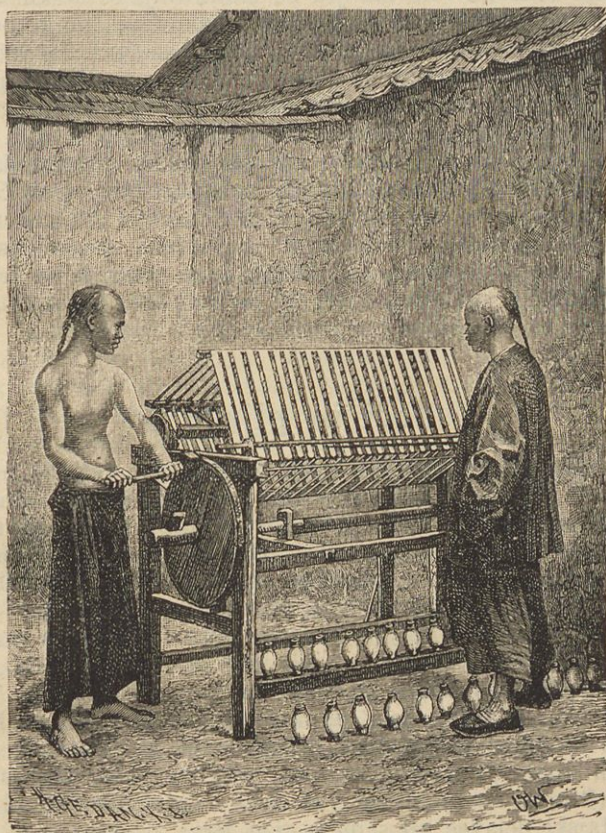
ali tedaj jaha pred gospo jahač na konju, kočijaž vodi vpreženo mezgo za uzdo, a ob kočiji stopa na vsaki strani po jeden strežaj, da prime kolo, da se ne izpodtakne ob kamen, in da se ne pogrezne v jamo. Kočija je zagrnjena z modro tkanino, v katero so v črnem žametu všite male steklene šipe. V kitajsko kočijo se vsedajo le od spredi, in torej vselej prej, nego se zapreže. Če se gospa pripelje v posete, izpreže kočijaž pred hišo svojo mezgo, strežaja pa porineta kočijo prav pred vrata, kjer izstopi najprej strežajka, položi malo pručico pred voz in pomaga gospej, da izstopi. Prav takisto se gospa vsede nazaj v voz, kedar se vrača proti domu.

Če gremo v Peking po oni veliki cesti od južnih mestnih vrat proti severu, pridemo na velik, nepozidan prostor od nekoliko tisoč oralov, na katerem ne vidiš drugega, nego same vrtove za zelenjavo, a za njimi zelen gozdič, ki se razprostira do tistega zida, ki loči pravo kitajsko mesto od mandžurskega. Ta del kitajske prestolnice je lepši od prejšnjega, kajti v njem je največ državnih poslopij in mnogo svetišč, med katerimi se posebno odlikujeta svetišče za cesarsko službo božjo in svetišče cesarskih prednikov. Tu je velikanska palača za državne preskušnje, ki šteje deset tisoč sob, da vsakega izpraševanca posebej zapró, kedar izdeluje pismene naloge. V mandžurskem mestu stanujejo tudi poslanci tujih držav, a blizu njihovih stanovanj stojé ruska pravoslavna in portugalska katoliška cerkev ter tudi mohamedanska džamija. Imenitna je velika stražarnica, ki je višja od najvišjega poslopja, a na vrhu ima velikanski zvon in velik boben. Kedar se po noči straže menjajo, bijejo na zvon in na boben, da se razlega daleč na okoli.

V sredi mandžurskega mesta zagraja visok in močen zid prostor na štiri ogle, okoli kterega imaš celo uro hodá. Ta zid je od vrha do tal obložen s svetlimi opekami, a pokrit je s svetlimi rumenimi strešniki. Vhod zapirajo od vsake od četverih stranij po jedna vrata, ki so utrjena s stolpi in stražarnicami. Za tem ozidjem se razprostira takozvano „prepovedano mesto“, v katero ne sme nihče brez posebnega dovoljenja, tujec pa nikakor ne. Med prelepimi vrtovi in nasadi raztresene stojé razne večje in manjše palače in druge hiše, ki so vse skupaj cesarski dvor. Tudi najvišji državni častniki, svetovalci in ministri imajo v tem „prepovedanem“ ali cesarskem mestu svoje urade. Najlepša je

palača, v kateri biva cesar sam. Zidana je od samega mramora, a loči se na več oddelkov, ki so med seboj zvezani s stebrovjem, popločanimi dvorišči ter prelepo okrašenimi vhodi in prehodi. Vsaka dvorana ima svoje posebno ime. V dvorani „razširjenega mirú“ sprejema cesar o novem letu,

Svilotkalnica.

o svojem rojstnem dnevu in o drugih godovih poklone dvorjanov in najvišje državne gospode; v dvorani „popolnega mirú“ pogostuje cesar o posebnih prilikah imenitne može ter tudi vse tiste, ki so dobro prestali najvišjo državno preskušnjo. V „mirnem nebeškem domu“ pa ima cesar

svoje stanovanje, v katerem se po bahaškem kitajskem pripovedanju kar vse blišči od čistega zlata in dragih kamenov.

„Cesaričin posvetni mir“ zovejo palačo, v kateri stanuje cesarica s svojimi otroki; ali ta palača se niti po svoji velikosti, niti po svoji sijajni opravi ne more primerjati s cesarskim domom. Še manjša so stanovanja cesarskih sinov ter so bolj podobna ličnim hišam, kakoršna imajo bogata gospoda za letovišča na kmetih, nego palačam. Po vrtovih, ki obdajajo vse te hiše in palače, vidiš tu gredice s prelepimi cveticami, tam izkopana jezerca, pa zopet hladni gozdič s prijaznimi lopami, ki te mikajo, da počiješ v njih (glej stran 66.). Pa niti svetišče ne manjka v „prepovedanem mestu“, niti oltarjev pod milim nebom. Med svetišči sta najimenitnejši svetišči „velikega blaženstva“ in „slavnih prednikov“, a med oltarji tista, ki sta posvečena „pozemeljskim“ in „žitnim“ bogovom. Za poletje ima cesar kake tri ure od Pekinga drugi letni dvor, ki je tudi zato imeniten, ker sprejema tu kitajski cesar poslanca tujih vladarjev.

Jedi in pijače.

Narodi se razlikujejo drug od drugega tudi po tem, s čimur se hranijo. Kako imeniten je za Kitajca riž, omenili smo že nekolikokrat, in pri nas v Evropi marsikdo misli, da Kitajec živi od samega riža. Res je, da se na Kitajskem nobene stvari toliko ne použije, kolikor riža. Pri velikem številu prebivalcev je na Kitajskem mnogo siromakov, in ti bi bili zadovoljni, ko bi le imeli vsak dan svojo merico riža, ali večkrat, zlasti o slabih letinah, nimajo niti slabšega živeža, in mnogo jih tedaj pomrje od lakote. Toda za človeka, ki težko dela, je sam riž preslaba hrana; ko bi jedino ob njem moral živeti, iznemogel bi delavec v štirinajstih dneh, in navzlic neznani njegovi potrpežljivosti in stanovitnosti ne bi bil več za delo. Zato nikakor ni res, da kitajski delavec ob samem rižu živi; riž mu je le podlaga in gotovo najimenitnejša hrana, ali poleg nje dobiva vsaj po enkrat na teden svinjetine, po dvakrat rib, a o praznikih tudi perotnine. Navadni kmet kitajski se celó prav obilno hrani, zlasti v rodovitnih krajih, kjer po zimi po trikrat na dan jé, po letu po štirikrat, ob času žetve pa po petkrat. Tedaj použije zjutraj, predno gre na polje, nekoliko toplega čaja in kuhanega riža; po osmi uri dobi zopet

riža, in pa še boba in prikuhe od povrtin; ob enajstih dopoldne zopet riža ter rib, kuhane zelenjave, graha in riževega žganja; popoldne med tretjo in četrto uro rezancev in zelene prikuhe; zvečer ob šestih pa zopet graha, prikuhe in svinjetine, a včasih tudi še jajec.

Kitajci umejo po svoje prav dobro kuhati in od vsake stvari znajo prirejati raznovrstnih jestvin. Od riža na pr. pekó najrazličnejše kolače; od grahove moke narejajo grahov sir, ki je kaj tečen in prav po ceni. Sočivja in zelenjave imajo posebno dobrih vrst, ki jih pa tudi znajo okusno prirejati. Tudi gobe radi jedó. Najnavadnejša pečenka jim je svinjetina; ribe so jim skoro vsakdanja jed; a mnogo redijo gosij in druge perotnine. V priprostih krčmah za siromašne ljudi boš na jedilnem listu med drugim čital pasje in mačje meso ter pečene štakore ali podgañe. Zato pa boš v gosposkih gostilnah dobil čudne kitajske oblizke, kakor ptičja gnezda, ribji želodec, plavute morskega volka, živalski lišaj. Kitajec hoče le toplih jedij; mrzlih prav nič ne mara; zato ne boš pri kitajskem obedu na mizi videl niti vode, niti kruha, kar Evropec hudo pogreša, če ga Kitajec povabi v goste. Še težje se naš človek privadi kitajskih jestvin zato, ker Kitajci svojih jedij čisto nič ne solijo, ampak začinjajo jih s česnom, korenčkom in ricinovim oljem, a za belijo jih prav obilno s svinjsko mastjo.

Največja, pa tudi najdražja sladčica za razvajan kitajski želodec je pečen led. Kuhar vzame košček ledú, umoči ga prav hitro v testo od jajec, sladkorja in kake hude primesi ter ga urno ocvre v svinjski masti. Malo je kuharjev, ki bi znali narejati to čudno sladčico, kajti ocvrto testo mora biti tako vroče, da te kar peče v ustih, a kedar ga pregrizeš, mora te zazebsiti od mrzlega ledú. Le prav okreten in vaje kuhar more vse to tako hitro narediti, da se led ne staja; zato mu pa moraš takšno sladčico tudi prav drago plačati.

Kako se Kitajci o slovesnih prilikah in godovih radi gostujejo, povedali smo že večkrat. Pri takšni gostiji sedé ljudje najmanj po tri ure, pa tudi napijajo zdravice z riževim vinom. Jedi nosijo na mizo v lepih posodah od bele prsti ali porcelana. Drugi vzhodni narodi imajo navado, da vsi iz jedne sklede jedó, Kitajci pa so v tem bolj nam podobni, kajti vsak ima svoj plošček od porcelana. Noža ne potrebuje, ker se vsaka jed prej razreže na posebni mizi ob strani, namesto vilic pa dobiva vsak gost po dva

tanka klinčka od črnega lesa, ki ju mora s prsti desne roke tako držati, da zajema z njima, kakor s kakimi kleščami. Poleg teh klinčkov leži za vsakega gosta po jedna koščica iz netopirjevih perotnic, da si z njo trebi zobe. Namesto kozarcev imajo Kitajci male skledice, da iz njih čaj in vino pijó. Razun jedij, ki se sproti nosijo iz kuhinje, stojé pri vsaki pojedini na mizi velike posode, polne slastnega sadja in raznovrstnih kolačev, a med njimi so v ličnih lončkih nameščeni šopki od najlepših cvetlic, brez katerih si Kitajec ne more misliti pravega veselja.

Kitajci sploh mnogo več jedó, nego pijejo. Pravega vina od grozdja ne delajo, zato pa napravljajo od riža in prosa

Bombaževa rastlina.

neko žganje ali vino, da se pokrepčajo z njim. Toda najnavadnejša pijača je vsakemu Kitajcu vendarle čaj, ki ga pije za žejo toplega brez sladkorja ali kake druge primesi. Pijanca boš na Kitajskem malokdaj videl, ali zato Kitajci v tem nikakor niso boljši od drugih ljudij; kajti tudi oni se radi omamijo, pa v ta namen kadé in smrkajo duhan, še rajši pa pijó neko vrsto maka, ki mu pravijo „opium“.

Opij (opium) je dandanes največja nesreča za kitajski narod, kajti nevarnejši strup je nego žganje, ali kterakoli druga mamljiva pijača. Na Kitajskem so ga poznavali že od trinajstega stoletja, ali potrebovali so ga le za zdravilo. Kaditi so ga začeli še le v začetku prejšnjega stoletja, če so jih boleli zobje. Ko so pa zapazili, da opij človeka omami, da zaspi in mu tedaj obudi najslajših sanj, začeli so ga tudi zdravi ljudje kaditi. Kitajska vlada je takoj izprevidela veliko nevarnost, ki je od te razvade pretila vsemu narodu, ter je zopet in zopet ostro prepovedala piti opij,

toda zastonj, kajti kdor je enkrat okusil strupeno slast, hrepenel je vedno znova po njej. Ker se je največ opija dovažalo iz Indije, prepovedala je kitajska vlada do dobrega trgovino z njim ter celó s smrtno kaznijo zažugala tistemu, ki bi se pregrešil zoper to naredbo. Pa vse to ni nič koristilo; Kitajci so čim dalje rajši pili opij, premeteni Angleži pa so izprevideli, koliko jim bo ta kupčija dajala dobička, in niso več odjenjali, dokler niso smeli strupenega opija svobodno voziti na Kitajsko. Seveda zlahka to ni šlo. Bilo je hudih preprirov med angleško in kitajsko vlado, in vnela se je tudi vojska, v kateri so Angleži zmagali ter leta 1842. dobili pravico, da se smejo v peterih kitajskih mestih naseliti in ondi začeti kako kupčijo. Novi prepiri in nove pogodbe so Angležem trgovinsko pravico še bolj razširili, in zdaj jim maloktera stvar nosi toliko, kolikor kupčija z opijem, ki ga vozijo iz Indije na Kitajsko.

Veliki dobiček te nesrečne kupčije nam najbolje kažejo številke same. Leta 1798. so Angleži prodali na Kitajsko opija za dva milijona goldinarjev našega denarja, leta 1841. so ga že prodali za petnajst milijonov, leta 1858. za sedemdeset milijonov, a od tedaj naprej vsako leto za sto in trideset milijonov goldinarjev in še več. Skoro ves lep denar, ki ga Kitajci od tujcev skupijo za čaj, izdajo ga po drugem potu zopet za opij. V samem Londonu so se oglasili plemeniti ljudomili zoper to sramotno trgovanje, najbolj pa so proti temu delali krščanski misijonarji, ki so sami videli, kako hirajo in propadajo ljudje, ki so se podali tej strupeni strasti. Pa vse to prizadevanje je bilo brez uspeha. Angleški in kitajski trgovci, ki so od te kupčije bogateli, izgovarjali so se, da opij človeku nič ne škoduje, če ga zmerno kadi, in da mu ga nihče ne more prepovedati, kakor Evropecu nihče ne more ubraniti, da ne bi pil žganja in drugih hudih pijač. Ali to nikakor ni res; učeni možje so namreč do dobrega dokazali, da od vseh podobnih razvad opij človeku največ škoduje. Pa saj tudi izkušnja to isto dokazuje. Najkrepkejši mož oslabi v nekoliko letih tako, da ni za nobeno delo več; a poznaš ga že od daleč po upadlih in suhih licih, da kadi opij. S telesnimi močmi ginejo tudi duševne, in vendar se ne bo odvadil strašnega strupa, ampak če že nič več ne more zaslužiti, proda vse svoje imetje, tudi ženo in otroke, da si kupi opija; a če ga prej ni konec, potepa se naposled kot berač po svetu, dokler se sam ne ubije. Takšnih žalostnih vzgledov vidijo

Kitajci vsak dan, a nič jih ne ganejo, ampak od leta do leta se množi število nesrečnikov, ki si z opijem strupé življenje. Od štirih sto milijonov prebivalcev jih je dandanes na Kitajskem najmanj pet milijonov, ki opij kadé. Da ne bi vsega denarja oddali na tuje, jeli so Kitajci v novejšem času sami saditi tisti mak, od ktereга narejajo opij, ali še vedno ga dvakrat toliko kupujejo od Angležev.

Opij narejajo od soka makovih glav, dokler so še zelene, kajti takrat imajo največ soka v sebi. Ako glavico malo narežeš, izcedi se iz nje nekaj mlečni sok, ki se na zraku strdi ter črno-rujavo potemni. To je opij. Kdor opij kadi, dene čisto malo zrno tega strupa v posebno za to narejeno lulo, prebode ga z iglo ter položi lulo na ogenj. Kedar se zrno jame kaditi, vleče dim skoz dolgo cev váse, in ko je nekolikokrat dobro potegnil, zaspi. Če se iz sladkih sanj vzbudi čisto omamljen, seže takoj zopet po luli, potegne znova in zopet zaspi (gl. str. 69.).

Kmetijstvo.

Kitajci živé po večjem od kmetijstva, za katero je rodovitni kitajski svet pripravnejši, nego marsikteri drugi. Prav zato so Kitajci toliko stoletij mogli biti záse, da niso občevali z drugimi narodi. Najslavnejši modrijani kitajski so se vsi od nekdaj ujemali v tem, da je poljedelstvo na Kitajskem tisti vir, ki narodu daje življenja, državi pa moči in veljave. Pa saj je tudi narod sam o tem do dobrega prepričan ter zato na vso moč čisla poljedelstvo. Sam cesar mora na začetku pomladi prijeti za plug ter razorati nekoliko brazd, da pokaže, kolikanj imenitno je kmetovanje. Isti dan, ko cesar v Pekingu opravlja ta lepi obred, praznujejo začetek pomladi tudi po deželi s podobnimi svečanostmi. Deželni glavar gre v slovesnem izprevodu pomladi naproti. Pred mestom na vzhodnih vratih sreča drugi izprevod, v katerem peljejo pomlad v podobi velikega, od gline narejenega bivola. Bivol je zato podoba pomladi, ker po mastnem in blatnem riževem polju ne moreš z drugo živino orati nego z bivolom. Pred bivolom stopa godba, za njim pa nosijo na nosilnicah otroke čudno oblečene in s cvetlicami ovenčane, ki predstavljajo razne bogove in boginje. Pred deželnim glavarjem se ustavijo, on pa poprime besedo ter v lepem govoru slavi pomlad ter izpodbuja ljudi, naj

skrbno obdelujejo polje. Končavši svoj govor, mahne glavav trikrat z bičem po bivolu, v tem pa planejo ljudje nad glinasto podobo, razbijejo jo ter se jamejo puliti za male glinaste podobice, ki so se iz razbitega bivola vsule po tleh.

Bombaževa tkalnica.

Kakor cesar poljedelstvo, tako počasti cesarica izdelovanje svile. V devetem mesecu vsakega leta gre z najodličnejšimi gospemi v svetišče in opravi daritev bogu, ki je učil ljudi svilo presti. Po daritvi natrga nekoliko murbnega listja, vrže svilodni mešiček v vročo vodo ter zvije nekoliko preje. Ta obred opravlja zato cesarica, ker se z iz-

delovanjem svile in svilenih tkanin pečajo po večjem le ženske (gl. str. 85.).

Kolikanj imenitno je za Kitajca kmetijstvo, kaže nam najbolje to, da Kitajska vsega dovolj sama rodi, česar treba za življenje stoterim milijonom njenih prebivalcev. Na Kitajsko ne bi bilo nikdar treba žita voziti, če bi imeli povsod dovolj občil; in če je kdaj v kakem kraju huda lakota, krivo je to, da je premalo cest in drugih potov, po katerih bi se moglo za takšne nadloge prav na vse strani hitro pomagati z živežem; večkrat pa so velike nesreče krivi tudi nepošteni uradniki, kakor smo že prej povedali. Po obilnosti poljskih pridelkov so nekteri naši možje sklepali, da Kitajci svojo zemljo mnogo bolje obdelujejo, nego mi. Toda motili so se. Zdaj, ko nam je Kitajska bolj znana, kakor nekdanj, vemo, da imajo na Kitajskem še vedno dosti neobdelanega sveta, zlasti po gričih in hribih južnih krajev, po katerih zemlja ni kaj rodna. Bolj proti severu je svet čim dalje rodovitnejši, in našel boš na tisoč metrov visokih gorah najlepše njive; ali takoj poleg njih boš videl velike kosove, porastle s samim mahom, vresjem in grmovjem. Celó v najgostejše naseljenih krajih ne manjka močvirja, ki bi se dalo osušiti v rodno polje, a večkrat boš našel takoj za hišo spašnik namesto vrta. Mnogo prostora vzamejo na Kitajskem grobovi in gomile, ktere ima vsaka rodovina na svojem polju, mnogo pa tudi veliko število praznih in zapuščenih kapel, ki nimajo drugega namena, nego da nekoliko izpremenijo jednolični svet. Tudi to ni res, da bi Kitajci polje bolje obdelovali, nego mi; saj na mnogih malih kmetijah nimajo drugega orodja, nego motiko in grablje. Oralo ali plug, ki ga na večjih kmetijah vleče leni bivol, ne razorje dovolj globokih brazd, in ker se torej prst premalo preobrača, treba jo je tem bolj gnojiti. Le zemljo gnojiti zna kitajski kmet bolje od našega. Kaj nerodno je tudi to, da Kitajci nimajo pri kmetijskem gospodarstvu ne lopat, ne tačk. Tudi nimajo pokritih skednjev, ampak vse žito omlatijo kar na polju s cepci, ali pa ga izmanejo z živino.

V starih časih ni imel noben Kitajec nič svojega sveta, ampak vsa zemlja je bila državna, in vsako leto so cesarske oblasti posamezna zemljišča dajale v najem tistim, ki so bili za delo. S časom se je to izpremenilo; tudi Kitajska je dobila svoje velike in male posestnike, a država je od njih le desetino pobirala ter nadzorovala, da so polje skrbno obdelovali. Dandanes niso zemljišča nikjer tako razdrob-

ljena, kakor na Kitajskem, kjer največje posestvo na ravnem ne meri več nego kakih šestdeset hektarov, a za premožnega ga štejejo, kdor ima šest hektarov (t. j. nekaj nad 10 oralov) lastnega svetá. Pri velikih mestih lahko skromna rodovina živi od jednega ali poldruega hektara ($0.5755 \text{ ha} = 1 \text{ orál}$) zemlje, če jo sama obdeluje; najemnika dveh hektarov pa imajo za siromaka. Največ se kitajska zemljišča zato drobé, ker oče svoje posestvo razdeli v enakih kosovih med vse svoje sinove; če pa celo posestvo zapusti le najstarejšemu, zapusti mu ga s pristavkom, da ne sme mlajših bratov poditi z doma. Seveda če bi mali posestniki posejali na jedinem svojem hektaru žita, ne bi mogli živeti. Ti ljudje to dobro vedó, pa sadé samih povrtin, ki jih v mestu dobro spečajo, ob enem pa vzgajajo čajeve grmiče in murbe, da potem svilne gosence redé in svilo predejo. To so opravila za žene in otroke, in kdor ima le nekoliko večjo rodovino, ne potrebuje pri obdelovanju svojega vrta vse leto nobenega plačanega delavca; a če je pri tem tudi še priden in varčen, lahko izhaja. Po večjem se Kitajci odlikujejo z vsemi temi lastnostmi; v svojih potrebah znajo biti skromni, kakor noben drug narod ne; pri delu so pridni in stanovitni; a koliko skrb imajo za skupno korist cele rodovine svoje, omenili smo že o drugi priliki. V kitajski rodovini velja staro pravilo: „Jeden za vse, a vsi za jednega.“ To pravilo je največje bogastvo kitajskega kmeta, in le po tem pravilu je mogoče in verjetno, da polovico vseh kitajskih zemljišč obdelujejo najemniki.

Od poljskih pridelkov je najimenoitnejši riž, in dasi v severnih in višjih zahodnih krajih niti ne raste, pridelajo ga vendar več, nego vsakega drugega žita. Saj pa riž tudi nikjer tako obilno ne obrodi kakor na Kitajskem, kjer ga vsak hektar daje poprek za 3.840 kilogramov, med tem ko ga v Vzhodni Indiji na hektaru pridelajo 2.470, v severni Ameriki pa le 1.800 kilogramov. Na Kitajskem imajo na leto po dve riževi žetvi (gl. str. 80. in 82.). V severnih krajih sejejo pšenico, proso in ajdo, ki tudi prav bogato obrodi, kakor v južnih krajih riž. Koruze in krompirja Kitajci nekdanj niso poznali, a dandanes boš našel oboje po vsem prostranem cesarstvu; zlasti v goratih krajih sadé mnogo krompirja, ki je marsikterim hribovcem glavni živež. Koruza in krompir pa nam tudi pričata, da Kitajci niso več zoper vsako tujo stvar, kakor nekdanj, in odjenjali bodo čim dalje bolj od zastarelih svojih predsodkov. Le škoda, da se tudi Kitajci

rajši poprimejo slabih navad, nego dobrih. Povedali smo že, kako si lahkoumno strupé življenje z opijem; in vse žalostne izkušnje jih niso drugega izučile, nego da pošiljajo za ta strup preveč denarja na tuje. Začeli so torej sami mak sejati, in dasi ga pred štiridesetimi leti skoro niti poznali niso, pridelujejo ga danes že po vseh krajih prostranega cesarstva. Razun teh najiminitnejših poljskih pridelkov sadé Kitajci tudi mnogo drugih hranivih rastlin, raznega korenja, tečne zelenjave, plemenitih povrtnin ter mnogo vrstnega sočivja.

Plavajoča stanovanja na reki v Kantonu.

Kedar govorimo o kitajskem kmetovanju, ne smemo pozabiti ribarstva. Kitajske vode imajo neznano mnogo rib; pa ne le v rekah in jezerih, tudi v umetnih prekopih in vodotokih, po katerih napeljujejo vodo na riževu polje, jih je vse polno (gl. str. 82.). Pripeti se torej, da po zimi, kedar je polje pod vodo, na istem mestu ribe lové, kjer so želi po letu. Praktični Kitajci so kmalu izprevideli korist te ribje obilnosti, pa so jeli ribe loviti za vsakdanjo hrano. Na vsaki

ladiji imajo spredi na rilcu privezано mrežo, ki jo vsak hip lahko k sebi potegnejo, da iztresejo ujete ribe. Izurili so celó neko vrsto ptičev, da jim pomagajo loviti ribe. Ptiči sedé na robu ladije, in brž ko z bistrimi svojimi očmi zapazijo kako ribo, pogreznejo se v vodo in prileté nazaj na ladijo. Kitajec, ki jim je okoli vratu dejal zanke, da ne morejo plena svojega požreti, pobere jim tedaj iz kljunov ribe. Pri nas ljudje vse premalo cenijo ribštvo, in v novejšem času še manj, nego nekdanj, dasi so učeni možje že večkrat dokazovali, kolikankor koristna bi mogla biti ribja reja. Kitajci so v tem daleč pred nami, kajti oni ribe že davno pomnožujejo z umetno rejo.

Mnogo manj se pečajo Kitajci z živinorejo sploh. Na veliko redé le svinje, ki malo trebajo, pa so rodovitne, kakor nobena druga žival. Iz nekterih krajev prodajajo slanino, krače in plečeta tudi na tuje, zlasti na bližnje otoke južne Azije. Bivoli in goveda so na Kitajskem le tovarna živina, ki jo pa tudi rabijo, da jim goni razne stroje, zlasti pri vodotokih. V nekterih peščenih in gričastih krajih redé pač tudi ovce, ali volne dobivajo vendarle največ iz mongolske višave. Po vsem tem imajo Kitajci le prav malo senožitij in pašnikov; ves svet je skoro preoran v njive, a v sredi med raznovrstnim žitom rastejo murbe in čajevi grmi, ki ne trebajo záse posebnega zemljišča. To je velika dobrotá za kitajskega kmeta, kajti na istem polju uredi ob enem po več vrst gospodarstva, da porabi vse domače delavne moči, tudi žene in otroke, ki prav lahko opravijo vse delo, kar ga daje čaj in sviloreja. Kjer je kraj za to, nasadé murb in čajevca na vsakem praznem prostoru, celó po nasipih, in le po tem je mogoče, da so takšni kraji tako gosto naseljeni. Že prej smo rekli, da Kitajska spada med najrodovitnejše dežele naše zemlje, ali navzlic temu ne bi niti ona toliko rodila, ko bi kitajski kmetovalci sejali in sadili le jedno vrsto žita in sadeža; mnogovrstni plodovi pa vlečejo vsak druge sokove iz zemlje ter povzdigujejo prirojeno njeno rodovitnost. Kitajski kmetje pridelujejo vsi skupaj sedemdeset različnih plodov, od katerih smo najimennitnejše že omenili, opisujoč deželo kitajsko. Tam smo tudi povedali, koliko imajo na Kitajskem plemenitega in slastnega sadja, in koliko raznovrstnih povrtnin znajo vzgajati.

Utegnil bi kdo vprašati, po čem so kitajska zemljišča, če bi jih hotel človek kupiti. O tem ne moremo nič stalnega reči, kajti v raznih krajih je cena različna; pri velikih

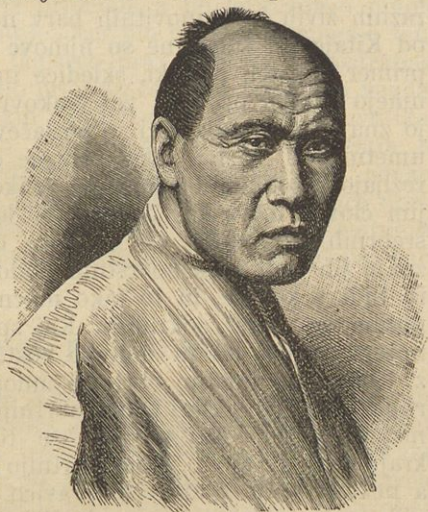
mestih in ob velikih rekah je cena višja, tam pa, odkoder je žito težko spečati na trg, je cena nižja. Sploh pa so zemljišča dosti draga. Hektar riževega polja stane v enem kraju osem sto goldinarjev našega denarja, v drugem še enkrat toliko, ali pa še več. Pri velikih mestih stane hektar vrta celó šest do sedem tisoč goldinarjev. Kdor si zemljišče vzame v najem, plača na leto deset odstotkov kupne cene. Še težje je ustanoviti tržno ceno raznim žitom in drugim plodovom; stalnosti je v tem na Kitajskem še manj, nego pri nas. O dobri letini je cena sploh nižja, nego o slabi; ob velikih plovniških rekah in v velikih mestih, kjer se vse lažje proda, je tudi vse dražje, nego v samotnih krajih, kamor ne sega ne cesta, ne reka, da bi se pripeljal po njej kupec. Razun tega je še dovolj drugih nepričakovanih vzrokov, ki kar čez noč tržno ceno vzvišajo ali znižajo. Pripeti se, da kaka stvar danes stane sto goldinarjev, jutri pa tri do štiri sto, ali pa narobe. Pri tem je večkrat tudi dosti sleparije, ktere kitajske oblasti nikakor ne znajo ubraniti. Ista vlada, ki tako skrbno nadzoruje poljedelstvo, ni prav ničesar storila, da bi se ohranili gozdje, katerih v mnogih krajih že kar nič več ni. Pomanjkanje gozdov pa je velika nesreča za take kraje, katerim rado zmanjka potrebne vlage; in prav na Kitajskem se to večkrat zgodi, kedar ni dosti deža, zlasti v severnih krajih, kjer ni velikih rek in umetnih vodotokov, zemlja pa je tako rahla, da hitro izgine vsa mokrota globoko pod zemljo. Za Kitajca je tedaj suša strašna nadloga, da je skoro ni moči popisati, kajti zemlja ne rodi, in zatorej se najprej začnenja draginja, za njo lakota in nazadnje kuga. Sila je včasih toliko, da stariši lastne otroke prodajajo, ali pa jih zamenjujejo za sosedove, da jih potem zakoljejo in pojedó namesto svojih. Takisto stori tudi sosed. O takšnih hudih letih pogine v rodovitni kitajski deželi od gládú na milijone ljudi.

Obrtnost.

Narod, ki je tako priden in delaven, kakor so Kitajci, ima gotovo tudi izurjenih in okretnih obrtnikov in rokodelcev. In res imajo Kitajci že od starih časov toliko domače obrtnije, da ne bi trebali ničesar kupovati od tujcev. Tako je nekdaj tudi bilo; dandanes pa, ko so Kitajci jeli občevati in kupčevati z drugimi narodi, ne morejo se več

povsem ubraniti evropskih in američanskih izdelkov, s katerimi jih obsipavajo tuji trgovci. Toda vse, kar se speča tujih obrtnijskih izdelkov, ni niti deseti del tega, kar Kitajci sploh potrebujejo; ali zato se tudi kitajskih izdelkov mnogo na tuje proda. Če primerjamo kitajsko obrtnost z našo, uvideli bomo, da mali naši obrtniki nikakor niso spretni in strpljivi, kakor kitajski; ali zato Kitajci niti ne poznajo naših obrtnij na veliko, ne poznajo silnih naših strojev in tvornic, ki nadomeščajo tisoč in tisoč človeških rok. Na Kitajskem delajo vse na malo, a ničesar na veliko. Od mehaničnih pomočkov poznajo samo vod, škripec, vreteno in zobato kolo, in še le od Evropejcev so sprejeli tudi vijak. Skoro vsa kitajska obrtnija je torej rokodelska, in prav zato se kitajski obrtnik lažje in bolje izuri v svoji obrtniji, in vse, kar on izdelava, je lepo in dobro, tako da je tudi za rabo, a ne le za oči. Da Kitajcem mala obrtnija zadostuje, mogoče je zato, ker skromni kitajski delavec malo potrebuje, pa po ceni dela, a nič se mu ne mudi, da bi se s kako stvarjo prehnaglil in jo slabo naredil.

Japonec.

Pomanjkanje velikih strojev je vzrok, da se Kitajci prav malo pečajo z rudarstvom, kajti preveč zamudna so pota, po katerih oni dobivajo kovine ter jih prirejajo za vsakdanjo rabo. Le jedno so kitajski obrtniki od nekdaj umeli, namreč deliti delo, da pri večji obrtniji vsak kaj drugega dela, da gre hitreje od rok. Če prideš v kak kraj, kjer izdelujejo železnine, ne boš videl velikih tvornic, ampak videl boš sto in sto malih delavnic, v katerih v vsaki kaj drugega izdelujejo. Kitajske posode od bele prsti ali porcelana slovó od nekdaj po vsem svetu, kajti dobre so in lepe. Odlikujejo se tudi z zanimivimi slikami v živih barvah (gl. str. 77.), ali jedno posodo ne barva samo jeden delavec, marveč toliko, kolikor ima na posodi biti različnih podob in različnih barv. Prvi

naredi rožo, drugi ptiča, tretji človeka, a četrti zopet kaj drugega; jeden slika le z rudečo barvo, drugi z zeleno, tretji z modro in tako dalje, dokler ni posoda pobarvana. Seveda brž ko je kdo svoje delo opravil in posodo naprej oddal, sprejme od svojega prednika že drugo posodo, da delo prav nič ne zaostaja. Koliko različnih stvari delajo od bambusa (stran 75.), to smo že povedali, ali dodati nam je, da od njega delajo papir najboljše vrste, a delajo ga tudi od riževe slame Kitajska bombaževa tkanina, ki ji pravimo „nanking“, znana je po vsem svetu. Na priprostih domačih statvah tkó prelepo pisano svilo (str. 85.). Dobrega črnila ali takozvanega tuša ter raznih živih in stanovitnih barv ne zna nihče narejati bolje od Kitajcev. Imenitne so njihove lakirane stvari, kakor na primer kozarci, ploščki, skledice in druge posode. Želvovino umejo Kitajci prirejati za vsakovrstne potrebne stvari ter jo znajo zvijati, barvati in pozlačevati, da je noben evropski umetnik ne bi znal tako. Razne drage kamene brusijo in rezljajo s tolikim trudom in toliko potrpežljivostjo, da se jim človek mora kar čuditi. Še lepše pa znajo od tankih srebrnih nitij plesti vse mogoče drobne stvari za lišp; a znajo jih tudi v raznovrstnih podobah vdolovati v porcelan in tudi v kovine, in to tako močno, da jih z najostrejšim nožem ne moreš odkrhniti. Kaj spretno umejo s priprostim nožem rezljati les in slonovo kost. Sploh se na Kitajskem z drobno in umetno obrtnijo mnogo več pečajo nego v Evropi, in v marsikteri takšni obrtniji prekašajo kitajski umetniki evropske. Naj povemo še to, da se v marsikterem kraju bolj pečajo z jedno obrtnijo, v drugem pa z drugo; a nekteri kraji imajo celó pravico, da se kaki izdelki le pri njih smejo izdelovati, in da jih mora vsa dežela za svoje potrebe kupovati od njih.

Toda navzlic temu, da so kitajski obrtniki spretni in strpljivi, da malo potrebujejo in po ceni delajo, ter navzlic temu, da so vse kitajske obrtnije že silno stare, niso dandanes več tako dovršene, kakor so bile nekdej, ampak celó nazadujejo. Nekoliko je temu kriva vlada kitajska, ki dobrih obrtnikov ne izpodbuja in ne podpira več, kakor nekdej. Slavni kitajski cesarji so v starih časih največ skrbili imeli za telesno blagostanje naroda kitajskega ter so v ta namen razglašali koristne zakone in naredbe. Dandanes so te postave še vedno veljavne, toda izpolnjujejo se površno; vlada je slaba, pa nima več prave oživljajoče moči v sebi; a kjer glava ne velja, tam gre vse narobe. Še več pa ki-

tajski obrtniji škoduje to, da se z njo poganjajo evropski in ameriškanski izdelki, odkar jim ni več zaprta pot čez mejo kitajskega cesarstva. Najbolj se za sedaj pozna padanje kovinske obrtnije, kajti ker nimajo velikih strojev, ne morejo Kitajci domačih kovinskih izdelkov nikakor tako po ceni prodajati, kakor na primer Angleži. Pa tudi pri drugih obrtnijah se že pozna, da Kitajci ne bodo več dolgo mogli prebiti s starimi pripravami in starim priprostim orodjem. Tkalstvo je na Kitajskem domača obrtnija. Po zimi, ko na polju ni dela, tkó kmetje domá bombažovo prejo (gl. str. 91.), ki so jo večkrat celó domá pridelali, a po letu vozijo potem izdelano tkanino na semnje. Ker jim pri tem pomagajo žene in otroci, in ker jim je tkalstvo prav za prav le postranski zaslužek, mogli so tkanino prav po ceni prodajati; in vendar izdelujejo Angleži v velikih svojih tvornicah bombažovo tkanino še bolj po ceni, in v mnogih primorskih mestih bi utegnili popolnoma izpodriniti domače izdelke. Ista nevarnost preti svilarstvu, ki je na Kitajskem tudi domača obrtnija. Kitajska svila je še vedno močnejša in stanovitnejša od evropske, ali po evropskih tvornicah jo znajo lepše barvati in likati.

Delavci in berači.

Nekdo je trdil, da so reveži najsrečnejši ljudje na svetu. To bi bilo po nauku tistega grškega modrijana, ki je rekel, da je najsrečnejši človek tisti, ki ima najmanj potreb. Tako je menda sodil popotnik, ki hvali stanje kitajskega delavca. Navzlic največjemu naporu je kitajski delavec zadovoljen človek; saj ima tudi on svoj čas za počitek. Takrat sede na klop ali pa kar na tla, pije duhan, in kramljaje s svojim tovarišem, ne zmeni se za ves svet ne. Delavnica njegova mu je ob jednom njegova kuhinja, obednica in spalnica. Na isto klop, na kateri je po dnevu použil skromno svojo hrano, vleže se zvečer k počitku. Prav tam ima tudi shranjeno vse svoje premoženje, boljso suknjo za praznik, lulo, nekoliko drobnih stvari za lišp, in dvoje klinčkov od trdega lesa ali od slonove kosti, da jih ima pri jedi namesto vilic. Pri tem je trdnega zdravja in veselega srca ter srečen, da ne trpi lakote. Gotovo preveč pa je isti potopisec rekel, ko pravi, da je delavcu najboljše poročstvo za njegovo srečo to, da živi v tako dovršeni državi, kakoršna je Kitajska. Res je, kar dalje poudarja, da se na Kitajskem sin najsiro-

mašnejšega delavca sme nadejati najvišjih državnih služb in častij, če prestane predpisane skušnje; ali res je tudi to, da priprave za takšne skušnje stanejo mnogo novcev, ki jih delavec ne premore.

Ker se le ne dá tajiti, da je tudi na Kitajskem dosti revščine, kakor povsod na svetu, trdi drugi pisatelj, da razmerno na Angleškem mnogo več ljudij kruha strada in mraza trpi, kakor na Kitajskem. Posebno lepo je, da najpriprostejši kitajski delavec nikdar ne bo grdo ravnal s svojo ženo, nikdar je ne bo tepel ali razžalil s kako nespodobno

Japonec višjega stanú s služabnikom.

surovo besedo, med tem ko je pri naših ljudeh večkrat ravno narobe. Seveda navzlic kitajski jednoličnosti le niso delavske razmere po vsem prostranem cesarstvu iste. Po velikih primorskih mestih, kjer so se Angleži naselili in utemeljili velikih tvornic po evropskem vzoru, je že marsikaj drugače, nego po notranjih krajih, kjer so se ohranile stare šege. Tako je zaslužek v nekih krajih večji, v drugih manjši; ali ker so kitajski de-

lavci trezni in skromni, lahko z malim prebijejo, zlasti ker tudi žena in otroci hodijo na delo, da kaj zaslužijo. Po notranjih krajih je to še lažje, kajti tam delavci še po stari navadi živé v zadrugah, in kar kdo zasluži, ne zasluži samo záse, ampak vse mora oddati hišnemu očetu za skupne potrebe cele rodovine. Te razmere in pa to, kar smo že večkrat poudarjali, da je Kitajec varčen in zmeren, potrpežljiv in priden, vse to povzdiguje splošno delavno moč na Kitajskem, in prav zato so Kitajci do naših dnij mogli prebiti brez velikih naših strojev in tvornic.

Plačila so na Kitajskem mala. Delavec zasluži navadno po šestdeset novčičev našega denarja v gotovem, ali dovolj mu je zato, ker za hrano ne potrebuje več nego po dvanajst novčičev. Seveda se po delu in po kraju menja plačilo. Kdor na polju dela, dobiva v nekterih krajih le po šest goldinarjev na mesec, v drugih pa celó samó po pet, in to brez hrane. Nekoliko zaslužijo tudi žene, ki poprek dobivajo za polovico manj plačila nego moški, dasi pri nekterih stvareh, kakor na primer pri čaju in bombažu, opravijo polovico vsega dela. Za neka lažja opravila porabljajo tudi otroke ter jim plačujejo po deset do dvanajst novčičev na dan. Če žena ne more tam delati, kjer njen mož, hodi čez dan k premožnejšim sosedom, da pomaga in streže v hiši. Da bi se pa ženska čisto ločila od svoje rodovine ter šla sama kam v službo, tega stari kitajski zakoni ne dovoljujejo, ampak ukazujejo, da se morajo ženske prej omožiti, predno stopijo v kako službo.

Po vsem tem bi človek sodil, da na Kitajskem pravih siromakov niti ni; a več jih je, nego v mnogih drugih deželah, ki se ne morejo ponašati s tolikim prirodnim bogastvom. Nekoliko je temu kriva zanikarna vlada, ki ničesar ne stori, da bi olajšala stanje resničnih revežev, kakoršni so bolniki in pohabljeni; mnogi drugi so si sami krivi svoje nesreče, ali s tem, da so z igranjem zapravili svoje imetje, ali da so se udali opiju ali kaki drugi strasti, ki človeku uniči životne moči. V nekterih krajih pa so ljudje res pregosto naseljeni, pa ne morejo vsi najti dela in zaslужka. To so torej tisti tjudje, od katerih se nabirajo silne množice beračev, kakor jih vidiš le na Kitajskem. Pridružijo se jim tudi topoglavci in blazni, gobavi in hromasti ter drugi bolniki, za ktere ni očitnih bolnic in hiralnic, kakoršnih imajo po krščanskih deželah. Kitajska vlada, kakor da bi imela slabo vest, nikakor ne prepoveduje beračenja, ampak ga celó dovoljuje. Bolniki ter tudi izsluženi vojaki dobivajo od vlade pisano dovoljenje, da smejo beračiti, a to pismo si obesijo na prsi, kedar gredó prosit, in ponosni so nanj, kakor na kakšno odlikovanje. Večina kitajskih beračev je brez doma, pa po noči kar pod milim nebom ležijo, ali pa se stisnejo v podstrešja svetišč. Po letu že prebijejo, ali po zimi je huda, pa jih mnogo umrje od mraza in gladú. Ob cestah boš tedaj vsako jutro našel tu in tam kakega mrliča, ki je po noči zmrznil, a večkrat jih leži tudi po več skupaj. Kitajci so tega navajeni, pa hodijo mimo

mrličev, ne da bi se zmenili za nje; le kdor je posebno praznoveren, usmili se nesrečnika ter ga spodobno zakoplje. Veruje namreč, da se duša takšnega mrliča izpremeni v hudobnega duha, ki potem straši in nadleguje ljudi, njemu pa bo prizanesel zato, ker ga je pokopal.

Da bi si, zapuščeni od vsega sveta, sami nekoliko pomagali, sklepajo kitajski berači med seboj takozvane „beraške bratovščine“, ki imajo vsaka svojega glavarja, a vse skupaj so združene v veliko „beraško zavezo“, kateri je vrhovni glavar „beraški kralj“ v Pekingu. Cesarske in mestne gosposke priznavajo te beraške glavarje in občujejo z njimi kakor s kakimi oblastniki, in to po pravici, kajti berači slušajo le svojega glavarja, in le on jih more brzdati, da ne postanejo ljudem presilni in predrzni. Bratovščine se ločijo na krdela in manjše oddelke, ki imajo zopet svoje vodnike, kedar gredó beračit. Glavar bratovščine določi vsako jutro posebej, ktere kraje imajo posamezni oddelki obhoditi tisti dan. Pred vsako hišo se ustavi ves oddelek in se ne gane dalje, dokler mu ljudje ne dadó neke mere žita ali pa kakega darú v gotovem denarju. Da berači ne čakajo mirno in tiho svojega darú, ni treba poudarjati, saj drugod po svetu tudi ni boljše; in kakor povsod, tako tudi na Kitajskem vse poskušajo, da bi človeka ganili ter izprosili večjega darú. Milo stokajo in tožijo nadloge svoje; jedni kažejo krvave rane, drugi pohabljen roko ali nogo, tretji kaže blaznega tovariša svojega, in dalje ko morajo čakati, sitnejši so in naposled jamejo kričati in tuliti, da je človeka kar groza. Ko so pa sprejeli svoj dar, umolknejo in prilepijo na hišo na rudečem papirju napisano pobotnico, ktera za tisti dan obvaruje hišo drugih beračev, če bi mimo šli. Kar so berači po dnevu naberačili, izročé zvečer vestno glavarju svojemu, ki zopet vse v enakih delih natanko razdeli med vso bratovščino.

V vsakem mestu imajo beraške bratovščine svojo hišo, v kateri vsak ud dobi prenočišča, če plača za noč po jedno „sapeko“, katerih gre četvero na naš novčič. To ni mnogo, ali vsak berač ne more postati ud bratovščine zato, ker mora plačati tri unce srebra (t. j. 1500 do 1800 sapek) vstopnine. Sploh pa sprejemajo v bratovščino le moške, nikakor pa ne žensk in otrok. Kedar kdo od vpisanih beračev umre, kupi mu bratovščina krsto in ga spodobno pokoplje. Vsi udje bratovščine mu morajo iti za pogrebom in o določenih dnevih hodijo na njegov grob molit zanj.

Zanimivo je, kako nam evropski popotnik popisuje kitajske berače, ki jih je srečal med potjo:

Prišedši v vas, videli smo druhal od kakih sto in dvajsetih beračev. Njihov vodnik se je ravno z županom pogajal za znesek, ki bi mu ga imel plačati, da bi berači ne beračili po vasi, ampak da bi kar takoj šli dalje. Župan mu je ponujal tisoč sapek, t. j. okoli 2 gld. 50 novč., a vodnik jih je zahteval pet tisoč. Pogajala sta se in prepirala, kakor na konjskem semnju; malo je odjenjal jeden, malo drugi, in pobotala bi se bila, ko bi bil župan primaknil še sto sapek. V tem se

vodnik razjezi, namigne svoji druhal, in kakor bi trenil, razkropili so se berači v malih oddelkih po vasi ter jeli nadlegovati posamezne hiše. Poskušali so vse mogoče zvijače, da bi izprosili kaj več miloščine. Strašno so tarnali, zvijali se in spakovali ter odkrivali raztrgane cape svoje, da si na golem telesu videl rane in druge hibe. Bilo jih je, ki so vpričo hišnega gospodarja zgrabili nož ter si sami sebi vrezali krvavih ran, a grozili so se, da se bodo zaklali, če jim ne podeli kakega daru. Pri nas bi človek takšnemu sitnežu hitro kaj vrgel, da bi se ga odkrižal; Kitajec pa ni tako nagel, ampak ostaja pri svojem delu, kakor da bi beračev niti ne videl, niti ne slišal; še le ko so se berači jeli groziti in se

je jeden kakor mrtev zgrudil na hišnem pragu, dal jim je gospodar nekoliko sapek in peščico riža. Beračem se je zdelo to premalo, in še bolj so jeli razsajati, a najpredrznější se je jel groziti: „Pri tej priči se bom v tvoji hiši ubil, če mi ne daš pet sto sapek; saj veš, da boš potem že jutri pred sodnikom moral odgovor dajati za življenje moje, a če ga boš hotel podkupiti, moral mu boš dati najmanj deset tisoč sapek, da te nedolžnega spozna. Torej pameten bodi, in plačaj za četrť ure pet sto sapek, ali pa bom jaz življenje svoje daroval na korist bratovščine naše.“

Japonska gospá višjega stanú.

Hišni gospodar je dobro vedel, da bi se berač res utegnil ubiti, pa se ni dalje obotavljal, ampak izplačal mu je pet sto sapek, da se je odkrižal njega in njegovih tovarišev, in da ni imel sitnosti s sodiščem. Kakor v jedni hiši, tako so berači postopali po vsej vasi in nabrali nad dvajset tisoč sapek (t. j. 50 gld.) po nerodnosti županovi, ki se ni hotel odkupiti za tri tisoč in šest sto sapek, ktere je nazadnje terjal beraški vodnik.

Mnogo bolj se ljudje bojé tistih beračev, ki niso vpisani v nobeno bratovščino in se kar sami klatijo okoli, kajti še silnejši so in se hudo maščujejo, če jim ne daš, kolikor bi radi, ali če jih celó kar praznih rok odpraviš. Po noči ti privlečejo kakega mrliča, položé ga na prag hiše tvoje ter ti z njim nakopljejo strašnih sitnostij. Na Kitajskem namreč imajo oster zakon, ki vелеva, da mora za smrt vsakega človeka dajati odgovor tisti, na čegar zemljišču so naši mrliča. Nič ne koristi, če tudi deset prič priseže, da se je rajnki sam ubil, ali da ga je zadel mrtvoud; pred sodnikom kriv je le posestnik zemljišča. Če bi se torej berač res ubil, kakor je žugal, obsodil bi sodnik hišnega gospodarja; kajti on je zakrivil beračevo smrt, zato ker mu ni hotel dati miloščine. Hišni gospodar bi se le tedaj mogel rešiti obtožbe, ko bi mu sorodniki rajnkega ali pa beraški njegovi tovariši spričali, da je nedolžen. To pa stane zopet mnogo novcev, kajti berače treba plačati, sodnika pa podkupiti.

„Saj mora vsak človek nekje umreti, pa ni mogoče, da bi za vsakega moral nekdo odgovor dajati pred sodnikom?“ Tako bi utegnil kdo vprašati, in po pravici. Na to mu odgovorimo, da se kitajski sodniki čisto nič ne zmenijo za tistega, ki je umrl na svojem domu. Zánj so odgovorni njegovi sorodniki, in če ti nimajo ničesar ugovarjati ali tožiti, ni nikomur nič mar, kar se godi v hiši. Ako bi brat brata na domu ubil in bi kak tuj človek šel morilca tožiti, ne opravil bi ničesar, če ne bi tudi sorodniki sami pozvali sodnika na pomoč. Saj smo že rekli, da je vsaka kitajska rodovina mala država záse, in državne oblasti se nič ne vtikajo v domače razmere, če vsi sorodniki složno živé drug z drugim.

Otroci in sužniki.

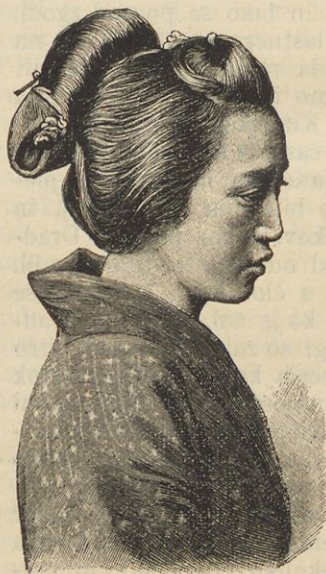
Knjige, ki nam popisujejo kitajsko življenje, razlikujejo se v nekterih stvareh druga od druge in večkrat si celó nasprotujejo; med tem ko nekteri pisatelji vse hvalijo in

takorekoč v zvezde kujejo, pripovedujejo nam drugi take stvari, da je človeka kar groza, kedar jih čita. Kaj pogostoma čitamo, kako trdega srca so kitajski stariši, kajti lastne otroke zametujejo ter jih takoj po porodu vržejo na smeti, kjer jih potem pojedó domači prašiči. Človek si ne more misliti, da bi kje pod solncem živeli takšni živinski stariši; a če jih je, mnogo jih gotovo ni, saj toliko ne, da bi se o ubijanju otrok moglo govoriti, kakor o kaki vsakdanji navadi. Hude nadloge so že večkrat bile vzrok velikim pregreham; strast in obupnost človeka premoti, da stori, česar ne bi storil, ko bi prej dobro preudaril, in tako se povsod zgodi, da kdo koga ubije, ali da zavrže lastnega otroka. Tudi na Kitajskem so bile nadloge vzrok, da so ljudje začeli moriti otroke. Prva poročila o tem imamo iz dvanajstega stoletja po rojstvu Kristusovem, ko so na Kitajskem bile velike domače homatije, in ko so ob istem času iz središčnih azijskih višav večkrat prihrumeli divji gorjanci ter neusmiljeno plenili in morili po deželi. Ljudij je bilo čim dalje manj, in cesar ni več dobival toliko dohodkov, kakor poprej. Uradniki so tedaj tudi otroke šteli med odrastle ter tudi od njih terjali davkov. Časi so bili hudi, a človek, ki je sam záse težko plačeval, pomoril je otroke, ko je čul, da bodo uradniki prišli popisovat ljudstvo. Drugi so žalostni vzgled hitro posnemali, in v kratkem je v nekterih krajih moritev otrok bila tako splošna šega, da je niti najostrejši državni zakoni niso več mogli ubraniti. Ob nekem prekopu stoji še dandanes kamen, na katerem je napisano, da se ondi ne smejo utapljati deklice.

Ko vse prepovedi niso nič koristile, obljubil je cesar darilo iz državnega zaklada vsakemu, kdor bo zavrženega otroka vzel za svojega. To je nekoliko pomagalo, in premožni ljudje so se po malem privadili skrbeti za siromašne otroke in sčasoma utemeljili posebne zavode ali hiše za najdence. Popolnoma odpraviti pa se moritev otrok ni več dala, in še dandanes siromašni stariši zametujejo svoje novorojenčke. Seveda jih ne mečejo na smeti prašičem za hrano, ampak prepusté jih dobri sreči, da skrbé drugi za nje. Največje sirote so deklice, in njih na Kitajskem največ zavržejo. Ž dečkom se že prebije; on odraste, pomaga si sam, podpira stariše in skrbi, da se jim rod ne zatare. Težje se preživi deklica, če se ne omoži, kajti ona ni za vsako delo, pa si v mnogih krajih ne more sama ničesar zaslužiti; siromašni stariši, ki nimajo srca, otresejo se jih

torej najrajši kar takoj po porodu. V nekterih večjih mestih je ta navada tako splošna, da vsako jutro, predno solnce izide, hodijo posebni možje pobirat otroke. Z volovskim vozom obhodijo vse ulice in vsak čas dajo znamenje, po katerem jih spoznajo ljudje. Kdor ima mrtvo ali živo dete, pa bi se ga rad iznebil, izroči ga tedaj vozniku, ki mrtve vse skupaj vrže v jamo in jih posiplje z živim vapnom, žive pa pelje v hišo za najdence, kjer jih izreajo na državne stroške. V mestu Kantonu imajo zavod, v katerega dobivajo vsako leto po pet tisoč najdenih deklic, ali ker je v njem

Japonska deklica srednjega stanú.

le za tisoč otrok prostora, dadó ostale na kmete na rejo, nekoliko pa jih razdelé med premožne ljudi, ki se oglasijo za nje. Kaj navadno je, da siromašni stariši svoje hčere sami prodajo bogatim ljudem, ki s kupljeno deklico nikakor ne postopajo kakor s kako sužnico, ampak vzgojijo jo, da jim streže v hiši, a kedar odraste, skušajo ji najti ženina ter ji preskrbé potrebno doto, ne da bi jim morala za to še dalje služiti. Pripeti se, da taka sirota postane prav spoštovana gospa, in nikdar ji nihče od moževih sorodnikov ne bo očital, da je priprostegega rodú.

Kar smo tu povedali o za-
metovanju in prodajanju otrok,
nikakor ne velja o vseh siromašnih
stariših. Tudi na Kitajskem je
dosti priprostih ljudij, ki se navzlic
največji revščini ne bi za nobeno ceno ločili od ljubljenih
svojih otročičev, naj jih je, kolikor hoče. Zlasti na kmetih
boš videl matere, ki gredó na polje, pa vzamejo s seboj po
dvoje in troje svojih najmlajših, jednega v naročju, drugega
na hrbtu, tretjega zavitega v gube svoje obleke. Med delom
jih mati položi na tla, naj se igrajo, kakor znajo, sama pa
se trudi za nje, da bi jih mogla preživiti.

Moritev otrok kitajske postave ostro prepovedujejo in
s hudimi kaznimi grozijo ne le morilcu, ampak tudi sorod-
nikom njegovim, ki so odgovorni za vse, kar se godi med

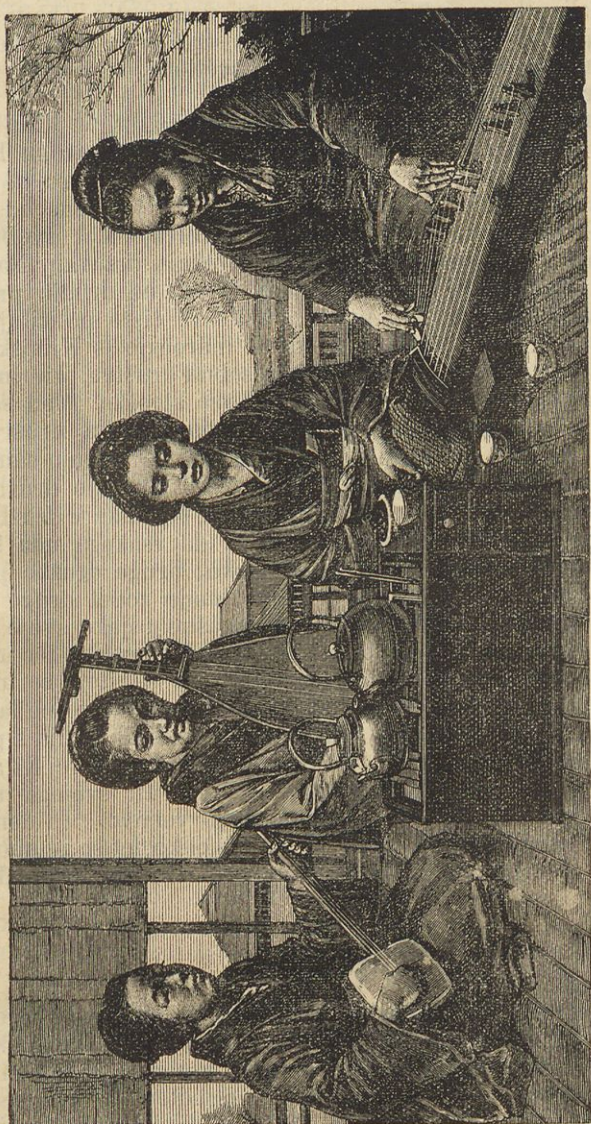
njimi; ali te naredbe se ne dadó izpolnjevati, nekoliko zato ne, ker so uradniki zanikarni in podkupni, nekoliko pa tudi zato, ker se kitajske oblasti sploh ne vtikajo v domače rodbinske stvari, dokler jih kdo od roda sam ne pokliče na pomoč. Pa saj zoper takšne zastarele navade vladne naredbe sploh malo koristijo, zlasti tam, kjer nimajo takšne vere, ki bi blažila dušo in srce vernikov svojih. Kitajcem manjka krščanstva in krščanske ljubezni. Pobožni katoliški misijonarji se trudijo že mnogo let, da bi jim prižgali luč večne resnice ter jih odvadili surovih in živinskih navad, med katerimi je moritev otrok gotovo najžalostnejša. Za novce, ki so jih nabrali od samih krščanskih darov, ustanavljajo šole in bolnišnice, a od siromašnih starišev kupujejo male otroke, ki jih krsté ter odgajajo v svojih zavodih. Previdni kitajski možje očitno priznavajo, kolika dobrota so katoliški misijoni za kitajske reveže, in le v nekterih krajih se nahaja kak zaslepljen cesarski namestnik, ki za služne može krivo sodi in jih včasi neusmiljeno preganja.

Prodajanje otrok je vzrok, da se je na Kitajskem do današnjega dne ohranila neka vrsta sužnikov. Prodani otroci so lastnina tistega, ki jih je kupil; njemu morajo delati ter dobivajo za to hrano, stanovanje in obleko, plačila pa nič. Huda sužnost to ni; saj gospodarji s takimi domačimi sužniki blago postopajo ter jih morajo poženiti, kedar odrastejo, a deklice postanejo svobodne, brž ko se omože. Sužnikovi otroci pa so takoj od poroda svobodni, in odprta jim je pot do vseh državnih služb in častij, če so imeli prilike, da so se kaj učili, in da so potem prestali predpisane preskušnje. Večji reveži so tisti ljudje, ki se ne morejo sami preživiti, pa se v obupu svojem za vse žive dni prodajo za sužnika. Kitajski cesarji so zoper tako sramotno prodajanje samega sebe oklicali ostre prepovedi, ali nič ni koristilo, kajti uradniki se malo pečajo za reveža, ki jim ne more ničesar dati, in ljudje se še vedno prodajajo, če si v nadlogah svojih ne morejo pomagati drugače. V prejšnjih stoletjih, ko so na Kitajskem pogostoma bile velike državne prekucije, ko so zdaj Mongoli prihrumeli čez mejo, zdaj se vzdignile domače stranke druga na drugo, takrat se je pač večkrat zgodilo, da so zmagalci cele rodovine sebi pokorili, da so jim morale služiti, kakor podložni kmetje ali sužniki. Dandanes take odvisnosti ni več, ali v tistih burnih časih se je kitajska vlada sama pregrešila zoper osebno svobodo državljanov svojih ter je cele rodove po

sili odpeljala iz njihovih domačij ter jih naselila v opustošenih krajih. Nekteri cesarji so pošiljali oborožene ladije na bližnje otoke, da so ondi pograbili ljudi, kolikor so jih mogli, ter jih potem prepeljali na Kitajsko v take kraje, kjer ni bilo prebivalcev, da bi obdelovali zemljo in davke plačevali. Pripetilo se je že v naših časih, pred kakimi dvajsetimi leti, da so kitajski uradniki po sili ustavili ladijo, ki je nabrala izseljencev za Ameriko, ter so iste odpeljali na kitajski otok Formoso. Po vsem tem vidimo, da Kitajci sicer nimajo pravih sužnikov, ali dovolj imajo ljudij, ki niso svobodni.

Druga vrsta sužnosti je kupčija z delavci ali težaki, katerim po kitajsko pravijo „kuli“. Ta sramotna kupčija se je začela pred kakimi petdesetimi leti, a močno se je povzdignila, odkar so v Ameriki odpravili sužnike ter prepovedali kupčijo z zamorci in se je vsled tega delo podražilo. Posestniki prostranih nasadov so tedaj mešetarje svoje poslali iz Amerike na Kitajsko, ker so vedeli, da je ondi mnogo revežev in dobrih delavcev. Prišedši na Kitajsko, obetali so ti mešetarji takorekoč zlate gradove onim, ki bi hoteli z njimi v Ameriko v službo; obetali so, da jim bodo čez nekoliko let plačali vožnjo nazaj, a ko bi med tem kdo od njih umrl, da bodo mrtvo njegovo truplo vestno poslali domú v njegov rojstni kraj, da bo pokopan med rodом svojim. Premamili so jih mnogo, a če se je kdo še kaj obotavljaj, zgrabili so ga in vlekli na ladijo. Najboljšo kupčijo imajo pri tem mešetarji sami, kajti vožnja za vsakega delavca stane jih dve sto tolarjev, a v Ameriki ga prodajo za tri sto petdeset tolarjev; zdaj pa še vsakemu zaračunijo hrano, ki so mu jo dajali med potjo, in kar so še sicer potrosili zanj, ali za obleko, ali za kaj drugega. Vse te stroške povrne mešetarju kupec, ki jih potem vsakemu delavcu odteguje od njegovega zaslužka. Seveda kupec si od posojenega denarja zaračuna visoke obresti, in dolgo, dolgo se mora siromašni Kitajec truditi, predno poravna silne račune ameriškanskih oderuhov, kajti posestniki nasadov postopajo z njimi slabše, kakor so postopali prej s črnimi sužniki. Kaj torej koristi Kitajcu bahaška beseda, da je svoboden, če ni nič na boljšem od sužnika; prav za prav pa niti ni svoboden, dokler ima še kaj dolga pri trdem gospodarju svojem. Le skromni, pridni in strpljivi Kitajec more dalje časa prebiti takšno stanje, ali naposled mine tudi njega potrpežljivost, in že večkrat so se ti kitajski izseljenci vzdignili zoper svoje

Japonske pevke z godbenim orodjem.

gospodarje, katerih ne brzda nobena državna postava. Mnogo teh zapeljanih nesrečnikov umre že med potjo, kajti mešetarji jih kar po šest do sedem sto stlačijo na jedno ladijo, kjer nimajo dovolj ne zraka, ne svetlobe, a nimajo niti dosti hrane, niti zdrave pijače.

Dandanes je ni dežele v Ameriki, zlasti v južni ne, kjer ne bi imeli kitajskih delavcev. Na samem otoku Kubi jih je kakih sto tisoč. Največ jih utegne biti v Peru-u, dasi prav tam najgrše postopajo z njimi. Na boljšem od teh prodanih delavcev so tisti Kitajci, ki bivajo kot svobodni naseljenci v severno-amerikanskih zaveznih državah. Največ jih je v Kaliforniji, kjer stanujejo ločeni od drugih prebivalcev v posebnem delu mesta. Tu živé čisto po kitajskih šegah ter si celó obleke in hrane naročajo s Kitajskega. Vožnjo črez morje jim preskrbé posebna društva, katerim od zaslužka svojega vestno odplačujejo vse stroške. Med seboj so složni, pomagajo si v potrebi, a omenjenim društvom so drug za drugega porok za plačilo, da ne trebajo samega sebe prodajati. Pa tudi sami med seboj sklepajo družbe v razne namene, za ktere plačujejo stalne prineske v družbeno blagajno. Pogrebna družba ima skrb, da vsakega uda svojega pošlje po smrti domú na Kitajsko; druge družbe podpirajo bolne in obnemogle; a druge imajo zopet druge namene. Prav te družbe utegnejo siromašne rojake svoje obvarovati nepoštenih mešetarjev in drugih sleparjev ter ustaviti sramotno kupčijo z delavci, kateri so se itak že uprle neke veljavne države. Tako, na primer, angleške vojne ladije ostro pazijo, da se mimo njih ne odpelje kaka ladija s prodanimi kitajskimi delavci. Omenjene družbe so torej Kitajcu na tujem največja dobrota; Kitajec se čuti svojega med svojimi, pa ima tujcem nasproti večjo veljavo. Priden in varčen si marsikteri pomore in za nekoliko let se premožen vrne nazaj v domačijo, ki jo je bil zapustil kot siromak.

Kupčijstvo.

Na svetu ga menda ni naroda, ki bi za kupčevanje in trgovanje imel toliko darú, kolikor ga imajo Kitajci, ki v tem celó žide prekašajo. Kitajec je na vso moč lakomen po denarju in pohlepen po dobičku; premeten in zvit se bo lotil vsake najmanjše kupčije, če mu le količkaj dobička obeta, in vsak zunanji dogodek bo znal porabiti na korist

kupčije svoje. Pravi Kitajec je kar srečen, če od jutra do večera čepi v svoji prodajalnici in potrpežljivo čaka kupcev; ako je kak trenutek sam, pa vedno računa, koliko je že pridobil, in koliko še bo pridobil, predno bo noč. Kitajcu je trgovanje ali barantanje prirojena lastnost. Najmanjši denar ali takozvana sapeka je prva stvar, ki jo Kitajci dajejo otroku, da se z njo igra; govoriti in šteti se kitajsko dete ob enem uči, in kakor hitro more čopič držati v roki, uče ga tudi zaznamovati številke. Mali otroci, ki so takorekoč še le shodili, že barantajo med seboj in celó v igri najrajsi trgujejo. Jeden prodaja, drugi kupuje, in pri tem se pogajajo, prepirajo ter skušajo drug drugega ukaniti, kakor pravi odrastli trgovci, od katerih so se tudi že naučili psovki in drugih navadnih besed. Brez skrbi pošlješ kitajskega otroka po kako stvar na trg ali v prodajalnico; kupil ti bo, kakor si mu naročil, in ne bo se dal opehariti.

V kupčijstvu se torej Kitajec nikogar ne ustraši, in evropski trgovci bi se od njega mogli marsikaj naučiti. Dokler je kitajska vlada domačim ljudem branila trgovati s tujci in so se le v prav malo mestih smeli naseliti evropski trgovci, imeli so poslednji prav dobro kupčijo, kajti nihče se ni z njimi poganjal, in karkoli so Kitajci hoteli spečati na tuje, morali so prodati njim, in le od njih so zopet sprejemali, kar so hoteli dobiti s tujega. Dandanes pa, ko so tujcem odprta vsa večja mesta in se tuji trgovci smejo voziti daleč gor po reki Jantsekiangu v notranje kraje, je marsikaj drugače. Domači kitajski trgovci so začeli naravnost brez prekupovalcev trgovati s tujimi deželami, zlasti z Evropo, kjer so kitajski cesarji z raznimi vladami sklenili trgovinske pogodbe, a namestili tudi že svoje poslanca, da se poganjajo za koristi kitajske kupčije. Evropski trgovci zdaj na Kitajskem ne morejo več tako silno in zlahka obogateti, kakor nekdanj, kajti težko jim je tekmovati s kitajskimi trgovci, ki so v kupčijskih stvareh zvedeni in okretni, ob enem pa strpljivi in delavni kakor malokdo drug. Mogoče je celó, da bodo domači trgovci evropske čisto izpodrinili s Kitajskega.

Pa saj ni bilo treba dovoliti trgovanja na tuje, da bi se Kitajec izuril v kupčijstvu; prostrano kitajsko cesarstvo je od nekdanj imelo jako razširjeno domačo trgovino med posameznimi kraji, ki so daleč drug od drugega ter se tudi ločijo po svojih izdelkih in pridelkih. Kaj zanimivo je, da imajo ljudje v nekterih krajih več darú za kupčijstvo, nego v drugih. Tisti, ki so takorekoč rojeni trgovci, razselili so

se po vsem cesarstvu in povsod imajo svoje pisarne in zaloge, a med seboj so dobri tovariši, ki si vedno dopisujejo in pomagajo drug drugemu; saj imajo vsi iste misli in želje, vsi so iz jednega kraja domá in po večjem so si tudi po krvi v rodu. Vsa kitajska trgovina je torej v rokah prebivalcev nekih krajev, a med njimi se najbolj odlikujeta deželi Šensi in Šansi. Med tem ko bogatejši trgujejo na veliko, ali pa imajo le kupčijo z denarji, hodijo drugi kot priprosti prodajalci ali kramarji od hiše do hiše, a zopet

Korejaneec.

drugi služijo pri velikih trgovcih kot pisarji, pomagači, potovalci in mešetarji. Tudi po tem se prebivalci raznih krajev ločijo, da ne trgujejo vsi z vsemi stvarmi, ampak nekteri kupčujejo le s tkanino, drugi le s čajem; nekteri z duhanom, drugi z opijem, a drugi zopet s čim drugim. Kjer morajo ti trgovci in pomagači njihovi občevati ob meji cesarstva s tujimi narodi, naučé se tudi jezika njihovega; ob ruski meji govore ruski, če treba, v velikih primorskih mestih pa angleški. Da bi prav vso skrb mogli posvetiti kupčiji, nimajo navadno kitajski

trgovci zemljišč, ali pa jih imajo le prav malo, a nekteri se niti ne ženijo, da jih nič ne veže na dom, in so lahko danes tu, jutri tam. Sicer pa se nekoliko trgovske krvi pretaka v vsakem Kitajcu, in marsikdo, ki nima sreče pri kmetijstvu ali pri obrtniji, loti se kakšne kupčije in si navadno opomore. Zato na Kitajskem ne najdeš niti najmanjše vasi, da ne bi bilo v njej po več trgovcev, ki v lopah ali pa v malih prodajalnicah ponujajo raznega blaga. Drugi hodijo od hiše do hiše z robo svojo, in če potuješ po cesti, srečal

boš vsak čas malega kupčevalca. To kupčijsko živahnost še bolj povzdigujejo semnji, ki jih prav pogostoma imajo po vsem Kitajskem, in ne le po mestih, ampak v vsaki borni vasi. Po večjih mestih pa je v nekterih ulicah itak večni semenj, kajti od jutra do večera se ljudje kar gnetejo okoli prodajalnic (gl. str. 45., 50., 59.).

Da je na Kitajskem toliko kupčije, temu je pač najimenitnejši vzrok ta, da so ljudje gosto naseljeni; nekoliko pa pospešuje trgovino, zlasti trgovino na malo tudi to, da imajo na Kitajskem čisto majhno denarno merilo. Pri nas si za novčič ne moreš skoro ničesar kupiti, niti koščka kruha ne; na Kitajskem pa za sapeko marsikaj dobiš, in vendar gredó skoro štiri sapeke na naš novčič. To je kaj koristno za tiste, ki na drobno prodajajo, in za tiste, ki na drobno kupujejo. Za sapeko si kupi Kitajec na trgu krhelj kake hruške, pest ocvrtega fižola, merico dinjinih peček, lulo duhana ali pa skledico toplega čaja, seveda najslabše vrste. Kdor si ne more kupiti cele pomaranče, kupi si je pol, ali pa samo četrt, in na milijone je barantačev, ki se s takšnim drobižem ukvarjajo in ga prodajajo takorekoč za vsakim hišnim oglom. Kitajcu je dve sto sapek, to je kakih šestdeset naših novčičev, dovolj denarja, da začne kako kupčijo na drobno. Tudi berača se odkrižáš, če mu daš sapeko.

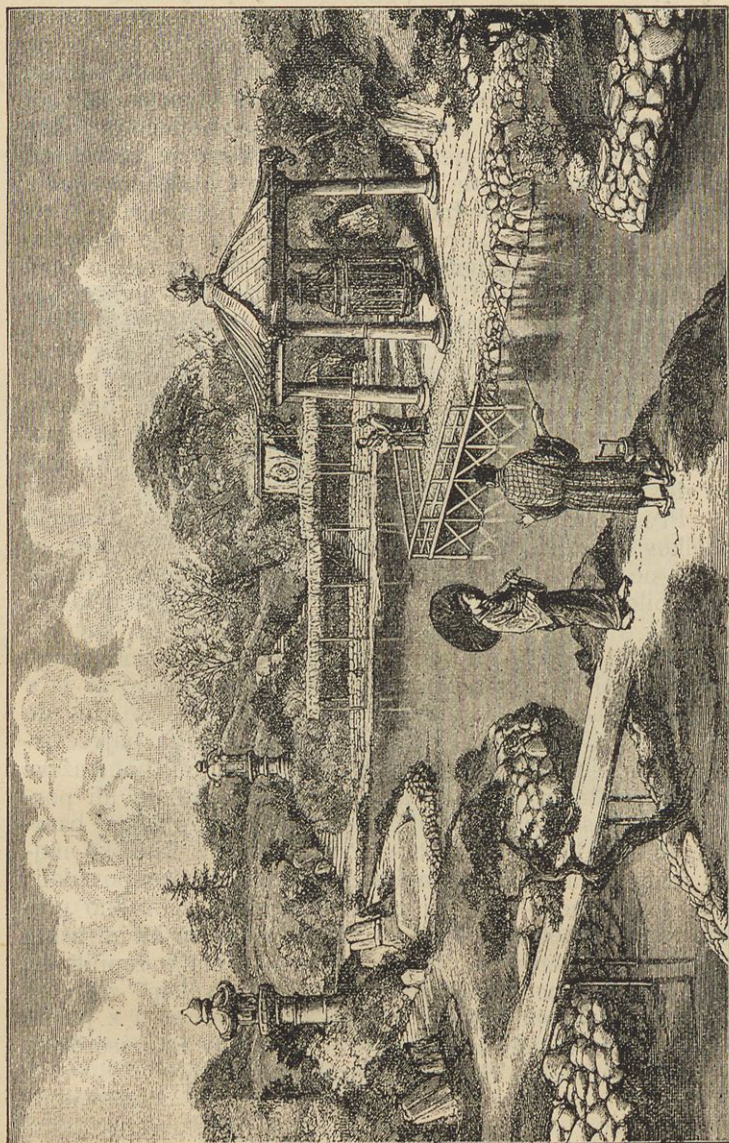
Sapeka je jedini kovani denar, ki ga sploh imajo na Kitajskem; prav za prav pa jo vlivajo od neke zmesi, v kateri je medi in kositra. Po podobi je sapeka okrogla, a v sredi ima luknjo, da jih po sto ali po tisoč nabereš na motvoz. Namesto večjega denarja imajo male drobne palčice od srebra in zlata, ki jih vselej sproti tehtajo, kedar plačujejo z njimi; zato morajo Kitajci vedno nositi s seboj malo ročno tehtnico, če gredó kupovat, trgovci pa nikdar niso brez nje. Jedinka pri računanju jim je unca, ki pa nima stalne cene, kajti vrednost srebra in zlata se na Kitajskem še bolj menja, nego pri nas. Navadno velja unca srebra 1500 do 1800 sapek. Če Kitajci nimajo srebrnega in zlatega denarja, pa imajo papirnatega ali bankovce, ktere izdajajo razni denarni zavodi ali banke. Kjer je kupčije, tam mora biti tudi vere, da pospešuje trgovino. Na Kitajskem so v ta namen že davno utemeljili denarne banke, a danes jih imajo brez števila. Pa ne le banke, ampak tudi posamezni trgovci se radi pečajo z denarno kupčijo, ali posojujejo le na visoke obresti, in če imajo dovolj poroštva, da ne izgubijo posojenega denarja. Dandanes, ko meje

kitajskega cesarstva niso več zaprte kakor nekdanj, naselili so se kitajski trgovci po vseh bližnjih deželah in otokih vzhodne Azije, in prav oni širijo s kupčijo svojo višjo omiko med tamošnjimi narodi.

Zanimivo je, kako Kitajci pogodbe sklepajo. Evropski popotnik se je bil prepričal, da sama beseda ni porok dovolj, da bo Kitajec natanko izpolnil, kar je obljubil; kajti če le more, utaji ti kaj, ali pa trdi, da sta se drugače zmenila, in napravi ti mnogo sitnosti. Ko je torej zopet potreboval voz, da potuje dalje, moral mu je Kitajec vse napisati, kako daleč in za koliko plače ga bo peljal, kakšni zadržki bi ga med potjo mogli odvezati njegove obljube, in kar je sicer bilo treba določiti. Kitajec se je nekoliko obotavljal, naposled pa se je le udal ter naredil dve pismeni pogodbi, podpisal ju ter jedno záse obdržal, drugo pa izročil Evropecu. Pa to še ni bilo dovolj. Kitajec je prosil popotnika, naj bi šel z njim v svetišče, da bi tudi kupčijski bog potrdil pogodbo. Popotnik, ki je dobro poznaval Kitajce, kako praznoverni so v takšnih stvareh, mislil si je, čim več poročstva, tem bolje, pa je privolil. On sam piše o tem takó-le:

„Prišla sva na precej prostoren trg, a sredi njega smo takoj videli lepo gizdavo poslopje. Bilo je svetišče kupčijskega boga. Pred vhodom je bilo prostorno odprto podstrešje ali nekaka veža, a pred vrati sta stala dva velikanska bronasta psa, kakor za stražo. V svetišču so po stenah visele plošče druga do druge, ki so jih bili ljudje v kaki zadregi obljubili bogu; na oltarju pa si videl podobo kupčijskega boga, oblečenega v dragocene svilene oprave. Obraz je imel ves pozlačen, postave je bil silno debele, izpod nosa so mu viseli dolgi brki, a levo roko je visoko stegnil ter s kazalcem kazal proti nebu. Ob straneh sta stala dva strežaja; jeden je držal v roki meč, drugi zastavo, a oba sta srdito gledala pred se. Sicer pa v svetišču ni bilo videti ne pobožnosti, ne strahu božjega, in človek bi prej sodil, da je na semnju, nego v kakem svetišču. Vse je mrgolelo nemirnih ljudij; tu in tam si videl po nekoliko trgovcev, ki so se na ves glas prepirali in sklepali kako kupčijo; ob strani so duhovniki prodajali dišečih sveč in pozlačenega papirja; a sem ter tja so hodili kramarji z raznoterim drobižem, ki so ga zopet na ves glas hvalili in ponujali. Pred oltarjem ravno ni bilo nikogar. Ta trenutek je moj kitajski tovariš hitro porabil, prižgal bogu v dar lepo dišečo svečo, pokleknil ter se nekolikokrat s čelom dotaknil tal. Nato je vzel najino pogodbo

Svetišni vrt v Tokiju na Japonskem.

ter jo pred malikom čital na glas. Prej pa je boga rotil, naj dobro posluša, da ne bi preslišal kake besede. Ko je prečital do kraja, sežgal je na oltarju pogodbo, ki je po veri njegovi šla naravnost v nebesa v roke kupčijskemu bogu. Nisem se mogel vzdržati, da se ne bi nasmejal; ali pozneje sem se večkrat prepričal, da Kitajec nobene pogodbe tako vestno ne izpolnjuje, kakor tisto, katero je v svetišču sežgal; zánj ima sežgana pred malikom prav takšno veljavo, kakor če jo pri nas podpišejo priče pred notarjem.

Kitajec me je nagovarjal, naj tudi jaz svojo pogodbo sežgem, da ne bode nobene pomote; toda jaz nisem imel vere v poganski obred, pa sem pogodbo rajši obdržal pri sebi, nego da bi jo sežgal, a kitajskemu tovarišu sem rekel, da sem se že nekolikokrat prepričal, da kupčijski bog včaspi ter ne čuje pogodbe. Kitajec se je malo začudil ter neverno zmajal z glavo, nato pa me je poučil, da bržkone nisem dosti glasno govoril, ali pa da sem prižgal premalo sveč. Sicer pa ni dalje silil v me, kajti rekel je, da ima záse dovolj poroštva, záme pa mu je vse jedno.“

Prostrana Kitajska ima toliko raznovrstnih domačih pridelkov in izdelkov, da bi Kitajci za silo mogli prebiti, in da jim ne bi bilo treba trgovati s tujimi deželami. Kakor vemo, bilo je včasitudi tako. Toda Kitajci dobivajo nekterih pridelkov več, nego jih sami trebajo, a da bi to, kar jim ostaja, lažje prodali na tuje, skoro ni drugače mogoče, nego da tudi sami kupujejo kaj iz drugih krajev. Tako se je v novejšem času začela zunanja trgovina, ki se od dne do dne bolj širi in razvija. Dandanes s Kitajskega največ izvozijo čaja, suróve svile in tudi svilene tkanine, bombaževe tkanine ali takozvanega „nankinga“, beloprsternih ali porcelanastih posod, mnogo lakiranega blaga in pahljač, bambusa, indige, kafre, rabarbare, uvažajo pa na Kitajsko najbolj strupenega maka ali opija, kakor smo že prej povedali; razun tega mnogo riža, ki ga na Kitajskem še vedno premalo vzraste; potem bombaža, raznih kovin, voska in raznih vrst smole, biserov in dragih kamenov, malih žepnih ur, ruske kožuhoine, mnogoterega drobiža za lišp, zlate in srebrne žice (drota), ki je trebajo za vezenine, a z južnih azijskih otokov dobivajo rogove od bivolv in nosorogov, od katerih izdelujejo raznoterih drobnih stvari.

Ob čila.

Kjer je toliko kupčije in trgovine, kakor na Kitajskem, mora biti tudi občil, da ljudje svoje pridelke spečajo iz jednega kraja v drugega. Za vsakdanje življenje tolikanj skrbni Kitajci so to takoj izprevideli ter so že v starodavnih časih vse premrežili z dobrimi cestami, uredili reke ter jih drugo z drugo zvezali s prekopi, da so mogli z ladjami voziti po njih. Če je v prejšnjih stoletjih kak Evropec prišel

Japonski ribji prodajalci.

na Kitajsko, ni se kar mogel načuditi tem prekornim napravam, in na vso moč je v svojih poročilih hvalil skrbno kitajsko vlado, ki tako lepo vzdržuje ceste in prekope. Tako je bilo nekdaj; a dandanes, ko cesarji kitajski sploh nimajo več niti toliko skrbi, niti toliko moči, kakor predniki njihovi, dandanes vse nazaduje, a stare naprave propadajo. Mnogo prekopov ni več za rabo, ker je le malokdaj vode v njih; drugi so se čisto zablatili, ali pa so se tu podrli nasipi, tam mostovi in zatvornice. Prav tako je po cestah, ali pa

še slabše; zidane velike ceste so na mnogih krajih čisto razdrte, pa se tu vdiraš v jame, tam izpodtikaš ob kamenje, a kedar dežuje, teče voda kar v potokih po razkopanih tleh. S takšne ceste voznik, če le more, zakrene v stran, pa rajši pelje po preoranem polju. To je tem žalostnejše, ker so kitajske ceste bile nekdanj najboljše na svetu, da niti v Evropi ni bilo takih; nekatere so bile popločane s kamenitimi pločami, a drugim se še dandanes moraš čuditi, kako umno so speljane čez bribe in doline ter tudi vsekane v žive skale. Zdaj so ploče razmetane, a mostovi so podrti ali pa tako slabi, da se voznik ne upa čez nje, pa jih rajši obide, če more. Cesar in mandarini njegovi vse to vedó in vidijo, a ničesar ne storé, da bi popravili in ohranili, kar so predniki njihovi napravili nekdanj na korist vsemu narodu. Današnja Kitajska nam je torej najboljši dokaz, kako nevarno je, če se v kaki deželi vlada jedina peča za vse, tudi za prav vsakdanje potrebe, narod pa nima drugih pravic, nego vršiti ukaze cesarja in namestnikov njegovih. Zagovorniki kitajske države sicer pravijo, da se Kitajci po naukih starih svojih modrijanov smejo vzdigniti zoper malovredne oblastnike svoje, in da se te pravice tudi večkrat prav odločno poslužujejo; ali kaj jim vse to koristi, ko slabe vlade ne morejo zameniti z dobro, drugače pa si ne znajo pomagati, ker so od sto in sto let vajeni, da jih takorekoč pri vsem njihovem dejanju vodijo cesarji in mandarini. Kaj pomaga, če sodnik bogatega obtoženca, ki je zakrivil kako kazen, obsodi, da mora na svoje stroške popraviti kos ceste, če je postala za nič. V prejšnjih časih, ko je vlada še imela skrb za vzdrževanje cest, bilo je tudi cestarjev in stražarjev, ki so bivali ob cestah v posebnih, zánje sezidanih hišah. Danes ni ne cestarjev, ne stražarjev, a hiše njihove so zapuščene ali pa razdrte. Na takšnih postajah so tudi imeli neko napravo, da so hitro mogli dati znamenje, če je kaka nevarnost pretila, ali če se je sicer pripetilo kaj nenavadnega. Kakor so pri nas na gorah zažigali krese, kedar se je bližala turška sila, prav tako so Kitajci na takšnih postajah zanetili posušene živinske odpadke, da se je močno kadilo in je namesto ognja bil dim za znamenje. Vseh teh naprav danes ni več.

Da se je po slabih potih slabo voziti, to je stara resnica, a posebno hudo je, če tudi voz ne velja. Kitajski popotni voz ni kaj prida; samo na dve kolesi je, os ima leseno, a pères nič. Voznik sedi spredi na deski, popotnik pa z

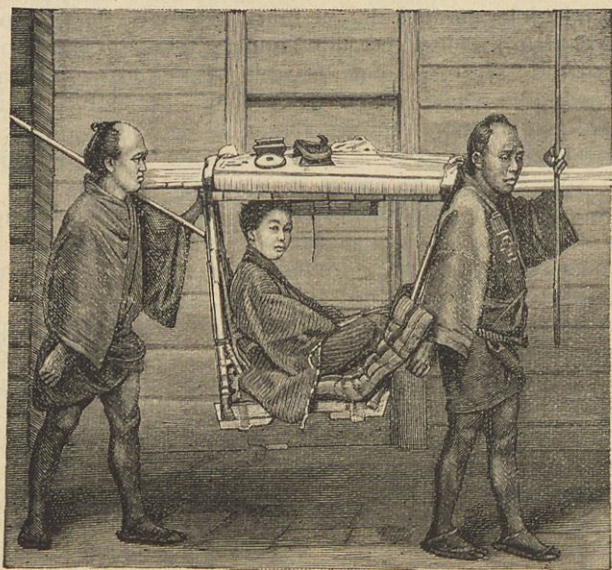

navzkriž položenimi nogami čepi vzadi v lesenem zaboju, ki je pokrit z bombaževo tkanino. Voz je težek in neokreten, pa se po kamenitih in razvoženih cestah trese, da bi človek kar dušo izpustil. Za silo je že, dokler se voznik drži globoko izvoženih kolovozov, ki so vsi enako široki, zato ker imajo kitajski vozovi vsi isto kolotečino; ali gorje mu, če izmakne iz kolovoza in omahuje z jedne strani na drugo, da se vsak čas lahko preobrne. Pred vozom so vprežene navadno po dve ali tri mezge druga za drugo, ki prehodijo po štirideset do šestdeset kilometrov na dan. Manj premožni ljudje potujejo na tačkah, ki imajo samo po jedno kolo, a na vsaki strani kolesa po jeden sedež. V takšno samokolnico ne vpregajo živine, ampak po dva težaka jo pomikata naprej; jeden jo vleče, drugi jo poriva. Po slabih potih so samokolnice najpripravnejše, pa ne le za ljudi, ampak tudi za prevažanje tovorov. Če piha ugoden veter, razpno na takem vozičku tudi še jadro, da gre lažje naprej.

Ker niti na Kitajskem ni vsak človek toliko premožen, da bi si za na pot najel lastnega voznika, imajo tudi večje vozove za več ljudij, ki nadomestujejo naše pošte ali omnibuse; neokretni pa so tudi ti vozovi, in marsikdo gre rajši peš, a kdor premore, najme si konja, da ga jaha. Po suhem je torej na Kitajskem kaj nerodno in neprijetno potovati, nekoliko tudi zaradi gostilnic, ki niso vse za vsakega, ampak mnogo jih je takih, ki so le za neko vrsto ljudij. Truden popotnik se že od daleč veseli, če zagleda gostilno, ali prezgodaj se je veselil, kajti ko se je ustavil pred pragom, odpravi ga krčmar, rekoč, da je pri njem le za žitne trgovce; drugi se izgovarja, da pri njem odsedajo le tisti, ki z živino kupčujejo; tretji sprejema le kupčevalce s čajem. Popotnik mora tedaj dalje in dalje, dokler se ne nameri na pravo gostilno zanj. Navzlic tem neugodnostim je po kitajskih cestah kaj živahno, zlasti tam, kjer se steka po več cest, kakor ob kakem gorskem prelazu ali pri mostovih črez velike reke. Vozniki s tovari in z ljudmi, pešci in jahači, vsi se tu snidejo, a nikomur se ne mudi in prav živahno si pripovedujejo, kar se je komu pripetilo med potjo; še rajši pa se menijo o kupčiji, kajti največ jih je med njimi, ki vozijo žito in drugega raznega živeža v mesto.

Ni čuda torej, da se na Kitajskem popotnik ogiblje cest, če se jih le more, in da se rajši na ladiji vozi po rekah in prekopih. Po srednji in južni Kitajski, kjer so velike reke, ljudje sploh le po vodi potujejo in občujejo, in ceste

so le za to, da vežejo vasi in mesta z bližnjimi pristanišči, med tem ko velika mesta itak po večjem stojé ob rekah. Kako imenitno in živahno je občevanje po rekah, priča nam to, da tisoč in tisoč revnih ljudij živi od zaslužka na ladijah. Največ jih je, ki težke tovrne ladije vlečejo po rekah gor in dol. Količkaj večja ladija potrebuje po petdeset mož, da jo vlečejo po vodi gor, za nazaj pa jih je dovolj kakih petnajst. Za črez brzice je treba tudi po sto mož in še več, ob enem pa je treba najeti vajenega in krepkega človeka,

Japonska nosilnica.

ki rešava vrvi, če se zataknejo ob skalovje ali ob kako drugo stvar. Vsi te vrste ljudje bivajo vedno na ladijah ob takšnih mestih, kjer vedó, da bodo brodarji potrebovali njihove pomoči. Na nekterih krajih je toliko teh povodnih prebivalcev, da je skoro premalo prostora za druge ladije, ki morajo ondod prav varno voziti (gl. str. 94.). Če tudi zaničevani, so ti siromaki tako vajeni vode, da se nikakor ne bi preselili na suho. Na ladiji se rodé, na ladiji se ženijo in na ladiji tudi umró. V bornih plavajočih kočah stanujejo skupaj z ženo in otroki, pa tudi s psi, prašiči in kokoši. Po petdeset,

šestdeset ladij se združi v povodno vas, ki šteje po dve do tri sto duš. Ker prebivalci na suhem ničesar nočejo imeti z njimi, ženijo se le med seboj, a na vodi imajo tudi svoje lastne prodajalnice in obrtnijske delavnice, svoje krčme in igralnice ter tudi svoja posebna svetišča. Vsak duhovnik ima svojo ladijo, a na njej majhen oltar, na katerem opravlja naročene daritve, moli za bolnike, zaklinja hudobne duhove, pa za vsa ta opravila sprejema obilne darove od povodnih vaščanov. Siromaštvo teh čudnih ljudij nič ne teži, ampak veseli so in dobre volje ter ženitovanja z večjim hrupom praznujejo, nego kmetje na suhem. Če premorejo, gosté se po več dnij, in pripeti se, da ženinovi stariši takrat zapravijo vse prihranjene groše svoje ter so potem siromašnejši, nego so bili kdaj poprej. Manjši plavi s kočami so vedno privezani na istem mestu; večji, na katerih po tri, štiri rodovine skupaj bivajo, pa se selijo ter so zdaj tu, zdaj tam. Otroke privežejo za vrvi, da ne utonejo, če padejo v vodo; za odrastlega človeka pa jim ni mar, če tudi utone. Evropski popotnik je videl moža, ki se je izpodtaknil in z ladije padel v reko, pa dasi je klical na pomoč in je prav blizu bilo kakih dvajset čolnov, ni ga bilo človeka; ki bi se bil zmenil zanj. Nesrečnik se je nekoliko časa boril, potem pa utonil. A zakaj ga nihče ni hotel rešiti? — Od strahu pred hudobnimi duhovi! Kitajci imajo namreč prazno vero, da utopljence utaplja njegov hudobni duh, ki plava takrat nad vodo, a utopil bi tudi vsakega drugega, ki bi hotel pomagati utopljencu.

Bolj nego po cestah pazi vlada po rekah na red in javno varnost. Posebni mandarini nadzorujejo brodarstvo in popotnike, a za pomoč imajo posebno povodno stražo. Po dva oborožena vojaka se vedno vozita sem ter tja na mali državni ladiji, na kateri imata za brambo tudi majhen top, da zalezujeta roparje. Toda ta straža ni nič kaj zanesljiva, kajti daje se podkupiti in večkrat jo potegne s samimi razbojniki; toliko pa je gotovo, da ti vojaki zelo nadlegujejo brodarje in popotnike, in da znajo od trgovcev izterjati dosti nedovoljenega davka. Črez noč ne sme noben popotnik ostati na ladiji ter si mora drugje iskati prenočišča. Ker se ladije itak le na stanovitnih pristaniščih ustavljajo, ni to nič hudega, kajti človek najde tam dovolj plavajočih gostilnic, kjer dobi dobre večerje in mehko posteljo. Kdor more, gre na kako „cvetlično ladijo“, na kateri razun dobre postrežbe najde tudi vesele družbe in zabave, kar mu je po

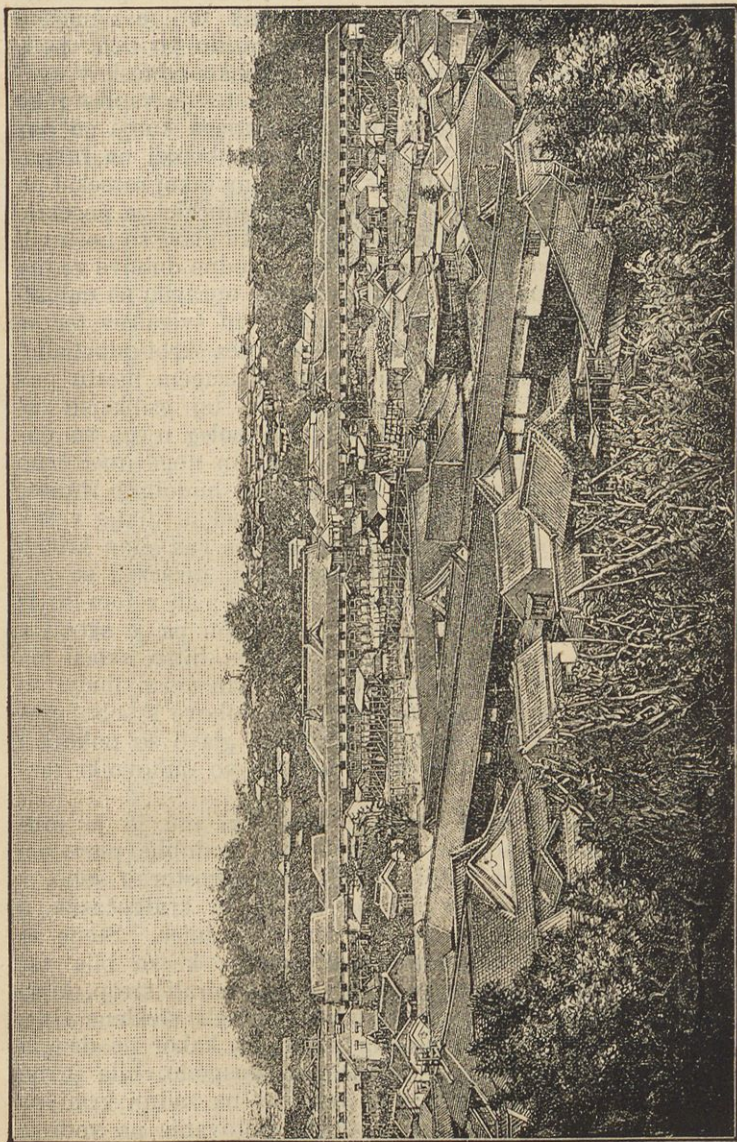
dolgi vožnji prijetna izpremembra. Drugo jutro ob določeni uri mora popotnik zopet biti na svoji ladiji, da ne bi zaostal; ali zgodi se, da so se brodarji kje zakasnil, in tedaj mora človek po ves predpoldan čakati, predno se dalje odpelje.

Naj tu povemo, kako Kitajci imenujejo razne dnevne dobe. Kakor mi, tako delijo tudi Kitajci dan na dvakrat dvanajst ur, ki jih štejejo po naše od enajsture ure zvečer. Dobi od enajstih do jedne pravijo „o polnoči“, od jedne do treh „o petelinovim petju“, od treh do petih „o zori“, od petih do sedmih „o solnčnem vzhodu“, od sedmih do devetih „o zajuterku“, od devetih do enajstih „predpoldnem“, od enajstih do jedne „poldan“, od jedne do treh „minuli poldan“, od treh do petih „popoldne“, od petih do sedmih „o kokošjem počitku“, od sedmih do devetih „o prvi nočni straži“, od devetih do enajstih „o drugi nočni straži“. Namesto ur imajo priprosti ljudje od sprhnelega lesa narejene sveče, ki počasi tle, kedar jih prižgeš, a s črnilom zaznamovane črte ti kažejo na njih, koliko časa je dogorelo. Le bogati ljudje imajo ure, ki jih kitajski trgovci dobivajo iz Evrope.

Praznoverni Kitajci se povsod, pa tudi na vodi bojé hudobnih duhov ter jih skušajo z raznimi obredi potolažiti in zaklinjati. Odličen evropski popotnik, ki je imel priporočila na najvišje cesarske oblasti kitajske, naročil si je ladijo in že se je bil napravil na pot. V tem pride mandarin k njemu ter mu jame pripovedovati, koliko se je zadnji čas zgodilo na reki nesreč, in da bi on ne mogel pred cesarjem odgovarjati, ko bi ga pustil odpotovati, ne da bi prej naredil, česar mu je treba za varno vožnjo. „Da bi se vsaj povodni bogovi potolažili“, nadaljeval je mandarin, „ukazal sem, da se ima njim na čast opraviti na bregu daritev, a vas sem prišel prosit, da bi bili navzočni pri žrtovanju, kajti le tedaj vam pobožni obred more biti na korist.“ Popotnik se je udal silni prošnji skrbnega mandarina ter se dal z njim vred nesti k reki, a pozneje je pisal o tej dogodbi sam takó le:

„Prišedši k reki, videli smo, kako se je od mesta sem pomikal dolg izprevod. Za zastavami so stopali godci, a za njimi so peljali belega konja, vsega ovenčanega. Takoj za konjem si videl duhovnike, potem pa dolgo vrsto hrumeče množice. Ko se je izprevod ustavil na bregu, stopil je ošemljen človek naprej ter zdaj plesal in skakal, zdaj se obrnil proti reki ter se spakoval in grozil povodnim duhovom, da

Mesto Tokijo (s cesarsko palačo) na Japonskem.

ne smejo ovirati naše voznje. Nato so ovenčanega belega konja zvezali in vrgli na tla, a duhovnik mu je z mečem odsekal glavo. Da se ne bi nič krvi razlilo po tleh, postavili so prsteno posodo ter so je nekoliko odnesli v svetišče, ostalo kri pa so s peskom zmešali ter jo vsuli v reko v dar povodnim bogovom. Glavo žrtvovanega konja so položili v prsteno skledo ter jo slovesno pokopali na bregu, truplo pa so dali duhovniku, ki ga je kar takoj razsekal na male koščke ter prodajal meso navzočni množici za posebno dobro zdravilo. Na grob zakopane konjske glave so postavili drugo od kamena izklesano, češ, da povodne duhove vedno spominja darovane žrtve. Po dovršenem opraviilu so zagnali ljudje silen hrup, zažgali nekoliko raket in švigalcev ter se razšli; mi pa smo se varni vseh nesreč brez skrbi odpeljali.“

„Nekoliko dnij potem smo videli v drugem mestu podobno zaklinjanje povodnih duhov. Pri tej priliki so zaklanega belega konja dejali na ladijo, a poleg njega so položili zvezanega moža, ki je obraz, roke in noge imel črno namazane ter bil takorekoč živa podoba hudobnih duhov. Nato je ladija odrinila, a za njo so se peljali ljudje v nepregledni vrsti čolničev po reki dol ter ves čas silno kričali in razsajali. Ko so se nekoliko časa vozili, razvezali so počrnjenega moža in ga svobodnega izpustili; ali v tem so iz vseh čolnov pokale puške proti njemu, on pa je skočil v vodo ter urno plaval proti bregu, kjer je hitro skočil na suho ter se skril v bližnjem grmu. Praznoverni ljudje so bili preverjeni, da je mož vse hudobne duhove s seboj pobral, in da ni več nevarnosti. Konjsko glavo so pokopali na plitvem mestu v sami reki, truplo pa so duhovniki razprodali med ljudi.“

Isti popotnik nam popisuje ladijo, ki mu jo je prekrbel cesarski mandarin. „Bila je bolj podobna plavajoči palači nego popotni ladiji. Imeli smo prostorno sobo, v kateri se je po dnevu vsa družba zbrala in kratkočasila, a imeli smo še posebno obednico in tri spalnice. Stene so bile zložene od dragocenih lesenih plošč, ki so bile vse gladko lakirane, a pozlačeni stebri so podpirali strop, ki se je svetil v najlepših barvah. Okenca so imela steklene šipe, a niso bila zalepljena z masnim papirjem, kakor po drugih ladijah. Čisto ločena od oddelka za gospodo, bila je na prednji krmi kuhinja in stan za veslarje, na zadnji krmi pa so bivali strežaji in vojaška straža.“ Potovanje po vodi je torej na Kitajskem na vsako stran boljše in ugodnejše, nego

po suhem. Če tudi niso vse ladije tako sijajno opravljene, kakor je bila ta, vendar je na vsaki več ugodnosti, nego na težkih in neokretnih vozovih.

Ker Kitajci največ občujejo in se vozijo po vodi, sodil bi človek, da so tudi dobri mornarji, zlasti ker kitajsko cesarstvo proti jugu in proti vzhodu sega do morja. Da so prebivalci južnih kitajskih krajev že v starodavnih časih

JAPONSKO CESARSTVO

mnogo jadrali po morju, povedali smo že prej. Tedaj so mnogo občevali z Indij ter z raznimi narodi, ki bivajo po južno-azijskih otokih. Ko so pa poznejši cesarji začeli Kitajsko zapirati drugim narodom ter niti svojim ljudem niso puščali hoditi na tuje, jelo je brodarjenje po morju pešati, dasi nikdar ni popolnoma jenjalo. Da bi se Kitajci bolj ko mogoče odvadili morju, cesarji niti tega niso dovolili, da

bi domači primorci med seboj občevali po morju, pa so prav zato vso deželo premrežili z velikimi prekopi. Vsa domača trgovina se je tedaj omejila na notranja pota, in Kitajci, ki so za vožnjo po rekah izurjeni in spretni čolnarji in ladijarji, da jih nikjer ne najdeš takšnih, zaostali so jako kot brodarji na morju za drugimi narodi, in tudi morskih ladij ne znajo tako dobro tesati, kakor porečnih. Zdaj ko tujcem ni več prepovedano hoditi na Kitajsko, škoduje jim to silno, kajti po imenitnih morskih pristaniščih je vse polno evropskih ladij, ki prevažajo tovore in ljudi po morju iz mesta v mesto ter oškodujejo domače brodarje za obilni zaslužek. Kitajske morske ladije so kaj neokretne, na koncih previsoke, a med tem ko so jadra na srednjem jadreniku prevelika, so na ostalih dveh razmerno premajhna. Iglo severnico ali kompas imajo, saj so ga davno prej poznali nego Evropci, ali ne koristi jim mnogo, ker se sicer niso dosti izučili v pomorskih znanostih. Daleč na odprto morje si danes kitajski mornarji ne upajo, pa jadrajo le blizu obrežja in otokov. Krmar je na kitajski ladiji najimenitnejša oseba, in prva skrb mu je, da ne zadene ob skale in pečine, ter da po severnici določuje, kod ima plavati ladija. Za njim ima največ veljave tisti, ki razpenja jadra ter ukazuje ostalim mornarjem. Kapitan je prav za prav le trgovec, kajti on kupuje in prodaja tovore, a pod seboj ima dva pomagača, jednega za račun, a drugega, da pazi na robo. Razun teh sta na ladiji gospodar, ki skrbi za živež, in duhovnik, ki ima skrb za malike in jim vsako jutro zažiga kadila in pozlačenega papirja. Mornarji se ločijo v izučene brodarje in v take, ki so le za postrežbo na ladiji. Med poslednjimi je mnogo malopridne druhal, ki je večkrat za nadlego, a ne za pomoč. Pravega reda in poslušnosti je med kitajskimi mornarji malo, in večkrat se med seboj pobijejo, ali pa se tudi vzdignejo zoper glavarje svoje. Tem večjo skrb imajo Kitajci na male stvari pri ladijah svojih: da so lepo pobarvane, da imajo lepo ime, da so na jadrenikih napisani pregovori, ki varujejo ladijo nesreč, in drugega več. Sploh se vidi, da je morsko brodarstvo kitajsko jako zaostalo, in da je po poročilih, ki jih imamo iz starih časov, zlasti iz trinajstega stoletja, nekdaž moralo biti mnogo boljše. Kakor po rekah, prav tako plavajo tudi ob morskih obrežjih cele vasi siromašnih prebivalcev.

Pismenost.

Čudna, kakor vse, je tudi pisava kitajska, a stara je, kakor nobena druga na svetu. V najstarejših časih, ko še niso znali pisati, imeli so Kitajci motvoze, a na njih so si narejali vozle, če so si hoteli kako stvar posebno dobro vtisniti v spomin. To ni bilo nič drugače, kakor če si pri nas kdo na robcu naredi vozle, da ne bi kaj pozabil. S samimi vozli si človek ni mogel mnogo zaznamovati, in še to, kar si je, ni si vselej zapomnil. V tem je cesar Čang-ki okoli leta 3000. pred rojstvom Kristusovim znašel neko vrsto črk ali znamenj, da si je z njimi zapisoval, kar je hotel. Nedostatna in težko razumljiva je bila tudi ta pisava, kajti vsako znamenje je kazalo stvar tako, kakor če bi jo narisal slikar. Če si hotel zapisati besedo „hiša“, moral si narisati hišo, če si mislil človeka, moral si ga zopet narisati, in tako vsako drugo stvar. Toda tudi najokretnejši slikar ne bi mogel vsake besede narisati, saj jih je brez števila, ki pomenijo nevidne stvari ali pojme. Za takšne besede je bilo treba izmisliti novih znamenj, in tako se je kitajska pisava dalje razvijala in mnogo izpreminjala do prvega stoletja po našem računu. Kaznovan uradnik je tedaj v ječi ogladil in olajšal tedanjo pisavo, nekoliko pre naredil znamenja, da so bila bolj jednolična, ter je v tej zboljšani pisavi napisal prošnjo na cesarja, da bi ga pomilostil. Cesar je bil vesel nove pisave in takoj je ukazal, da se ima v prihodnje rabiti po vsem cesarstvu, uradniku pa je uslišal prošnjo ter ga izpustil iz zapor. Pa tudi potem se je kitajska pisava še kakih pet sto let po malem likala, dokler se ni do dobrega ustanovila ter ostala ista do današnjega dne. Kitajci pišejo s čopičem, ki ga namakajo v črnilo, kateremu pravimo „tuš“. Malo znamenje, ki ga izurjen pisar naredi z jedno potezo, pomeni celo besedo; po kitajsko se torej piše hitro in kratko (gl. str. 31.). Ali ker moraš za vsako besedo poznavati drugo znamenje, moral bi se leta in leta učiti, predno bi mogel čitati vsako knjigo, a tedaj bi po kitajsko bil učen mož. Vseh pisalnih znamenj ali črk je blizu sto tisoč; kdor bi za silo hotel čitati kitajske knjige, znati jih mora vsaj nekoliko tisoč; navadnemu človeku pa za vsakdanje potrebe zadostuje, če zna kakih dve do tri sto besed čitati in pisati. Našel boš obrtnika, na primer čevljarja, ki bo znal vse zapisati, kar se tiče njegove obrtnije, a niti besede ne bo znal čitati, če mu kaj drugega napišeš.

Kitajci pišejo le na jedni strani papirja, od zgoraj dol v vrstah od desne roke proti levi. Besede postavljajo po nekem stanovitnem redu drugo poleg druge, a ne vežejo jih v stavke, kakor mi naše. Zato ni dovolj, če poznaš samo znamenja za vsako besedo, ampak moraš tudi znati po kitajsko misliti, da boš mogel čitati. Po pravici torej Kitajci prištevajo učenim možem vsakega, kdor zna mnogo čitati.

Tudi na Kitajskem ločijo književni jezik od navadnega vsakdanjega jezika, ločijo pa tudi starejši književni jezik od

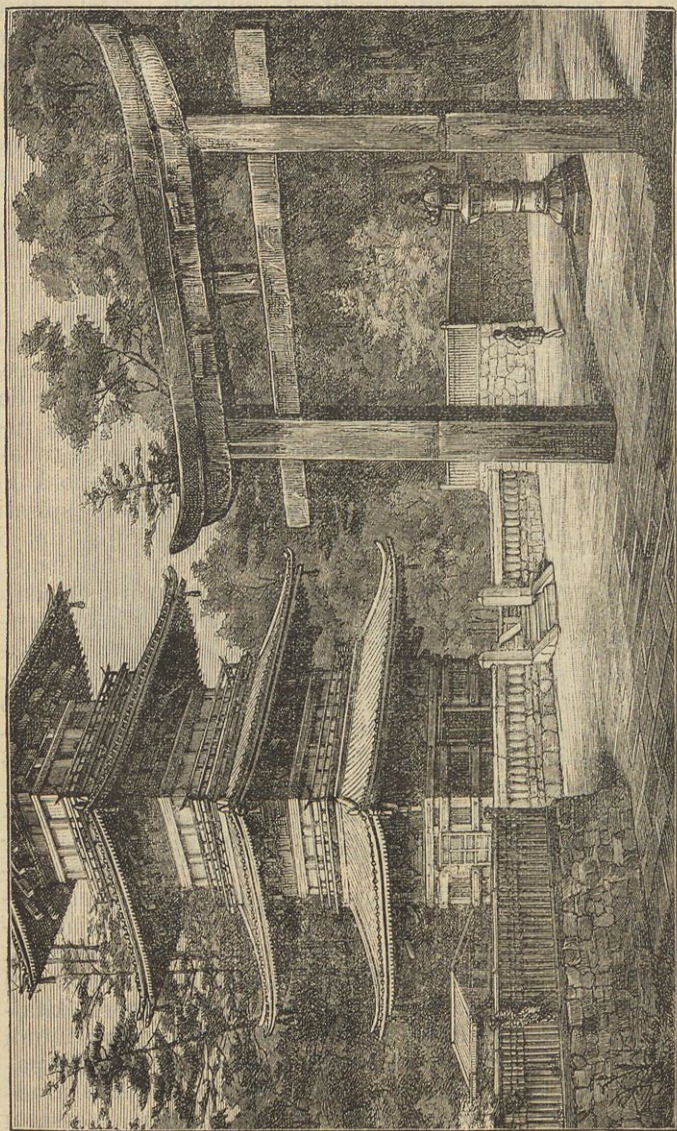
Dvor pred svetiščem v Asakusi (Jedu) na Japonskem.

novejšega; in med tem ko se omikani ljudje v svoji govorici nekoliko bližajo književnemu jeziku, govoré priprosti ljudje svoje domače narečje, ki ga v vsakem kraju malo drugače zavijajo. Že v starodavnih časih so učeni Kitajci spisovali knjige, in mnogo se jih je ohranilo do današnjega dne, akopram so leta 215. pred rojstvom Kristusovim na cesarjevo povelje sežgali velik del zgodovinskih in drugih spisov. Ohranilo pa se je iz starih časov petero vzglednih knjig preroka Konfucija iz šestega stoletja pred Kristusom.

V teh knjigah so zapisane stare narodne pesni kitajske, po-božne in posvetne, zgodbe nekterih kitajskih dežel; stare šege in navade, vse nekdanje državne naredbe in zakoni ter mnogo naukov za нравno in čednostno življenje. To so svete knjige, ktere so poznejši modrijani v svojih spisih dopolnjevali, razlagali in tudi ponavljali. Mnogo modro-slovnih knjig so napisali tudi Lao-tse in njegovi učenci; a ko se je po Kitajskem jela širiti Budova vera, predstavili so mnogo teh verskih knjig iz staro-indijskega na kitajski jezik. Zgodovino so začeli Kitajci znova spisovati okoli leta 200. po Kristusovem rojstvu. Takrat sta oče in sin sestavila kitajsko zgodovino od leta 2637. pred Kristusom do svojih dni, seveda zeló pomanjkljivo za najstarejšo dobo. Odslej so kitajski zgodovinarji redno zapisovali vse imenitnejše dogodbe svoje države, svojih cesarjev in tudi sosednih narodov. Dandanes imajo prav zato nameščene uradnike, da od leta do leta vestno zapisujejo vse, kar se zgodi, ali ničesar ne smejo priobčiti, dokler živi sedanja cesarska rodovina; še le ko bi ta izumrla, ali če bi se morala po kaki prekuciji umakniti drugim vladarjem, smel bi kdo spisati zgodovino njene dobe. Razun zgodovinskih knjig imajo Kitajci tudi prirodo-pisne, pesniške, pripovedne in druge. Poučne knjige, za mladino spisane, so ubrane kakor v nekakih pesnih, da se jih mladina lažje uči na pamet. Znanstvene njihove knjige niso mnogo vredne, že zato ne, ker so Kitajci v znanostih sploh jako zaostali; mnogo je v njih zastarelega praznoverja, kakor na primer prerokovanje po zvezdah. Sicer pa sedanji kitajski učenjaki najrajši takorekoč prebavljajo, kar so nekdanj napisali stari njihovi predniki in modrijani.

V književnem delovanju bi se marsikaj utegnilo izpreobrniti, če bodo Kitajci dalje časa občevali z Evropci ter se bolj seznanili z velikanskim njihovim napredkom v znanostih. Kakor so v velikih primorskih mestih naseljeni Angleži utemeljili tvornice, tako so tudi že začeli izdajati kitajske časopise, ktere pišejo Kitajci po evropskem vzoru. Ko so pa tudi po notranjih mestih skušali izhajati podobni listi, niso se mogli vzdržati zaradi prevelike ostrości kitajskih zakonov in sodnikov. Toda čisto brez „novin“ tudi Kitajci niso. Že več sto let imajo posebni poverjeniki poročati cesarju, kako ljudje po raznih krajih sodijo o uradnikih in sodnikih, o raznih državnih naredbah ter o cesarju in vladi njegovi; pa tudi, kaj da želé za svoj kraj, ali novo

Sintovska vrata z malikovalnico (pagodo) v Niku na Japonskem.

cesto, ali novi prekop, ali da se stari popravi. O slabih in nepoštenih uradnikih morajo napisati natančno obtožbo, in vse to se danes tiska v takozvanih „Pekinških novinah“, ki jih pa le službeni ljudječitajo; priprosto ljudstvo niti ne vé za nje. Za poverjenike imenuje cesar samo najveljavnejše in najbolj učene može iz vsake dežele, pa jim naroči, da morajo brez strahú priobčiti vse, tudi take stvari, o katerih ljudje le govoré, a jih ne morejo dokazati, da so resnične. Če so poverjeniki res vestni in pošteni ljudje, tedaj je ta naprava gotovo koristna, kajti cesar zvé potrebe in želje vsega naroda, in ni mu treba sklicevati ne državnih, ne deželnih zborov. Neka vrsta časopisov so tudi poročila, v katerih kak posamezen mož popisuje, kaj je na kakem potovanju videl in doživel, zlasti imenitne javne dogodke, ali ko bi se le z jedno besedo dotaknil političnih vprašanj, ne bi smel poročila svojega dati na svetlo.

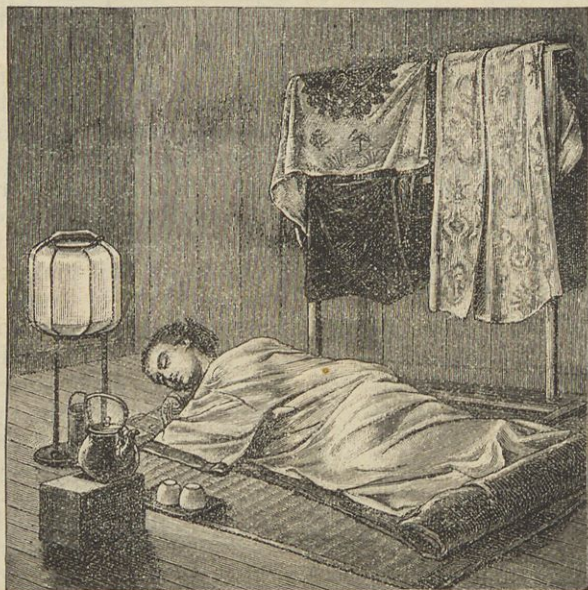
Ker torej Kitajci nimajo ne časopisov, ne narodnih zborov ali skupščin, v katerih bi razodevali želje svoje, človek niti ne more vedeti, kako sodijo o politiki in sploh o javnih stvareh. Pa saj Kitajec, ki se nikdar ni učil globoko misliti, o takšnih rečeh sploh nič ne sodi; on ne pozna višjih duševnih užitkov, ampak jedina njegova skrb je, kako bode živel. Po tem boš med vsemi štirimi sto milijoni Kitajcev našel le dve stranki; jedno, ki dobro živi in se zato trdovratno drži vsega starega, in drugo, ki bi se takoj poprijela vsake nove naprave, če bi ji olajšala in zboljšala vsakdanje življenje. Prvi so kitajski konservativci, drugi pa demokratje; ne jednim, ne drugim ni mari, kakšna je državna oblika; zadovoljni so, če morejo živeti in jih ne tarejo lakota in druge vsakdanje nadloge. Če jim pa silna suša ali povodnji ugonobijo vse njihove pridelke, ali če jih zadenejo druge velike nesreče, tedaj znajo zdivjati in se vzdigniti zoper cesarja svojega, ki je odgovoren za vse, kar se dobrega in slabega zgodi v cesarstvu njegovem. Prav takšne prekucije so bile vzrok, da so se na Kitajskem večkrat menjale vladarske rodovine.

Korejci in Japonci.

Nekoliko po krvi, še bolj pa po omiki so Kitajcem najbližnji sorodniki Korejci in Japonci. Če jednega od teh narodov v misel vzameš, nehoté se spomniš tudi ostalih

dveh. Prav Kitajcem jih pa le ne moremo prištevati zato, ker se vendar nekoliko ločijo od njih (gl. str. 125.).

Koreja je gorat polotok, ki od roba severne Kitajske moli proti jugo-vzhodu med Japonskim in Rumenim morjem. Površja ima 218.000 štirijaških kilometrov, torej nekoliko manj, nego vsa laška dežela, a prebivalcev šteje kakih deset milijonov, ki so mongolske krvi, kakor sosedje njihovi Kitajci. Zaradi goratega sveta Koreja ni kaj rodovitna; največ pridelajo Korejci riža in duhana, a fižola in graha

Japonska spalnica.

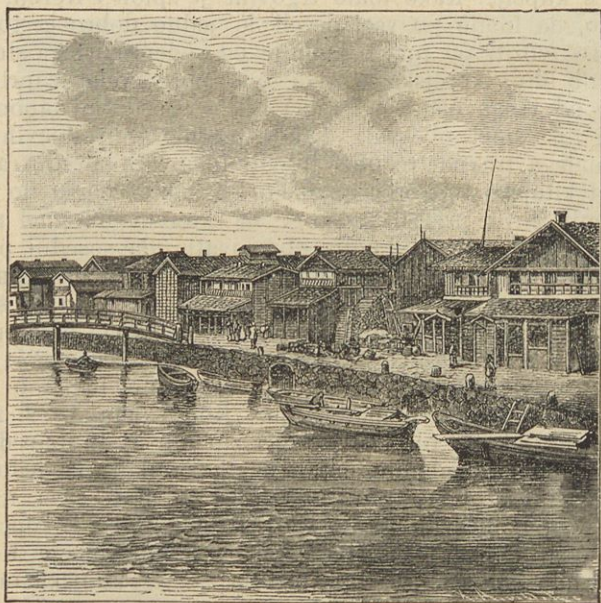
toliko, da ga prodajajo na tuje. Kaj rodno je raznotero sadje, med tem ko čaj niti ne raste ne. Mnogo pridelujejo tudi svile, sicer pa se malo pečajo z obrtnijo. Za pijačo pekó neko žganje od prosa, a duhan kadi vsakdo, in skoro da ne boš videl človeka brez lule. Siromašni ljudje živé po večjem ob ajdi, krompirju in korenju, premožnejšim pa je riž najimenoitnejša hrana. Noša korejska je prav podobna kitajski; priprosti ljudje imajo obleko od bele ali rumene bombaževe tkanine, gospoda pa od višnjeve svile (gl. str. 112.).

Najnavadnejše pokrivalo jim je črno lakiran klobuk s širokimi kraji od bambusove pletenine, ki ga po zimi nado-mešča kosmata kapa; a mnogo jih je, ki si glavo kar zavijajo s kako zavijačo od bombaževe tkanine. Ženske in otroci si spletajo lase po kitajsko, moški pa si jih vrh glave zvežejo v čop ter zatikajo vanj leseno, bakreno, srebrno ali zlato iglo. Hiše imajo Korejci kaj borne, od ilovice sestavljene in s slamnato streho pokrite. Po tem niti mesta njihova niso lepa, in le osem večjih jih imajo, v katerih je nekoliko domače kupčije. Kako malo trgovine je sploh v Koreji, kaže nam to, da imajo po vsej deželi le jedno dobro cesto, da se moreš voziti po njej. Tudi je od sedemnajstega stoletja do naših dnij korejska država bila popolnoma zaprta in ločena od vsega ostalega sveta; niti s sosednimi Japonci in Kitajci nisi smel občevati, kakor o določenih dnevih meseca malega travna, rožnika in vinotoka. Do pred kratkim je med kitajsko in korejsko mejo bil kakih sedem do dvana-jst milj širok prazen prostor, na katerem ni smel nihče niti hiše postaviti, niti polja obdelovati, da sosedni prebivalci obeh držav ne bi prišli preblizu drug do drugega. Ta svet je prav za prav bil brez gospodarja, in zato so se po njem vedno potikali razbojniki, tatovi in druga malopridna druhal. Res brezumna je bila ta naredba, zlasti ker je prav ob tej meji bilo ljudstvo pregosto naseljeno in je o slabi letini trpelo mnogo pomanjkanja. Ko je leta 1872. zopet bila velika lakota, niso se Korejci zmenili za prepoved, pa so veliko število mladih žen in deklic prodali na Kitajsko. Zdaj se svet z obeh strani obdeluje, in tudi sicer ni več prepovedano občevati in trgovati s tujci, niti z Evropci ne.

Po svoji legi med Kitajskim in Japonskim je Koreja nekdanj bila kakor most, po katerem so se kitajska omika, kitajske šege ter sploh kitajsko življenje prenašale med Japonce. Pa tudi državno njeno stanje je bilo kakor neka vez med obema sosedoma, kajti med tem ko so korejski kralji kitajskim cesarjem davek plačevali in ga še dandanes plačujejo, pošiljali so tudi japonskim cesarjem bogate darove, kakor da bi jih priznavali za neke višje vladarje nad seboj. Če odštejemo tisto malo davka, ki ga plačujejo na Kitajsko, tedaj so korejski kralji popolnoma neodvisni vladarji, ki svobodno vladajo po svoji volji in previdnosti. Kakor skoro vse življenje, tako je tudi državna uprava uravnana čisto po kitajskem vzoru. Dasiravno se navadni jezik korejski nekoliko loči od kitajskega, čitajo in pišejo Korejci le po

kitajsko. V znamenje, kolikanj čislajo kitajsko omiko, gre vsako leto posebno poslanstvo slovesno v Peking, da si kupi novi koledar, ki velja tudi za Korejo. S Kitajskega so sprejeli vero Konfucijevo in Budovo, a imajo tudi staro svojo domačo, po kateri spoštujejo prednike svoje ter ob enem molijo neke prirodne moči in duhove, katerim darujejo ob prelazih in soteskah, ali pa pod kakim drevesom, ki čisto samo raste sredi polja. Vsa vera priprostega ljudstva ni drugo, nego surovo praznoverje, ki človeka niti ne

Vodotok in cesta v Hakodati na Japonskem.

blaži, niti ne povzdiguje. Po vsem vidimo, da so Korejci prav podobni Kitajcem, če tudi se nekoliko ločijo od njih; a gotovo so bolj Kitajci nego Japonci.

Japonsko ali Japan je cesarstvo, ki ima vse svoje dežele raztresene po otokih, ki v dolgi vrsti zapirajo proti vzhodu Japonsko morje ter ga ločijo od Velikega oceana. Otokov je četrto večjih in nad tri tisoč manjših in čisto malih. Površja imajo vsi ti otoki skupaj 382.000 štirijaških kilometrov, prebivalcev pa nad 38 milijonov, ki so na treh

velikih otokih gosto naseljeni, kakor na Kitajskem, po ostalih pa prav na redko. Največji in najimenitnejši je otok Nipon, kajti na njem so največja mesta in tudi cesarska prestolnica Tokio (gl. str. 123.), ki šteje milijon duš, za trgovino s Kitajsko pa je imenitno mesto Nagasaki na otoku Kiušiu. Svet po japonskih otokih je gorat in razpokan, in le proti morju so se doline razširile v večje ravnice. Med gorami so planote, do katerih držé pota po gorskih robovih; sicer pa Japonci med seboj največ občujejo po morju na ladijah, kajti največja mesta stojé na bregu ob morju ali pa ne daleč proč. Primorski kraji so kaj prijetni, kajti po nižavah je vse lepo obdelano, kakor na kakem vrtu, a vzadi po hribih vedno zelenijo gozdje, po večjem raznovrstni borovci in smreke, lavorike in vedno zeleni hrastje. Tu in tam sežejo posamezna gorska rebra do morja, kar še bolj povzdiga lepoto kraja, ker mu daje več izprememb. Med gorskimi vrhovi je nekoliko ognjenikov, ki so vzrok pogostim potresom. Po Japonskem morju, ki loči japonske otoke od kitajskega cesarstva in od Koreje, razsajajo po zimi silni viharji, ki za več mesecev do dobrega ustavijo vožnjo ob zahodnem japonskem obrežju. Prav ti severni vetrovi čistijo zrak in pripomorejo, da je podnebje na Japonskem sploh zdravo.

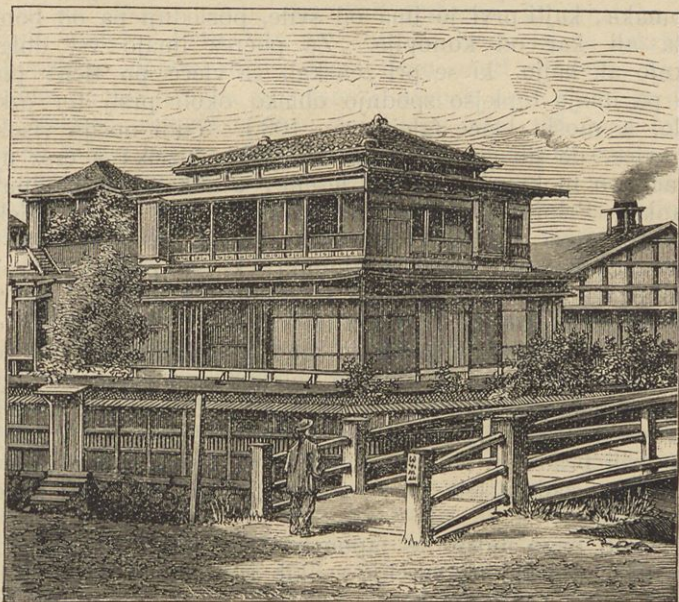
Od vsega japonskega sveta je le deveti del obdelana zemlja, a to zaradi mnogih gor in golih pečin, nekoliko pa tudi zaradi čudnih političnih razmer. Še pred kratkim se je vlada bala premogočnih knezov ali grajščakov, pa jim je natanko določila, koliko smejo imeti obdelanega polja, kajti če bi ga preveč razširili, postali bi bogatejši, pa tudi prevzetnejši. Zanimivo je tudi to, da Japonci ne dajo po nepotrebnem sekati gozdov, a da jim ne bi za prihodnje zmanjkalo lesa, zasajali so mlade gozde, predno je pri nas še kdo mislil na to. Sicer kmetujejo Japonci prav tako, kakor Kitajci; male kmetije imajo, a najimenitnejše žito je riž; razun tega pridelujejo tudi pšenice, ječmena, prosa ter raznih vrst fižola in graha. Sploh rastejo na Japonskem vsi plodovi in vse vrste drevja, kakor na Kitajskem; ne pogrešaš niti palme (str. 63.). V starih časih so si Japonci od ličja spletali obleke, kakor neki rodovi na severnih njihovih otokih še dandanes; odkar pa so od Kitajcev sprejeli višjo omiko, jeli so se tudi oni oblačiti v svilo ter so od tretjega stoletja začeli sami vzgajati svilode. Dandanes izdelujejo toliko svile, da je mnogo prodajajo na tuje; a svilnih gosenic ne hranijo samo z murbnim listjem, ampak tudi s hrastovim. V japonskih

gorah je dovolj raznoterih koristnih in dragocenih rud, toda največ je železa, medi ali bakra in premoga.

Po krvi so Japonci zmes raznih mongolskih plemen ter najbližnji sorodniki sosedov svojih Kitajcev; gotovo pa je, da so se mnogo mešali tudi z Malajci, ki so prišli po morju z južno-vzhodnega azijskega otočja. Razun teh so se v severnih krajih naselili Aini, ki se še dandanes od Japoncev ločijo po telesnih lastnostih svojih, po manjši omiki in po posebnih šegah in navadah. Vse male razločke med različnimi prebivalci je na Japonskem prav tako kakor na Kitajskem poravnala omika, in to omiko so Japonci sprejeli od Kitajcev. Saj sami trdé, da je prvi japonski vladar bil Kitajec, in da je za njim čim dalje več Kitajcev prihajalo črez morje. Po stari pravlji je kitajski cesar leta 209. pred rojstvom Kristusovim poslal po svetu tri sto mladih zakonskih dvojic ter jim naročil, naj zvedó za kak pomoček, ki bi človeku podelil telesno neumrlost. Mladi zakonski so na svojem potovanju prišli na Japonsko, pa se odondod niso več vrnili nazaj črez morje. Leta 285. po Kristusu pa je s Kitajskega prišel Onin, sorodnik cesarjev, ki je Japonce učil čitati in pisati ter jih tudi sicer likal in izobražal. Japonci so modrijanu bili hvaležni za vse, kar jih je naučil, pa so ga po smrti častili kakor kakšnega boga. Še pred Oninom so leta 59. po Kristusu njegovi rojaki Japonce učili Konfucijevih nauk, leta 543. pa so drugi duhovniki s Kitajskega prišli oznanjevat Budovo vero. Obe veri sta dandanes razširjeni po vsem Japonskem, a poleg njiju se je med priprostim ljudstvom tudi še ohranila stara domača vera ali „Sinta“, po kateri ljudje solncu in drugim prirodnim močem skazujejo božjo čast (gl. str. 130.). Sicer pa Japonci vseh ver častijo prednike svoje, kakor Kitajci. Koliko so v starih časih Japonci občevali s Kitajci, priča nam velika množina kitajskih besed, ki so se do dobrega ukoreninile v japonskem jeziku; prav tako so častni naslovi in vsi uradni izrazi kitajski. Takrat so Japonci in Kitajci bili dobri prijatelji; poslanci obeh cesarstev so pogostoma potovali sem ter tja, sklepali prijazne trgovinske pogodbe, in česar je sicer trebalo, da so uglasili pot medsobnemu občevanju. Japonske ladije so še v šestnajstem stoletju jadrale noter na Filipinske otoke; ali Japonci niso bili le pošteni trgovci, ampak so bili tudi tihotapci in morski razbojniki, ki so Kitajcem veliko škode prizadevali. Prejšnje prijateljstvo med starimi dobrimi sosedi se je podrlo, in ko se je v sedemnajstem stoletju tudi

japonsko cesarstvo zaprlo proti tujcem, jenjalo je živahno jadranje po morju, in ustavila se je tudi prekmorska trgovina. Japonci so zanaprej imeli le toliko ladij, kolikor so jih trebali za domače občevanje ob bregu od jednega otoka do drugega, pa so tedaj izgubili izpod svoje oblasti mnogo oddaljenih otokov. Sicer pa je burno in viharo Japonsko morje obvarovalo Japonce, da jih kitajski cesarji nikdar niso mogli spraviti pod svojo oblast, a obvarovalo jih je tudi silnih Mongolov, od katerih so mnogo trpeli Kitajci.

Japonska hiša v Jokahami.

Dasi je jednoista omika močno zblížala Japonce in Kitajce, v marsičem se Japonci še vedno ločijo od učiteljev svojih. Japonci so bolj čistega telesa, bolj trezni in prijazni, pa se kaj radi in hitro poprimejo tujih šeg in navad; tudi imajo več razuma za umetnost in književnost ter več srca, a niso tako silno praktični, kakor Kitajci. Tudi domovino svojo Japonci vse drugače ljubi nego Kitajec, od katerega se nekoliko loči tudi po telesnih svojih lastnostih. Japonci so bolj svetle polti, na kateri se včasih pokaže tudi

malo rudečice; lase ima črne in gladke, a postave je drobne. Ali ker so Japonci zmes šesterih različnih razrodov, našel boš tudi med njimi samimi še kak razloček; med tem ko imajo nekteri bolj podolgasti obraz ter tanek nos in mala usta, imajo drugi nizko čelo, ploščnat nos s širokimi nosnicami ter široka usta z velikimi ustnicami. Tudi so nekteri priprosti rodovi bolj krepke postave, nego gosposki stanovi (gl. str. 97., 100.). Obleko imajo na Japonskem jednako skrojeno premožni in priprosti ljudje, in ženske se skoro nič ne ločijo od moških, le tkanina loči bogataša od siromaka; kajti prvi jo ima od svile, poslednji pa od bombaža ali kar od konoplje. Za počrez imajo vsi dolgo suknjo ali haljo, ki se pri ženskah še vleče po tleh; pod njo pa imajo toplejšo spodnjo obleko okoli prsij ter ozko krilo, a moški hlače (glej stran 103.). Tudi nosijo visoke nogavice, da jih čuvajo mraza in hudih žuželk; a črez nje oblačijo o mokrem vremenu lesene, o suhem pa slamnate opanke. Priprosti delavec pa večkrat nima druge obleke na sebi, nego kratko krilo. Proti solncu in proti dežu si Japonci pokrivajo glavo s klobuki, ki so podobni široki preobrnjeni skledi, a spleteni so od bambusovih ali pa od vrbovih šibic. Ženske si obraz in vrat mažejo z belo, ustnice pa z rudečo barvo, a kedar se omožé, počrtnijo si zobe ter obrijejo obrvi. Lase si umetno spletajo nad glavo, zatikajo vanje igle in glavnike od želvovine, a vpletajo si tudi modrih in rudečih trakov (gl. str. 109.). Moški so si prej po kitajski šegi brili brado in lase, a namesto kite so si zvezali sredi glave čop, zadnja leta pa so se začeli striči in česati kakor Evropci.

Bolj nego moški se japonske žene držé starih svojih šeg in se nič kaj ne veselijo velikih izprememb, ki se danes godé na Japonskem. Če tudi se je v nekterih Japonkah obudila želja po neznanih tujih navadah, kakor po kaki skrivnostni sreči, ki je niti ne umejo, a vendar le plašno hrepenijo po njej na dnu srca svojega, toda velika večina japonskih žen nima takih želj, ampak najzadovoljnejša je, če more živeti, kakor so živele matere in stare matere njihove. O kaki samostalnosti in večjih ženskih pravicah se Japonki niti ne sanja, ampak rada je podložna možu svojemu in le to želi, da bi mu mogla dobro streči in mu služiti, da bo zadovoljen z njo. Čudno bi se ji zdelo, če bi ji kdo rekel, da bi se tudi ona imela pečati s knjigami, ali da bi se imela lotiti kakih moških opravil. Naj bo priprostega ali

imenitnega rodú, bogata ali siromašna, vsaka se bo vedno le najrajši kretala v ozkem krogu domačnosti svoje, kjer ji je poleg moža največja skrb, kako bo čim bolje izrejala otroke svoje. Ljubezen japonske matere do deteta svojega je velika in spada gotovo med najlepše čednosti naroda japonskega, in prav otroci ljubijo stariše, zlasti pa matere svoje, da jih ne morejo bolj. Pesniki in drugi umetniki slavijo s svojimi umotvori najrajši to lepo čednost, in najbolj je po vsem Japonskem razširjena knjiga, v kateri je štiri in dvajset pripovedek o hvaležnih in dobrih sinovih, ki so na razne načine skazovali ljubezen in zvestobo do svojih mater. Prva leta življenja ne hrani in ne oskrbuje japonskega deteta nihče drug nego mati njegova, ki ga nikdar ne bo izročila tuji ženski, ampak prav sama ga doji do tretjega, a večkrat celó do petega leta. Ni čuda torej, da so otroci tako z vsem srcem udani materam svojim, in to ljubezen jim zlasti sinovi ohranijo tudi še, če so odrastli možje. Skrb za mater je vsakemu Japoncu prva in najimenitnejša dolžnost; zato pa japonska mati do smrti prijetno in brezskrbno živi v krogu svojih potomcev in ima tudi veliko veljavo med njimi.

Tem nesrečnejša je Japonka, ki nima otrok; kajti kakor pojemajo njena mladostna leta, ohlaja se tudi ljubezen moža njenega, ki jo po malem zanemarja in večkrat celó od sebe zapodi, da si potem vzame drugo ženo. Zgodi se pa tudi, kakor na Kitajskem, da si poleg prave žene vzame še drugih, in potem je ni več sreče v hiši, kajti jedna ruje zoper drugo in vsaka bi rada bila prva. Tem grdim navadam je težko v okom priti, ker ženitev kakor na Kitajskem, tako tudi na Japonskem ni niti državna, niti cerkvena naprava, ampak opravi se domá med svojci, kakor kaka rodbinska svečanost. Jedro različnih ženitovanjskih šeg je to, da ženin in nevesta iz jedne in iste skledice popijeta nekoliko riževega vina. Tako na lahko sklenjen zakon se tudi zlahka dá razvezati, če se mož naveliča žene. Ni mu treba iti pred kako sodišče ali iskati veljavnih vzrokov, ampak pismeno ji ukaže, da mora iti iz hiše, češ, da je na pr. premalo spoštovala njegove stariše, ali kaj podobnega; brez vsega obotavljanja se nesrečna žena tedaj udá v trdo usodo svojo. Obleče se v obleko, katero ji je mož prepustil, potem se spodobno in ljubeznivo nakloni pred njim in se posloví. Praznih rok se odpravi z nesrečnega doma, na katerem mora vse zapustiti, celó otroke, če jih je imela, pa gre v svet, kjer se tolaži,

da jih je dosti nesrečnic, ki delé z njo isto usodo. Poišče si sorodnikov in prijateljev in le malokdaj si najde drugega moža.

Pri takšnih razmerah je razumljivo, da matere pri vzgajanju svojih hčer najbolj pazijo na to, da se bodo znale možu svojemu prikupiti in mu biti po volji. Med drugim mora japonska žena znati hišo dobro snažiti in čistiti ter v njej vse okusno in prijetno urediti, da bo mož tem rajši domá. Kakor na Kitajskem, tako niti na Japonskem nimajo mnogo pohištva po naši šegi. Po tleh so razgrnjene razne, od trav spletene preproge, po katerih čepé ljudje pri vseh svojih domačih opravilih. Če je čas obeda ali druge kake pojedine, postavijo pred vsakega gosta nizko lično mizico, po kateri so prav okusno razložene razne posode, in česar je še drugega treba pri jedi (gl. str. 141.). Kedar zopet bije ura počitka, pospravijo mizice, a po tleh razgrnejo razno posteljino, ki jo imajo črez dan shranjeno po shrambah za sobino steno. Za vzglavjem stoji svetilnica, ki brli vso noč; v posebni posodi pa je vedno nekoliko žerjavice, da si Japonci vsak čas lahko zavre vode za čaj, ali pa da si zasmodi lulo tobaka, kedar se vzbudi (glej stran 132.). Vse to mora preskrbeti gospodinja, ki tudi sama kuha za svoje. Čudna je japonska šega, da hišni oče sam obeduje, a žena mu streže; in še le kedar se je mož nasitil in se podal k počitku, sede tudi žena za mizo, toda le tedaj so ji jedi in pijače v slast, če si je v svesti, da je postregla možu do dobrega, in da je na vsako stran zadovoljen z njo. Pri jedi si žena sama streže, le bogate in imenitne imajo svoje osebne strežajke.

Tu moramo omeniti še neko šego, ki se je med priprostim ljudstvom ohranila do današnjega dne, namreč tako-zvano opikavanje ali „tetoviranje“. Kakor divjaki, rišejo si tudi Japonci z zbadanjem pod kožo po vsem telesu „za olepšavo“ zvezde, cvetlice ter celó zmajeve podobe. V novejšem času je vlada to grdo navado prepovedala ter ukazala, da se morajo vsi ljudje oblačiti; toda še vedno jih je na tisoče moških, ki so navzlic tej prepovedi pod obleko po vsem telesu zrisani ali opikani. Vojaki imajo po kitajski šegi na obleki zapisano, da so vojaki; oboroženi pa so zdaj po večjem že po evropsko, med tem ko so imeli prej velik lok, dolgo sulico, krivo sabljo, leseno čelado, a črez obraz so si natikali krinko z luknjami za usta in za oči.

Hiše imajo Japonci lesene in nizke zato, ker so pri njih pogostoma hudi potresi (str. 137.), pa bi človek v visokih zidanih

poslopih ne bil varen življenja svojega. Ali zato jim preti druga nevarnost od ognja, in ni ga Japonca, ki ne bi bil vsaj enkrat pogorel. Zaradi tega so si na Japonskem že davno uredili požarne brambe, a pred vsako hišo stojé vedno z vodo napolnjeni sodi. Od zunaj so japonske hiše dosti lične, strehe so visoke in lepo zrezljane, a pokrivajo tudi precej prostorno in prijetno podstrešje. Stanovanja pa so kaj tesna; sobe so le po tri metre visoke, a ločene so druga

Notranji prostori japonske čajevne pivnice.

od druge s tankimi prepahi, ki jih lahko snameš, da imaš le jedno veliko sobano. Pohištva nimajo skoro nič; sedé kar po tleh na preprogah, posteljino pa imajo po dnevu v shramhah, a po noči razgrnejo postelje po tleh (str. 132.). Za po zimi imajo v novejšem času posode od medi, v ktere devajo oglja, da se grejejo, prej pa so si vsak večer postiljali okoli ognjišča, ki je sredi sobe vzdano v zemljo. Sobe so zvečer slabo razsvetljene s svečami, ki jih narejajo od neke vrste

rastlinskega loja. Navzlic tolikanj hvaljeni japonski snažnosti pa le ni kaj čisto po japonskih hišah, kajti nekoliko jih zakadé smrdljive sveče, nekoliko pa dim od ognjišča, zato ker nimajo dimnikov. Skoro za vsako japonsko hišo je vrt ali pa vsaj vrtec. Zanimivo je tudi to, da si Japonec hišo kupi gotovo na trgu ali semnju, pa jo potem postavi in zloži, kjer jo hoče. Svetišča so prav takšna, kakor na Kitajskem (gl. str. 114.). Mesta so tudi po kitajski šegi obzidana, ulice so ozke in navadno ne širje od šestih metrov, a razun hiš je v vsakem mestu tudi mnogo vrtov ter lepih in prostranih nasadov. Po kupčijskih mestih je kaj živahno, le drdranja voz ni čuti, kajti po ozkih ulicah vidiš le tovarno živino, in tudi tej so črez podkove privezali slamnate opanke, da tiho stopajo. V primorskih mestih boš našel tu in tam namesto ulic izkopane prekope, da se ljudje kakor v Benetkah vozijo na ladjah mimo hiš. Veselice in svečanosti imajo Japonci skoro vse tiste, kakor Kitajci, od katerih so jih sprejeli z drugimi šegami.

Ker Japonci po večjem živé ob rastlinski hrani, tedaj je za nje kmetijstvo posebno imenitno. Japonski kmet ima zemljišče navadno v najemu od bogatih grajščakov, a obdeluje ga skrbno kakor vrt. Malo pa se peča z živinorejo; domače živali so mu pes, mačka, kokoši in race, a poleg njih redi svinje. Konji so majhni, pa jih ne vpregajo, ampak le tovore nakladajo na nje. Gosposke vozove na dve kolesi vlečejo težaki, ki so tako urni, da te na dan peljejo po šestdeset kilometrov daleč. Seveda pri tem mnogo trpé, in črez pet let nihče ne vzdrži v tej težki službi. Obrtnija je bila do najnovejšega časa prav takšna, kakor na Kitajskem; vse so izdelovali rokodelci po kitajskih vzorcih. Okretni in obdarovani pa so Japonci v marsičem prekosili učitelje svoje; a kakor so nekđaj posnemali Kitajce, tako so zadnja leta z največjim trdom in redkim strpljenjem jeli ponarejati evropske izdelke. Karkoli so dobili iz Evrope, vse so takoj skušali ponarediti, in lotili so se celó že parnih strojev. Sploh se zadnja leta na Japonskem godé velike izpremembe; kar črez noč bi radi vse pre naredili tako, kakor je pri nas v Evropi. Temu so nekoliko vzrok tudi domače politične prekucije.

Nekđaj je mikado ali cesar bil najvišji posvetni in verski glavar in vladar na Japonskem. Sčasoma pa so vrhovni vojaški poveljniki postali čim dalje prevzetnejši ter so se znali polastiti vse posvetne oblasti, med tem ko so mikadu

pustili le duhovno oblast ter vse zunanje cesarske časti. Vojaški poveljnik je odslej kot posvetni knez stoloval v Jedu, cesar pa je nadalje bival v Mijaku, kjer se je ločen od sveta pečal z znanostjo in književnostjo. Da bi se vojaški knezi lažje obdržali v novi svoji časti, pustili so tudi plemenitnim grajščakom ali daimijem velikih pravic, da so se tudi oni prevzeli ter se jeli vsak v svojem kraju šopiriti, kakor kakšni vladajoči knezi. Ko jim je pa naposled posvetni vladar hotel zopet vzeti velike njihove svoboščine, vzdignili so se daimiji leta 1867. zoper njega ter ga pahnili s prestola, a mikadu so povrnili vso nekdanjo oblast. Cesar ali mikado se je zdaj preselil v Jedo ali Tokio ter začel državo svojo in vse javno življenje japonsko prenavljati po evropskem načinu. Dajmiji mu v tem niso nasprotovali, ampak izprevideli so, da treba večjega državnega jedinstva, pa so se dobrovoljno odpovedali tistim pravicam, zaradi katerih so se prej vzdignili zoper vojaškega kneza. Danes je torej na Japonskem že marsikaj drugače; cesar je mnogo ukaželjnih mladeničev poslal v Evropo na vseučilišča, zlasti v Berolin, v Pariz in na Dunaj; pozval je na Japonsko mnogo nemških učenih mož, da so tudi tam uredili višje šole; mnogo učenih knjig je dal prestaviti na japonski jezik ter med drugim ukazal, da se ima na velikih japonskih šolah učiti nemški jezik; vpeljal je naš krščanski koledar, a sklical je celó državni zbor po evropskem vzoru. Da je tudi vojaštvo in brodarstvo po evropsko prenavredil in zboljšal, skoro da ni treba posebej poudarjati; saj je dal tudi že zidati železnice ter si iz Evrope naročil mnogo parnih ladij. Prejšnji razloček med stanovi je jenjal, zlasti se vojaki ne morejo več šopiriti kot kak poseben stan, odkar mora po postavi od leta 1872. vsak moški biti vojak. Vse te izpremembe so prav koristno delovale na prekmorsko trgovino, ki se je jako povzdignila; in kakor dandanes po japonskih prodajalnicah nahajaš vsakovrstnih evropskih izdelkov, tako po naših dobivaš japonskih.

K a z a l o.

	Stran
Uvod	3
Dežela	7
Narod	15
Rodovina	20
Češčenje prednikov	23
Ženitev	25
Vzgajanje mladine	30
Noša	38
Veselice	42
Svečanosti	46
Smrt	54
Vera	57
Cesar in mandarin	65
Vojaki	72
Vasi in mesta	74
Peking	78
Jedi in pijače	86
Kmetijstvo	90
Obrtnost	96
Delavci in berači	99
Otroci in sužniki	104
Kupčijstvo	110
Občila	117
Pismenost	127
Korejci in Japonci	131

